

ISSN 1392-7450 (Print)
ISSN 2335-8785 (Online)
[https://doi.org/10.7220/2335-8785.89\(117\)](https://doi.org/10.7220/2335-8785.89(117))

Ephemerides Sacrarum Disciplinarum
Theologicae Facultatis in Universitate Vytauti Magni
Vytauto Didžiojo universitetas. Katalikų teologijos fakultetas
Faculty of Catholic Theology at Vytautas Magnus University

S O T E R

Religijos mokslo žurnalas
Journal of Religious Science

89 (117)

Leidžiamas nuo 1924 metų
Since 1924

Teologija ir filosofija	Theology and Philosophy
Pastoracinė teologija	Pastoral Theology
Liturgika	Liturgy
Bažnyčios istorija	History of Church
Bažnytinė teisė ir Bažnyčios socialinis mokymas	Canon Law and Social Teaching of Church
Krikščioniškoji kultūra ir religijotyra	Christian Culture and Religious Studies
Krikščioniškoji pedagogika ir psichologija	Christian Education and Psychology
Archyvai. Šaltiniai	Archives. Sources

Kaunas, 2024

REDAKCIŅĒ KOLEGIJA / EDITORIAL BOARD

Pirmininkas / Chairman

Kun. prof. dr. (HP) Andrius Narbekovas (Vytauto Didžiojo universitetas, teologija)

Pirmininko pavaduotoja / Deputy Chairman

Prof. dr. Birutė Obelenienė (Vytauto Didžiojo universitetas, edukologija)

Nariai / Members

Tarptautinė redakcinė kolegija / International Editorial Board

Kun. prof. dr. Vidas Balčius (Popiežiškasis Urbono universitetas, Roma, teologija)

Kan. prof. habil. dr. Marek Chmielewski (Liublino katalikiškasis Jono Pauliaus II universitetas, teologija)

Mons. prof. dr. Piero Coda (Universitetas *Sophia*, Italija, teologija)

Kun. prof. habil. dr. Józef Łupiński (Kardinolo Stefano Višinskio universitetas, Varšuva, teologija)

Prof. dr. Algis Mickūnas (Ohajo universitetas, JAV, filosofija)

Prof. dr. Žanetė Narkėviča (Rygos aukštasis religijos mokslų institutas (RARZI), filosofija)

Prof. habil. dr. Piotr T. Nowakowski (Ržesovo universitetas, Lenkija, socialiniai mokslai)

Prof. habil. dr. Elzbieta Osewska (Popiežiškasis Jono Pauliaus II universitetas, Krokuva, teologija, pedagogika)

Kun. prof. habil. dr. Jan Perszon (Mikalojaus Koperniko universitetas, Torūnė, teologija)

Prof. dr. Susan K. Roll (Otavos Šv. Pauliaus universitetas, teologija)

Kun. prof. habil. dr. Piotr Stanisław (Liublino katalikiškasis Jono Pauliaus II universitetas, teisė)

Prof. dr. Anita Stašulėnė (Daugpilio universitetas, teologija)

Kun. prof. habil. dr. Ryszard Sztymlic (Varmijos Mozūrų universitetas, Olštynas, teisė)

Kun. habil. dr. Waldemar Żurek (Liublino katalikiškasis Jono Pauliaus II universitetas, Bažnyčios istorija)

Doc. dr. Vladislavs Malahovskis (Rėzeknės technologijų akadēmija, istorija)

Regioninė redakcinė kolegija / Regional Editorial Board

Prof. dr. Vaida Kamuntavičienė (Vytauto Didžiojo universitetas, istorija)

Prof. habil. dr. Gediminas Merkys (Vytauto Didžiojo universitetas, sociologija)

Prof. dr. Albinas Plėšnys (Vilniaus universitetas, filosofija)

Mons. prof. dr. (HP) Arvydas Ramonas (Klaipėdos universitetas, teologija)

Kun. prof. dr. Rimantas Skinkaitis (Vytauto Didžiojo universitetas, teologija)

Prof. dr. (HP) Dalia Marija Stančienė (Klaipėdos universitetas, filosofija)

Prel. prof. dr. (HP) Vytautas Steponas Vaičiūnas (Vytauto Didžiojo universitetas, teologija)

Kan. prof. dr. (HP) Kęstutis Žemaitis (Vytauto Didžiojo universitetas, teologija)

Dr. Ingrida Gudauskienė (Vilniaus Šv. Juozapo kunigų seminarija, bibliotika)

Doc. dr. Irena Eglė Laumenskaitė (Vilniaus Šv. Juozapo kunigų seminarija, sociologija)

Kun. doc. dr. Saulius Rumšas OP (Vilniaus Šv. Juozapo kunigų seminarija, teologija)

Doc. dr. Benas Ulevičius (Vytauto Didžiojo universitetas, teologija)

Kun. dr. Romualdas Zdanys (Vilniaus Šv. Juozapo kunigų seminarija, kanonų teisė)

Religijos mokslo žurnalas „SOTER“ pradėtas leisti 1924 metais Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete. 1999 m. jo leidybą atnaujino atkurtasis Katalikų teologijos fakultetas Vytauto Didžiojo universitete. Per metus išleidžiami 4 numeriai. Straipsniai spausdinami lietuvių, anglų, ispanų, italų, lenkų, prancūzų, rusų ir vokiečių kalbomis.

Scientific journal “SOTER” has been published since 1924 by Faculty of Theology-Philosophy at Vytautas Magnus University and renewed in 1999 by Faculty of Catholic Theology at Vytautas Magnus University.

4 annual volumes are published in Lithuanian, English, French, German, Italian, Polish, Russian and Spanish languages.

Referuojančios duomenų bazės / Referring databases:

- Duomenų bazė „LITUANISTIKA“: <http://www.lituanistikadb.lt>
- Filosofijos mokslo informacijos centro duomenų bazė / Philosopher's Information Centre (The Philosopher's Index): <http://www.philinfo.org>

Indeksuojančios duomenų bazės / Indexed in the database:

- Centrinės ir Rytų Europos virtualios bibliotekos duomenų bazė / Central and Eastern European Online Library (CEEOL): <http://www.ceol.com>
- Humanities Source (EBSCO): <https://www.ebsco.com>

Žurnalo numeriai laisvai prieinami / Open access issues:

- Atvirojo prieigos žurnalų katalogas / Directory of Open Access Journals (DOAJ): <http://www.doaj.org>
- Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka / Electronic Academic Library of Lithuania (eLAbA): <http://www.elaba.lt>

Redakcijos adresas / Address:

Gimnazijos g. 7, LT-44260 Kaunas, Lietuva.

Tel. / Ph. (+370 37) 32 24 06, el. paštas / e-mail: soter@vdu.lt

Žurnalas internete / Internet address:

<https://ejournals.vdu.lt/index.php/SJRS>

Turinys / Contents

Soter Nr. 89 (117) / No 89 (117)

Teologija ir filosofija / Theology and Philosophy

Algirdas AKELAITIS

„DIEVO METAI, METAI ŽMOGAUS“: NARATYVINĖ AUTOIRONIŠKO PR 20, 1–18 MEMORANDUMO ANALIZĖ.....	5
„Year of God and Year of Man“: The Narrative Analysis of Autoironic Memorandum in Gen 20:1–18.....	28

Bažnyčios istorija / History of Church

Kęstutis ŽEMAITIS, Viktor BILOTAS

KUNIGO JUOZO KONSTANTINO MATULAIČIO SAVILAININĖ VEIKLA: LEIDINIŲ CHRONOLOGIJA IR TEMATIKOS	29
Self-Publishing Activities of the Priest Juozas Konstantinas Matulaitis: Chronology and Topics of Publications.....	41

Krikščioniškoji pedagogika ir psichologija / Christian Education and Psychology

Živilė ADVILONIENĖ

LYTINIO ŠVIETIMO NUOSTATŲ GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ BENDROJOJE PROGRAMOJE VERTINIMAS: VISUOMENĖS POZICIJA.....	43
Evaluation of Sex Education Provisions in the General Life Skills Programme: the Public Position	67

Nerijus PIPIRAS

ASMENYBĖS UGDYMO HORIZONTAI PAGAL ARKIVYSKUPĄ MEČISLOVĄ REINĮ: UGDYTINIO IR UGDYTOJO SĄVEIKA	69
Horizons of Personality Development According to Archbishop Mėcislovas Reinys: the Interaction Between the Student and the Educator	79

Informacija autoriams	81

Information for authors.....	83

Algirdas AKELAITIS

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

„Dievo metai, metai žmogaus“: naratyvinė autoironiško Pr 20, 1–18 memorandumo analizė

SANTRAUKA. Pradžios knygoje vadinamieji „žmonos-sesers“ epizodai pasikartoja tris kartus (Pr 12, 10–20; 20, 1–18 ir 26, 6–11). Nors esminiai siužeto motyvai visuose trijuose epizoduose kartojasi, jų kontekstai bei pasakotojo pasitelktos naratyvinės technikos kiekvienu atveju skiriasi. Šiame straipsnyje, naudojant naratyvinės kritikos įrankius, analizuojamas antrasis „žmonos-sesers“ epizodas (Pr 20, 1–18).

Trukmės ir laiko charakteristikų analizė šiame pasakojime atskleidžia strateginę analeptinių elementų svarbą (pvz., v.4.6.18). Tai išprovokuoja pradinio skaitymo metu skaitytojo suformuotų hipotetinių veikėjų charakteristikų peržiūrą. Nuoseklios chronologinės įvykių sekos atkūrimas, atitaisant analepsių sukurtas įvykių eilės deformacijas, leidžia išvelgti pagalbinę siužeto liniją.

Pakartotinis veikėjų charakteristikų įvertinimas atskleidžia ironijos, kuri šiame pasakojime pasitelkiama kaip pasakojimo ir teologijos įrankis, svarbą. Perikopėje galima išvelgti ir destruktivios, ir konstruktyvios ironijos gijų.

RAKTAŽODŽIAI: naratyvinė kritika, Biblijos egzegezė, Abimelekas (Geraros karalius), Abraomas (patriarchas), ironija.

Įvadas

Pradžios knygoje vadinamieji „žmonos-sesers“ epizodai kartojasi tris kartus (Pr 12, 10–20; 20, 11–18 ir 26, 6–11). Ne tik pats pasakojimo turinys, bet ir trigubas atsikartojimas iki šiol kelia daugelio Biblijos tyrinėtojų diskusijų bei svarstymų. Reikšminga, kad Bažnyčios liturgijoje nė vienas iš šių epizodų (dėl abejotino patriarchų elgesio moralumo?) nėra įtrauktas į dabartinių lekcionarijų. Todėl tiems, kurie Šventojo Rašto neskaito asmeniškai, šie pasakojimai gali būti visai nežinomi.

Esminiai siužeto motyvai visuose trijuose epizoduose kartojasi, tačiau jų kontekstai bei pasakotojo pasitelktos naratyvinės technikos kiekvienu atveju skiriasi. Taigi

tikėtina, kad, nepaisant šių trijų pasakojimų panašumų, jų įtraukimo į biblinį naratyvą tikslai kiekvienu atveju nėra tapatūs. Lietuvių kalba šio pasakojimo tyrimų dar nėra publikuota, nors įvairių šios ištraukos analizių pasaulyje gausu¹. Vis dėlto galima teigti, kad naratyvinės kritikos metodu (ypač atsižvelgiant į ironijos svarbą šiame pasakojime) Pr 20, 1–18 perikopė dar nėra išsamiai nagrinėta².

Šio straipsnio tikslas – naratyvinės kritikos metodu išanalizuoti antrąjį „žmonos-sesers“ epizodą (Pr 20, 1–18) atsakant į naratyvinei kritikai svarbius klausimus: koks yra Pr 20 pasakotojo pasirinktos naratyvinės strategijos tikslas, kodėl šiame pasakojime taip ryškiai vyrauja ironija, kaip ši perikopė susijusi su Pr 18, 10 Dievo duotu palikuonies pažadu Abraomui?

I. Pažodinis Pr 20, 1–18 teksto vertimas

Tekstinio vieneto ribų nustatymas šios perikopės atveju nekelia didelių problemų. Veikėjų, veiksmo pobūdžio ir veiksmo vietos pokyčiai aiškiai liudija, kad perikopė prasideda v.1, o baigiasi v.18. Dėl ribotos straipsnio apimties apleidžiant lingvistinę analizę, šiame skyriuje pateikiamas autoriaus Pr 20, 1–18 perikopės vertimas iš Masoretinio teksto³.

Pažodinis Pr 20, 1–18 teksto vertimas skirstomas logijomis, kiekvieną naują sakinio dalį rašant iš naujos eilutės, o sintaktiniai šių sakinių tarpusavio ryšiai pabrėžiami eilutės lygiavimo kairėn skirtumais:

- a) *Labiausiai į kairę lygiuojamos eilutės*, kuriose yra vadinamieji *wayyiqṭōl* sakiniai⁴, formuojantys nuoseklias pasakojamų įvykių sekos grandines (žr. v.1).
- b) *Labiau į dešinę atitraukiamos eilutės*, kuriose yra minėtų *wayyiqṭōl* „grandinių“ išimtys – įvykiai, kurie nutinka ne nuosekliai po anksčiau aprašytųjų, bet tuo pat metu, arba yra įvykę anksčiau (žr. v.4);

¹ Šie tekstai, ypač dėl trigubo „žmonos-sesers“ motyvo atsikartojimo Pradžios knygoje, kėlė šaltinių kritikos šalininkų susidomėjimą. Paminėtinos klasikinėmis laikomos analizės: Samuel R. Driver, *An Introduction to the Literature of the Old Testament* (New York: Charles Scribner's Sons, 1891), 13–16; John Skinner, *A Critical and Exegetical Commentary on Genesis* (New York: Charles Scribner's Sons, 1910), 240–241; Martin Noth, *History of Pentateuchal Traditions* (New Jersey: Prentice Hall 1972), 28–37; Gerhard von Rad, *Genesis: A Commentary*, (Philadelphia: The Westminster Press, 1972), 167, 226; Ephraim A. Speiser, *Genesis: Introduction, Translation and Notes* (AB 1; London: Yale University Press, 2008), xxxi–xxxii, 91–94, 150–152.

² Naratyvinės kritikos požiūriu Pr 20 trumpai apžvelgia Meir Sternberg, *The Poetics of Biblical Narrative: Ideological Literature and the Drama of Reading* (Bloomington: Indiana University Press, 1987), 315–316. Ironišką Abimeleko vaizdavimą perikopėje analizuoja Tzvi Novick, „‘Almost, at Times, the Fool’: Abimelech and Genesis 20“, *Prooftexts* 24 (3) (2004), 277–290. Visus tris „žmonos-sesers“ epizodus, atsižvelgdamas į trilypį Dievo pažadą Abraomui (žemė, palikuonis ir palaiminimas), naratyvinės kritikos metodu tiria Hwagu Kang, *Reading the Wife/Sister Narratives in Genesis: A Textlinguistic and Type-Scene Analysis* (Eugene: Pickwick Publications, 2018).

³ Hebrajišką originalo tekstą žr.: *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997).

⁴ Žr. Gary D. Pratico ir Miles V. Van Pelt, *Basics of Biblical Hebrew Grammar*, 3-iasis leid. (Grand Rapids: Zondervan, 2019), 192–208.

c) *Labiausiai į dešinę atitraukiami ir kursyvu rašomi sakiniai*, kurie reiškia tiesioginę kalbą (žr. v.2).

Tekstą siekiama versti kuo pažodiškiau, ypač stengiantis išlaikyti bei perteikti žodžių ir frazių sąsąukas, retorines teksto ypatybes. Vertime vengiama bereikalingos sinonimikos ir stengiamasi atitinkamą hebrajiško teksto žodį versti tik vienu atitinkamu lietuvišku žodžiu.

1

Ir išsikėlė iš ten Abraomas žemėn Negebo.
Ir apsisotojo tarp Kadešo ir Šuro.
Ir gyveno kaip atėjūnas Geraroje.

2

Ir sakė Abraomas apie Sarą – moterį jo:
Sesuo mano ji.
Ir siuntė Abimelekas – karalius Geraros –
ir ėmė Sarą.

3

Ir įėjo Elohim pas Abimeleką, sapne nakties,
ir sakė jam:

*Štai tu – miręs
Dėl moters, kurią ėmei.
Juk ji – ištekėjusi už sutuoktinio.*

4

Ir Abimelekas – nebuvo prisiartinęs prie jos.
Ir sakė:

Viešpatie, ar žudysi net ir teisią tautą?

5

*Ar nesakė jis man pats: „Sesuo mano ji“?
Ir ji – taip pat ji – sakė: „Brolis mano jis“.
Tyrumė širdies mano ir nekaltumė delnų mano padariau šitą.*

6

Ir sakė jam Elohim sapne:

*Aš juk žinojau, kad nekaltumė širdies padarei šitą.
Ir būtent aš tave sulaikiau nuo nusidėjimo prieš mane –
taip, kad nedaviau tau paliesti jos.*

7

*Ir dabar – sugrąžink moterį vyrui, nes pranašas jis.
Ir melsis už tave – ir gyvensi.*

Ir jei nesugrąžinsi – žinok, kad mirte numirsi tu pats ir visa, kas tavo.

8

Ir atsikėlė Abimelekas ryte.
Ir šaukė visus tarnus jo.

Ir bylojo visus dalykus šituos į ausis jų.

Ir bijojo žmonės labai.

9

Ir šaukė Abimelekas Abraomą

ir sakė jam:

Ką padarei mums?

*Ir kuo nusidėjau tau, kad užtraukei man ir mano karalystei
nuodėmę didelę?*

Dalykus, kurie nedaromi, padarei su manimi.

10

Ir sakė Abimelekas Abraomui:

Ką sumanei, kad padarei dalyką šitą?

11

Ir sakė Abraomas:

Nes sakiau sau: Tikrai nėra Elohim baimės vietoje šitoje.

Ir nužudys mane dėl moters mano.

12

Ir be to – ji išties sesuo mano –

dukra tėvo mano ji, tik ne dukra motinos mano.

Ir tapo man moterimi.

13

*Ir buvo – kai išvedė klajoti mane Elohim iš namų tėvo mano –
sakiau jai:*

Tokia yra malonė, kurią man padarysi –

visose vietose, kur įeisim, sakyk apie mane:

Brolis mano jis.

14

Ir ėmė Abimelekas kaimenę ir bandą, ir tarnų, ir tarnaičių

ir davė Abraomui.

Ir sugrąžino jam Sarą – moterį jo.

15

Ir sakė Abimelekas:

Štai – žemė mano priešais tave.

Ten, kur tau atrodys gera – apsistok.

16

Ir Sarai sakė:

Štai – duodu tūkstantį sidabro gabalų broliui tavo.

*Štai – jis tau – uždengimas akių visiems, kurie su tavimi
ir su visais – ir ginčysies [įrodydama savo nekaltumą].*

17

Ir meldė Abraomas Elohim.

Ir išgydė Elohim Abimeleką ir moterį jo, ir tarnaites jo.

Ir gimdė.

18

Kadangi daryte uždarė YHWH visas įsčias namuose Abimeleko dėl Saros – moters Abraomo.

II. Pr 20, 1–18 perikopės siužeto analizė

Sceninė Pr 20 naratyvo struktūra labai elegantiška. Autorius, periodiškai keisdamas pasakojime dalyvaujančių veikėjų sudėtį, tuo pat metu žvaliai kaitalioja pasakojimo ir dialogo atkarpas. Toks pasakojimo stilius kuria įvykių nuoseklumo regimybę. Skaitytojui ima atrodyti, kad pasakojami įvykiai klostosi sklandžiai ir iš eilės. Tikėtina, kad toks pasakojimo būdas yra viena iš autoriaus sąmoningai pasirinktų naratyvinės strategijos technikų. Ji leidžia užmaskuoti perikopės pabaigoje glūdintį netikėtą siužetinės linijos posūkį.

Preliminari Pr 20, 1–18 pasakojimo siužeto momentų analizė

Pirmąją pasakojimo sceną (v.1) dėl jos glaustumo galima laikyti Pr 20 *ekspozicija*. Nors šioje eilutėje minimi net trys veiksmai, jais skaitytojui pateikiama vien foninė informacija⁵.

Abraomo kalba v.2 išjudina siužetą ir išprovokuoja komplikaciją. Čia galima identifikuoti net du siužeto elementus: veiksmo *užuomazgą* (v.2a Abraomas teigia, kad Sara yra jo sesuo)⁶ ir *komplikaciją* (v.2b Sara paaimama pas Abimeleką).

Trečioji naratyvo scena prasideda netikėtumu – Abimeleką sapne ištinka susitikimas su Dievu ir tada atskleidžiamas tikrasis Saros statusas. Įprastinė naratyvinės dramos schema šiame pasakojimo taške skatina tikėtis *posūkio taško* – esminio, veiksmo eigos pradžią žyminčio, siužeto momento. Tačiau sunku teigti, jog v.3 laikytina tokiu siužeto momentu, nes v.4–5 Abimelekas ima pagrįstai ginti savo nekaltumą ir tai verčia abejoti Dievo teiginių (v.3) absoliutumu. Sunku siužeto posūkio tašku laikyti ir v.7 (nors čia Abimelekas nebeprotestuoja), nes tai tėra tik galimos ateities nusakymas. Vis dėlto nuo šio momento pasakojimas neabejotinai pajuda veiksmo vystymo link⁷.

Remarka apie Abimeleko tarnų baimę (v.8) siužeto dinamikos požiūriu galėtų pasirodyti netgi nereikalinga. Ji menkai susijusi tiek su prieš tai buvusia, tiek su toliau aprašoma scena.

⁵ Jean-Louis Ska, „Our Fathers Have Told Us“: *Introduction to the Analysis of Hebrew Narratives*, Subsidia Biblica 13 (Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 2000), 21.

⁶ Žr. Pr 12, 12–13, kur toks pat Abraomo veiksmas pasakojime funkcionuoja kaip dalinis problemos sprendimas (nuslepiant tikrąjį Saros statusą ir taip išvengiant pavojaus), tačiau tuoj pat išprovokuoja naują komplikaciją – kyla pavojus prarasti žmoną.

⁷ George W. Coats, *Genesis: With an Introduction to Narrative Literature*, FOTL 1 (Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company, 1983), 149–150; David W. Cotter, *Genesis*, Berit Olam 1 (Collegeville: The Liturgical Press, 2003), 130; David L. Petersen, „A Thrice-Told Tale: Genre, Theme, and Motif“, *Biblical Research* 18 (1973), 40.

Abraomo apklausos epizodą (v.9–13) sužetinės pasakojimo tėkmės atžvilgiu galima traktuoti kaip tam tikrą *delsimo* elementą. Priekaištai Abraomui ir jo poelgio motyvų atskleidimas šiuo požiūriu tik stabdo ir atidėlioja krizinės situacijos sprendimą pasakojime.

Pasakojimo pradžioje (v.2) kilusi problema išsprendžiama tik v.14–16. Žmona gražinama teisėtam jos vyrui, todėl iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad tai yra Pr 20 pasakojimo *atomazga* (juolab kad Abimeleko dosnumas Pr 20, 15–17 stipriai kontrastuoja su faraono sprendimu 12, 19–20).

Galiausiai v.17 skaitytojas, remdamasis tradicine sužetinės dinamikos struktūra, gali tikėtis tam tikro *dénouement*, panašaus į Pr 12, 20 epilogą. Ir išties, eilutė neginčijamai dvelkia *status quo* atkūrimo nuotaika, nors skaitytojui gal ir nebus iki galo aišku, kodėl čia minimas Abimeleko ir jo moterų išgydymas.

Vis dėlto paskutinis perikopės sakiny (v.18) apverčia visą aprašytą siužeto schemą aukštyn kojomis. Iki šio taško, nepaisant kai kurių spragų, pasakojimą dar buvo galima laikyti daugmaž vientisu. Skaitytojas galėjo manyti suprantas, ką pasakotojas nori pasakyti šiuo naratyvu. Tačiau pačioje pasakojimo pabaigoje paaiškėja, kad skaitytojas, sprendamas apie pasakojimo turinį, rėmėsi ne visa informacija: pasakotojas pasirinko pavėlinti esminės informacijos atskleidimo momentą ir dėl to skaitytojui, manančiam, kad jau perskaitė ir suprato pasakojimą, teks jį skaityti iš naujo.

Laiko ir trukmės charakteristikų analizė Pr 20, 1–18 perikopėje

Atidžiai skaitant Pr 20 naratyvą galima pajusti analeptinį šio pasakojimo pobūdį. Akivaizdu, kad, skirtingai nei 12, 10–20 perikopėje, 20, 1–18 pasakotojas sąmoningai nusprendė *išvagoti* paviršinį naratyvo sluoksnį įvairiais nenuoseklumais. Informaciją pateikdamas fragmentiškai, jis leidžia pačiam skaitytojui užpildyti trūkstamus loginius bei teminius ryšius. Kol tokie intarpai padeda daugmaž sklandžiai skaityti pasakojimą, skaitytojas gali manyti, kad jo iškeltos hipotezės yra teisingos.

Greitas v.1–3 pasakojimo tempas bei naratyviniai nenuoseklumai

Daugelis Pr 20, 1–18 perikopę analizavusių mokslininkų pastebi greitą v.1–3 dalies pasakojimo tempą⁸. Kita vertus, šioje pasakojimo dalyje išryškėja ir gana akivaizdžių nenuoseklumų, kuriuos skaitytojas, norėdamas tekstą skaityti toliau, turi vienaip ar kitaip ištaisyti⁹. Kodėl Abraomas v.1 iškeliauja? Kodėl savo žmoną Sarą v.2 jis pava-

⁸ „Perskaičius v.1–3, „žmonos-sesers“ motyvas yra išsamiai papasakotas, belieka tik *atomazga*“, teigia D. L. Petersenas (Petersen, „A Thrice-Told Tale“, 38). Išties, Pr 12, 10–20 perikopėje šis siužeto segmentas apima septynias eilutes.

⁹ Šį veiksma (sužadinti vaizduotę bei atmintį, stengiantis kūrybingai užpildyti tekste sutinkamus nenuoseklumus) taikliai apibūdina Wolfgangas Iseris: „Naratyvas skatina skaitytoją parūpinti [*supply*] tai, ko pasakojime nėra. Taip sužadinama skaitytojo vaizduotė, ir pasakojimo scenos vidinė dimensija ima ženkliai pranokti tai, kas šioje scenoje yra išoriška. Skaitytojo dėmesys nukreipiamas ne tik į pasakojimo *dabar*, bet (dėl naratyvui daugiau ar mažiau būdingo *delsimo* sukkelto lūkesčio) ir į pasakojimo *ateitį*.“ Wolfgang Iser, „The Reading Process: A Phenomenological Approach“, *New Literary History* 3 (2) (1972), 280.

dina seserimi? Net jei į kai kuriuos klausimus įmanoma atsakyti remiantis ankstesniu Pr 12, 10–20 pasakojimu (ten Abraomo kelionės motyvas buvo krašte kilęs badas, o žmoną seserimi jis pavadino siekdamas išsaugoti savo gyvybę), vis dėlto dalis pasakojimo elementų taip ir lieka neaiškūs – kodėl, pvz., Abimelekas paima Sarą pas save¹⁰?

Svarbu pažymėti, kad net ir pati pasakotojo paliekamų naratyvinių nenuoseklumų sistema yra reikšminga. Tai liudija, jog pasakotojas, formuodamas vienokią ar kitokią siužetinę liniją, pasirinko tam tikrą naratyvinę strategiją¹¹. Vienas pasakojimo nuseklumo spragas pasakotojas gali užpildyti (pasitelkdamas tiek prolepses, tiek analepses), o kitas – palikti atviras (pvz., akcentuodamas ne tik tai, *kas*, bet ir *kaip* pasakojime įvyko)¹². Dėl šios priežasties pasakotojo pasirinkimas nutylėti kai kurias detales taip pat yra reikšmingas, nes tai atskleidžia, kurias tematines linijas jis pasirinko plėtoti, o kurias – apleisti, kreipdamas skaitytojo žvilgsnį norima linkme¹³.

Analepsių svarba identifikuojant naratyvines spragas tarp v.2 ir v.3

Perikopės pradžioje (v.1–2) pasakotojas naratyvinius nuseklumus skaitytojui pateikė gana akivaizdžiai. Vis dėlto naratyvinę spragą, pasakotojo įterptą tarp v.2 ir v.3, skaitytojas pirmą kartą *analeptiškai* (vėliau nei įvyko pats veiksmas) užčiuopia tik perskaitęs v.4: sintaktinis sakinio „Abimelekas nebuvo prisartinęs prie jos“ kontekstas atskleidžia, kad nepaisant to, jog pasakojime šis veiksmas minimas v.4, tikroji šio veiksmo pozicija chronologiniu požiūriu yra tarp v.2 ir v.3 (t. y. prieš Dievui sapne aplankant Abimeleką).

Abimeleko žodžiai v.5b atskleidžia naują analepsę: pacitavęs Abraomo žodžius (žr. v.2b), karalius pamini naują elementą (kurį pasakotojas v.2b kontekste praleido) – Saros žodžius. Chronologiniu požiūriu šio Saros veiksmo pozicija greičiausiai esti greta v.2b.

Naujas siurprizas skaitytojo laukia v.6c–d susidūrus su dar viena analepse: paaiškėja, kad pats Dievas sulaikė Abimeleką nuo nusidėjimo prieš Jį. Šį Dievo veiksmą reikia suprasti kaip priežastį, dėl kurios Abimelekas neprisilietė prie Saros. Taigi, paaiškėja, kad tarp v.2 ir v.3 įvyko net du veiksmi: a) Dievas (v.6) „nedavė Abimelekui paliesti“ Saros; b) dėl to Abimelekas (v.4) „neprisartino prie jos“.

¹⁰ Pr 12, 11–12 Abraomas teigia, kad tokio svetimtaučių elgesio motyvas gali būti Saros grožis. Tačiau Pr 20 kontekste, atsižvelgiant į pasakojimo chronologiją, Sara jau yra devyniasdešimties metų amžiaus. Galbūt tai reiškia, kad ir devyniasdešimtmetė Sara yra graži Abraomui, tačiau ar ji lygiai taip pat graži ir Abimelekui? Ar vis dėlto teisūs rabinai, teigdami, kad Dievas stebuklingai atjaunino Abraomo žmoną? Kita vertus, yra mokslininkų, kurie tokį Abimeleko poelgį mėgina interpretuoti kaip tam tikrą diplomatinės santuokos atvejį. Žr. diskusiją James K. Hoffmeier, „The Wives' Tales of Genesis 12, 20 and 26 and the Covenants at Beer-Sheba“, *Tyndale Bulletin* 43 (1) (1992), 87.

¹¹ M. Perry'is ir M. Sternbergas siūlo gana šmaikštų apibendrinimą: literatūros veikalas apskritai gali būti apibūdinamas kaip pasakojimo nuseklumo spragų, kurias skaitytojas yra kviečiamas vienaip ar kitaip užpildyti, sistema. Žr. Menahem Perry ir Meir Sternberg, „The King Through Ironic Eyes: Biblical Narrative and the Literary Reading Process“, *Poetics Today* 7 (2) (1986), 275–276.

¹² Ska, *Our Fathers*, 8.

¹³ Sternberg, *Poetics*, 237.

Vis dėlto didžiausias netikėtumas skaitytojo laukia paskutinėje perikopės eilutėje. Būtent v.18 pasakotojas, pasirinkęs šią informaciją nutylėti viso pasakojimo metu, skaitytojui atskleidžia, *kas išties* įvyko tuomet, kai Dievas Abimelekui „nedavė paliesti“ Saros (iš v.17 skaitytojas sužino, jog negalia buvo ištikusi ne tik Abimeleko žmoną ir tarnaites, bet ir jį patį). Chronologijos požiūriu šis naratyvinis elementas paaiškina v.6c minimą veiksmažodį ir dėl to turi būti pozicionuojamas ten pat – tarp v.2 ir v.3, bet anksčiau už v.4a minimą Abimeleko neprisiartinimą prie Saros.

Pasakojimo chronologijos požiūriu paskutinioji analepsė yra reikšminga dėl to, kad iš pirmo žvilgsnio skaitytojui galėjo kilti įspūdis (greičiausiai norėtas paties pasakotojo), jog v.1–3 minimi įvykiai yra ne tik *pasakojami*, bet ir *išties vyksta* betarpiškai vienas po kito, tarsi tarp Saros paėmimo v.2 ir Dievo pasirodymo Abimelekui sapne būtų praėję visai nedaug laiko. Tačiau ne tik dėl naratyviškai plėtojamos spragos tarp v.2 ir v.3 (analeptiškai pateikiant v.4a ir v.6c detales), bet ypač dėl v.17 pateiktos informacijos darosi akivaizdu, kad tarp šiose eilutėse minimų įvykių chronologiškai atsiveria nemažas laiko tarpas, kurio metu buvo suprasta, jog Abimeleko žmona ir jo tarnaitės negali pastoti¹⁴.

Toks, išties esminis, pasakojimo chronologijos suardymas yra reikšmingas net tik pačios perikopės chronologijos požiūriu, bet ir platesniame Abraomo ciklo kontekste. Prieš Sodomos ir Gomoros sunaikinimą (Pr 18) Abraomą aplankęs Viešpats v.10 duoda pažadą: „Grįžte sugrįšiu pas tave šituo laiku kitais metais ir štai – sūnų [turės] Sara, tavo žmona“. Kita vertus, pasakotojas, paminėjęs šį svarbų Dievo pažadą, daugiau jo nebemini iki pat Pr 21, 1, tartum skatindamas skaitytoją stebėti laiką ir skaičiuoti, kiek mėnesių iš tų Viešpaties pažadėtų metų dar liko iki Saros pastojimo momento.

Kitos reikšmingos Pr 20, 1–18 pasakojimo analepsės

Abraomo apklausos metu v.11b–d paaiškėja anksčiau pasakotojo nutylėti motyvai, dėl kurių patriarchas nuslėpė tikrąjį Saros statusą. Įvykių chronologijos požiūriu, Abraomo manymas, kad „tikrai šioje vietoje nėra Dievo baimės“, yra sietinas su jo apsigyvenimu Geraroje ir dėl to pozicionuojamas drauge su v.1c.

Toje pačioje apklausoje (v.12) patriarchas pamini ir dar vieną iki šiol Abraomo cikle nutylėtą foninės informacijos elementą, skaitytojui atskleidžiantį naują Saros seseriško ryšio su Abraomu dimensiją. Viso Abraomo ciklo chronologijos požiūriu šis elementas galėtų būti pozicionuojamas kaip Pr 12,5a papildanti informacija. Tačiau Pr 20, 1–18 perikopėje jis funkcionuoja kaip pasakojimo įžangos (ankstesnės už v.1 minimus veiksmus) dalis.

Trečiasis analeptinis elementas Abraomo apklausoje pateikiamas v.13a. Čia vartojama jungtukinė dalelytė *kašer* („kai“) leidžia chronologiškai sieti patriarcho minimus įvykius su pačia jo kelionės pradžia (plg. v.13a ir Pr 12, 1 atsikartojančią frazę

¹⁴ Šios detalės reikšmingumą pabrėžia ir M. Sternbergas (Sternberg, *Poetics*, 316). Autoriaus teigimu, toks Abimeleko delsimas galėtų reikšti, kad jis tikėjosi, jog jį ištikusi negalia galbūt praeis.

mibbēt 'ābî – „iš mano tėvo namų“) arba su Pr 12, 11 įvykiais (plg. v.13a ir Pr 12, 11 atsikartojančią frazę *wayāhî kaāšer* – „ir buvo, kai“). Vėlgi, Pr 20, 1–18 perikopėje chronologiniu požiūriu šis elementas funkcionuoja kaip pasakojimo įžangos (ankstesnės už v.1 minimus veiksmus) dalis.

Pasakotojo pasirinkimas minėtus informacinius elementus skaitytojui pateikti analeptiškai neabejotinai susijęs su siekiu pabrėžti jų svarbą, atkreipti į juos skaitytojo dėmesį. Tai, kad chronologinė ir siužetinė šių naratyvinių detalių pozicija skiriasi, leidžia skaitytojui užčiuopti ištisą interpretacinių galimybių horizontą: juk tikėtina, kad pasakotojas, pabrėždamas šių naratyvinių elementų išskirtinumą, skaitytojui siekia parodyti ne tik tai, kas įvyko, bet ir kodėl tai, kas įvyko, yra reikšminga.

Nuosekli Pr 20, 1–18 aprašytų įvykių chronologija

Įvardijus chronologinius perikopės nenuoseklumus bei jų pobūdį, galima pamėginti atkurti nuoseklų įvykių eigos eiliškumą. Tokį sutvarkytą pasakojimą lyginant su Pr 20,1–18 naratyvu darosi lengviau atpažinti, kuriuos naratyvinius elementus pasakotojas nusprendė pateikti nechronologine tvarka bei kokią siužetinę poziciją pasakojimo strategijos požiūriu jis šiems elementams parinko:

EILUTĖ	SCENA
12	Buvo žmogus, vardu Abraomas, kurio žmona Sara buvo ir jo sesuo iš tėvo pusės.
13	Kai buvo iš savo tėvo namų Dievo išsiųstas klajoti, jis prašė Sarą apie jį sakyti: „Jis mano brolis“.
1	Abraomas išsikėlė link Negebo, apsistojo tarp Kadešo ir Šuro ir gyveno kaip atėjūnas Geraroje.
11	Jis manė, kad toje vietoje nėra Dievo baimės ir kad jis bus nužudytas dėl savo žmonos.
2a	Todėl apie Sarą Abraomas sakė: „Ji mano sesuo“.
5	Ir Sara apie Abraomą sakė: „Jis mano brolis“.
2b	Geraros karalius Abimelekas paėmė Sarą pas save.
18	Dievas ištiko Abimeleką, jo žmoną ir jo tarnaites negalia, „daryte uždarydamas visas iščias Abimeleko namuose“.
6	Tokiu būdu neleisdamas Abimelekui „paliesti“ Saros.
4	Ir dėl to Abimelekas „nepriartino prie jos“.
3–7	Po kažkiek laiko Dievas naktį apsireiškė Abimelekui sapne.
8a	Abimelekas ryte papasakojo „visus šituos dalykus“ savo tarnams.
8b	Žmonės „labai bijojo“.
9–13	Abimelekas pasišaukė Abraomą ir jį apklausė.

- 14 Po to Abimelekas davė Abraomui dovanų, grąžino jam žmoną.
 15 Ir pakvietė apsistoti Geraros krašte.
 17 Abraomas meldėsi už Abimeleką ir Dievas išgydė jį bei jo žmoną
 ir tarnaites, kad galėtų gimdyti.

Chronologinės pasakojimo įvykių sekos rekonstrukcija leidžia užčiuopti ne tik gausių analepsių poveikį pasakojimo struktūrai, bet ir siužetinės linijos komplikacijų, kurios savo ruožtu reikalauja peržvelgti ir koreguoti preliminarią siužetinių momentų schemą.

Siužeto momentų analizės korekcija, remiantis chronologine įvykių seka

Chronologinės įvykių sekos schema atskleidžia, kad prieš v.1 ekspoziciją Pr 20, 1–18 perikopėje yra pasakojama įvykių priešistorė (v.12–13), kurią galima laikyti *prologu*. Tačiau po *ekspozicijos* (v.1) chronologiškai įterpus v.11, preliminari siužetinių momentų schema ima griūti.

Pirminio skaitymo metu atrodė, kad *veiksmo užuomazga* yra v.2a.5, tačiau dabar paaiškėja, jog būtent v.11 analeptiškai paminėta išankstinė Abraomo nuostata, kad toje vietoje tikrai nėra Dievo baimės, išjudina pasakojimo įvykių grandinę, o v.2a.5 minimi Abraomo ir Saros poelgiai bei Saros paėmimas į Abimeleko namus (pradžioje atrodęs kaip *komplikacija*) yra *veiksmo eigos* elementai.

Chronologinės įvykių sekos korektūra leidžia nesunkiai įžvelgti siužeto *posūkio tašką*, kurį pirminio skaitymo metu pasakotojas meistriškai užmaskavo v.18, leisdamas skaitytojui šią eilutę klaidingai priskirti pasakojimo atomazgai. Būtent dėl šio elemento reikšmės siužeto momentų struktūros atžvilgiu, v.18 pateikta informacija taip stipriai paveikia naratyvinę visos perikopės dinamiką.

Tolesnės *veiksmo eigos* elementas atpažįstamas v.6.4 analepsėje. Chronologijos korekcija leidžia įžvelgti ir galimą minimų Dievo bei Abimeleko veiksmų skirtingumą: Dievas išstiko Abimeleką negalia, neleisdamas jam paliesti Saros. Tačiau (dėl v.17) tikėtina, kad nuo šios negalios pradžios iki v.3–7 Dievo atėjimo pas Abimeleką sapne praėjo tam tikras laiko periodas, autoriaus meistriškai užmaskuotas skubiu įvykių sekos vardijimu pirminio skaitymo metu, todėl v.4 minimas Abimeleko neprisiartinimas prie Saros greičiausiai žymi tęstinę būseną, o ne vienkartinį veiksmą.

Galiausiai, *Deus ex machina* principu, v.3–7 pasiekama šios perikopės siužeto *kulminacija*. Tokį „Dievo iš niekur“ netikėtumą šioje perikopėje pabrėžia ir tai, kad pasakotojas nieko panašaus nemini Pr 12, 10–20 naratyve.

Vis dėlto, jeigu v.3–7 scena yra išties laikytina *kulminacija*, tai kokiems siužeto momentams priskirti likusią (vis dar didesnę už v.1–7, netgi neįtraukiant jau paminėtų analepsių) pasakojimo dalį? Juk logiškiausiai po šios kulminacijos skamba v.14 ir v.17 seka, išreiškianti siužetinę *atomazgą*. Tačiau v.8–13 veiksmas kaip tik pastebimai

intensyvėja, o ne silpsta. Ir v.15–16 (ypač lyginant su v.14 nuotaika) atrodo taip, lyg veiksmas ir toliau augtų. Nejaugi šiame naratyve po pagrindinės kulminacijos skaitytojo laukia dar viena siužetinio intensyvumo viršūnė?

Tokio rebuso sprendimą galima išvelgti atidžiau analizuojant jau identifikuotos pasakojimo kulminacijos pobūdį. Nors kulminacija laikytinas visas Abimeleko pokalbis su Dievu (išskyrus analepses), tačiau v.7 įmanoma užčiuopti siužetinio intensyvumo vektorių bifurkaciją:

- a) Žvelgiant iš Dievo pozicijos, po v.7 įvykių seka yra aiški: Abimelekas turi sugrąžinti Abraomui žmoną, patriarchas turi pasimelsti už jį, ir jo namus slėgusi negalia bus pašalinta (greičiausiai būtent taip reikėtų suprasti čia vartojamą frazę „ir gyvens“).
- b) Bet Abimeleko situacija po tokios kulminacijos stipriai komplikuojasi dėl dar vieno naujo (t. y. Pr 12, 10–20 neminimo) elemento: kaip padaryti, kad Abraomas pasimelstų už jį ir jo namų moteris?

Dėl šios priežasties galima pagrįstai teigti, jog v.7 įvyksta pagalbinės siužetinės linijos atsišakojimas. Pagrindinė (ją galima vadinti „pasakotojo“) linija nuo šio taško juda link atomazgos v.17. Tačiau antrinės (ją galima vadinti „Abimeleko“) siužetinės linijos požiūriu v.7 yra antrasis *posūkio taškas* Pr 20, 1–18 perikopėje. Pažymėtina, kad šis paralelinis siužetas nėra autonomiškas. Jis kyla iš pagrindinio siužeto kulminacijos (dėl Dievo duoto nurodymo, jog Abimelekas gyvens, jei Abraomas už jį pasimels), bet lieka glaudžiai susijęs su pagrindine siužetine linija – panašiai, kaip gramatikoje su pagrindiniu sakiniu susijęs šalutinis prijungiamasis sakinytis.

Abimeleko tarnų baimės epizodą (v.8) preliminarios analizės metu buvo sunku interpretuoti siužeto momentų požiūriu, o Abraomo apkaltos epizodas atrodė kaip delsimo elementas. Vis dėlto, pasitelkiant pagalbinės siužetinės linijos motyvą, v.8, v.9–13 ir v.14 minimus įvykius galima traktuoti kaip antrinę *veiksmo eigą*, kuri pasiekia antrinę *kulminaciją* v.15–16.

Žvelgiant iš tokios perspektyvos v.14 funkcionuoja tartum dviejų siužetinių linijų sankirta. Čia susikerta pagrindinė (pasakotojo) ir antrinė (Abimeleko) siužetinės linijos, tačiau judviejų kryptys skirtingos: autoriaus linija silpdama juda link atomazgos, o stiprėdama Abimeleko – link antrosios kulminacijos, nes Abimeleką ir jo namų moteris ištikusi negalia neišnyksta v.14 (kai Sarą jis atiduoda Abraomui).

Antrinė siužeto kulminacija (v.15–16) – desperatiška Abimeleko diplomatija: a) juk jeigu Abraomas iškeliaus nepasimeldęs už Abimeleką, pastarojo namų laukia pražūtis dėl juos ištikusio nevaisingumo; b) o jei žinia apie karalių ištikusią negalią pasklis viešai, tuomet jo reputacijos griūtis pražūtimi gali ištikti visą jo šeimyną net greičiau negu nevaisingumas.

Galiausiai abi – ir pagrindinė, ir antrinė linijos v.17 pasiekia *atomazgą* vienu metu: Abraomas pasimeldžia už Abimeleką (antrinės siužeto linijos atomazga), ir Dievas išgydo jį bei visas jo namų moteris (pagrindinės siužeto linijos atomazga).

Pr 20, 1–18 siužeto tipas

Skaitant Pr 20 pasakojimą gali susidaryti įspūdis, kad šios perikopės siužete akcentuojamas *situacijos pokytis* (vadinamojo *peripeteia* tipo siužetas): Sara paimama pas Abimeleką, jo gyvybei kyla pavojus, o galiausiai atrodo, jog pasikeičia Abraomo statusas – jam leidžiama įsikurti ir gyventi Geraroje. Tačiau beveik visi šie pokyčiai skyriaus pabaigoje sugrąžinami į nulinę *status quo* poziciją: Sara grąžinama Abraomui, Abimelekas išgydomas, o leidimas Abraomui apsigyventi Geraroje greičiau sietinas su Abimeleko išskaičiavimais (neišsiskirti su patriarchy, kol jis nepasimels už jį), negu su tikru Abraomo statuso pokyčiu.

Kita vertus, *pažinimo pokyčio* siužeto bruožai šioje perikopėje atrodo ryškesni: Abimelekas, sau žmona pasiėmęs atėjūno seserį, tam tikru momentu supranta, kad ji yra pranašo žmona; išankstinė Abraomo nuomonė, jog toje vietoje nėra Dievo baimės, paneigiama Dievo veiksmų sukelta didele Abimeleko tarnų baime ir pan. Vis dėlto sunku teigti, kad šie pažinimo pokyčiai išties lemia Pr 20, 1–18 perikopės siužeto tipą. Tiesa, siužeto slinkty *anagnorisis* kryptimi yra ženklios, tačiau beveik visi šie „pažinimai“ greičiau susiję su vidiniais veikėjų pokyčiais. Tai leidžia manyti, jog šiame pasakojime pasitelkta trečiojo tipo – *vertinimo pokyčio* – siužetinė schema.

Galima užtikrintai teigti, kad dauguma pasakotojo pasitelktų naratyvinės strategijos technikų Pr 20, 1–18 perikopėje veikia kaip Abraomo ir Abimeleko personažų charakterizavimo priemonės (pvz., taip pasakotojas naudoja didžiąją dalį šio pasakojimo analeptinių užuominų). Dėl pasakotojo sprendimo būtent paskutiniu perikopės sakiniu (v.18) pateikti kritinę šio pasakojimo informacinę detalę (taip priverčiant skaitytoją grįžti iki v.2 ir peržvelgti pasakojimą naujai atskleistos informacijos kontekste), šių dviejų personažų charakteristikos neišvengiamai kinta. Pasakotojo pasirinkimas dinamiškai atskleisti ir nutylėti tam tikras su veikėjų motyvais bei poelgiais susijusias detales leidžia skaitytojui palaiapsniui atpažinti Abraomo ir Abimeleko personažų gylį bei kompleksiskumą (pvz., jie abu geba iš anksto apskaičiuoti kitų veiksmus ir priimti atitinkamus sprendimus). Dar daugiau, po tipinės „sesers-žmonos“ scenos paviršiumi Pr 20 perikopėje plėtojasi išties vidinių troškimų ir nuogastavimų drama. Personažai sluoksniu po sluoksniu „nurengiami“ iki pat nuogos žmogiškumo šerdies, ir atmetus visus garbingus titulus bei pareigas gana nepatraukliai išryškėja baime paremtas rūpinimasis savo kailiu.

Jeigu Pr 20, 1–18 perikopės siužeto tipas išties sietinas su *vertinimo pokyčiu*, tuomet būtina apžvelgti, kokiomis priemonėmis pasakotojas leidžia skaitytojui šiuos pokyčius užčiuopti bei kokį poveikį šie vertinimo pokyčiai sukelia skaitymo dinamikos požiūriu. Pirmojo skaitymo metu verbalinę (pasakojimo personažų inicijuojamą) ironiją, prilygtančią sarkazmui¹⁵, šioje perikopėje skaitytojas užčiuopia tik vieną kartą, kai v.16 Abimelekas, kalbėdamas apie Abraomą, Sarai sako: „Štai – duodu tūkstantį gabalų sidabro tavo broliui“. Pasakotojas Pr 20 naratyve įvairiomis formuluotėmis net septynis kartus

¹⁵ Žr. diskusiją apie verbalinės ir situacinės ironijos perskyrą: Douglas C. Muecke, *The Compass of Irony* (New York: Methuen, 1969), 42.

(v.2.3.7.11.12.14.18) pabrėžia, kad Abraomas yra Saros vyras. Tad pasakojimo pabaigoje, kai Geraros karalius „savo kailiu“ patyrė ne tik tikrojo Saros statuso reikšmingumą, bet ir v.12 išklaušė Abraomo pateiktą pasiaiškinimą dėl jos „seseriškumo“ bei v.14 „sugrąžino jam Sarą – jo žmoną“, Abimeleko frazę „tavo broliui“ galima suprasti kaip sarkazmą. Toks Abraomo broliškas vos nepražudė jo ir visos jo šeimos!

Kita vertus, perskaitęs v.18 skaitytojas Pr 20, 1–18 perikopėje tartum „praregi“, Abraomo bei Abimeleko pasisakymuose bei poelgiuose atpažindamas ištisą virtinę dviprasmybių, kurių anksčiau nepajėgė užčiuopti dėl to, kad autorius šią kritinę informaciją nusprendė jam pateikti tik užbaigdamas pasakojimą. Todėl būtent ironijos, kaip pasakojimo ir teologijos priemonės, analizė Pr 20, 1–18 perikopės *vertinimo pokyčio* siužeto tipo kontekste, gali tapti heuristiniu šio teksto interpretavimo metodu.

III. Ironija kaip naracijos ir teologijos įrankis Pr 20, 1–18 perikopėje

Sunku suformuluoti daugialypę ironijos raišką bibliiniuose tekstuose tinkamai perteikiantį apibrėžimą. Tačiau analizuojant Pr 20 pasakojimą kaip ypač reikšmingus galima paminėti tris ironijos bruožus:

- a) Viena vertus, A. Bando teigimu, ironijos galimybę skaitytojas užčiuopia tuomet, kai tekste atpažįsta dvi tuo pat metu galiojančias bei tarpusavyje besiskiriančias tiesas¹⁶. Kita vertus, ši – gretutinė ar besiskirianti nuo tiesioginės – prasmė atspindi pasakotojo požiūrį, kuris apima drauge ir tiesiogiai ištartą, ir skaitytojo užčiuoptą galimai ironišką teiginio turinį¹⁷. Taigi, pasakotojas siekia, kad skaitytojas kaip reikšmingą naratyvo supratimui turinį atpažintų ir tai, kas pasakyta, ir tai, kas nutylėta, bet turima omenyje.
- b) Pažymėtina, jog daugelio autorių akcentuojamas dvilypis (kuriantis ir griauanantis)¹⁸ ironijos veikimo pobūdis nėra neutralus. Ironija, kaip viena iš naratyvinių strategijų, kurias pasakotojas sąmoningai renkasi, visuomet yra šališka: ji ne tik brėžia ribą tarp „insaiderių“ ir „autsaiderių“, bet ir neišvengiamai pirmuosius pakyli, o antruosius sumenkina¹⁹.

¹⁶ Arnold J. Band, „Swallowing Jonah: The Eclipse of Parody“, *Prooftexts* 10 (2) (1990), 177–195.

¹⁷ Žr. Linda Hutcheon, *Irony's Edge: The Theory and Politics of Irony* (London: Routledge, 1994), 12.

¹⁸ Ironija kaip griauananti jėga pasireiškia tuomet, kai pasakotojas ją pasitelkia demaskuodamas iškeltų hipotezių pirmalaikiškumą, kvestionuodamas sutartines tiesas ar atskleidždamas užslėptus prieštaravimus. Tačiau ironiją pasakotojas gali pasitelkti ir kaip kūrybinę galią, skatinančią atsiverti pokyčiams, pamėginti žengti į tai, ko neįmanoma nusakyti tiesiogiai ar tradiciškai. Žr. glaustą, bet išsamią apžvalgą: Tobias Häner ir Virginia Miller, „Introduction: Reading Irony in Ancient Texts“, in *Irony in the Bible: Between Subversion and Innovation*, BInS 209 (Leiden: Brill, 2023), 9–10.

¹⁹ Žr. taiklią W. Bootho formulotę: „Ironija pasižymi žavesiu ir gausiai atlygina tiems, kurie šoka su ja, tačiau kartu ji gali būti negailestinga tiems, kuriuos laiko priešais. <...> Viena iš ironijos funkcijų yra aukų įvardijimas ir šaipymasis iš jų. Ironija tampa liudytoja tiems, kurie ją išvelgia, bet taip pat ji yra ginklas, nukreiptas į tuos, kurie jos nemato.“ Wayne C. Booth, *A Rhetoric of Irony* (Chicago: University of Chicago Press, 1974), 28.

- c) Minėtas ironijos poliariškumas yra labai dinamiškas, todėl pasakotojas, naratyvu siekdamas norimo poveikio skaitytojui, pagal poreikius gali keisti ironijos orientavimo kryptį: ironizuojantysis nesunkiai tampa ironizuojamuoju²⁰. Todėl šventųjų tekstų skaitytojas gali nustepti suvokęs, jog klausosi autoironiško naratyvo²¹. Vis dėlto tikėtina, kad net ir šiuo atveju ironiją pasakotojas pasitelkia vildamasis, jog būtent ironiškas pasakojimas bus patrauklesnis didesniam klausytojų ratui²².

Šiuos tris ironijos, kaip naratyvinės technikos, aspektus nesunkiai galima išvelgti ir Pr 20, 1–18 perikopėje. Pirmojo skaitymo metu pasakotojas nutyli daugelį reikšmingų detalių ir dėl to, skaitant antrą kartą, pasakojimas įgauna ironišką potekstę. Negana to, pasakotojas nuolat kvestionuoja ir skatina tikslinti skaitytojo kuriamas personažų (ypač Abimeleko ir Abraomo) charakterizavimo hipotezes. Galiausiai galima gana užtikrintai teigti, kad pirmojo perikopės skaitymo pabaigoje būtent skaitytojas (supratęs, jog iki šiol kėlė hipotezes ir darė sprendimus vadovaudamasis neišsamia informacija) atsiduria dramatinės ironijos situacijoje, tačiau anaip tol ne privilegijuotoje ironizuojančiojo pozicijoje, o kur kas nepatogesnėje ir gluminančioje ironizuojamojo padėtyje.

Ironija kaip personažų charakterizavimo įrankis Pr 20 perikopėje

Vadinamųjų „žmonos-sesers“ pasakojimų trijulės požiūriu Pr 20 perikopė atsiduria antroje pozicijoje. Pradžios knygos skaitymo dinamikos atžvilgiu galima teigti, jog pasakotojas tikisi, kad skaitytojas atpažins Pr 20, 1–18 bei Pr 12, 10–20 sąsajas ir skaitymo metu tarpusavyje lygindamas šiuos du pasakojimus užčiuops Pr 20 analapsėmis pagrįso ironiško personažų charakterizavimo išskirtinumą.

Ironija, susijusi su Abimeleku

Pirmojo skaitymo metu Geraros karalius atitinka tipinę kitataučio ir kitatikio valdovo figūrą, todėl skaitytojas gali jį lyginti su Pr 12, 10–20 minimu faraonu. Nuo v.4 skaitytojas ima simpatizuoti nekaltam Abimelekui, drauge su juo protestuodamas Dievo

²⁰ Remiantis U. Jappo įžvalga, galima sakyti, kad „ironija yra pažinimas, kuris formuluojamas kaip klausimas apie patį pažinimą“. Uwe Japp, *Theorie der Ironie*, 3-iasis leid., RoteReihe 137 (Frankfurt: Klostermann, 2021), 326.

²¹ Tokią (ironijos nutaikymo į skaitytoją) dinamiką savo analizėje įtaigiai atskleidžia M. Brettas. Nagrinėdamas Pr 15–16 naratyvą autorius parodo, kad egiptietę Hagarą ir izraelitę Sarą pasakotojas sukeičia vietomis: egiptietė šioje perikopėje užima Izraelio poziciją, o izraelitė – Egipto. Žr. Mark G. Brett, „*Respectful Parody of Exodus Traditions in Genesis 15–16*“, in *Irony in the Bible: Between Subversion and Innovation*, BInS 209 (Leiden: Brill, 2023), 15–30.

²² Įdomų tokios dvigubos ironijos atvejį atskleidžia W. Boothas, analizuodamas pašaipų kareivių kreipimąsi į Jėzų: „Sveikas, judėjų karaliau!“ (Mk 15, 18). Autorius teigia, jog Morkus nusprendė šį sarkastišką kreipimąsi įtraukti į evangelinį pasakojimą būtent todėl, kad ironiškas pasakojimas apie ironizuojančius kareivius Jėzaus pusėn gali patraukti žymiai daugiau skaitytojų (netgi nebūtinai tokių, kurie šį pasakojimą skaito kaip sakralų tekstą) negu bet kokia tiesioginė evangelisto ir Bažnyčios kristologinio tikėjimo formuluoė. Paties autoriaus žodžiais tariant: „ironiją užčiuopusių bendrija gausumu dažniausiai pranoksta ironijos neįžvelgiančius *outsiderius*.“ Booth, *Rhetoric of Irony*, 28–29.

akivaizdoje ir džiaugdamasis, kad Dievas Abimeleko nekaltumą pripažįsta. Lygiai taip skaitytojas stoji greta Abimeleko, kai šis priekaištauja Abraomui, ir žavisi Geraros karaliaus kilnumu bei dosnumu, kai jis ne tik gražina Sarą jos vyrui, papildamas juodu dovanomis, bet ir užuot išvaręs patriarchą su jo žmona (žr. Pr 12, 20) kviečia juos laisvai kurtis bei gyventi savo krašte.

Tačiau būtent tuomet, kai skaitytojo simpatija Abimelekui pasiekia apogėjų, pasakotojas paskutiniąja analeptine užuomina v.18 apie gerokai anksčiau Geraros karalių ištikusią lytinę disfunkciją, meta iššūkį pozityviam Abimeleko įvaizdžiui. Skaitytojas priverčiamas peržvelgti susikurtų Abimeleko charakterizavimo hipotezių pagrįstumą.

Antrojo skaitymo metu ima aiškėti, kad skirtumas tarp faraono ir Abimeleko ne toks jau didelis – pasakotojas, iškreipdamas pasakojamų įvykių eiliškumą Pr 20, 1–18, sukėlė bei viso pasakojimo metu sugebėjo palaikyti interpretatyvinę deformaciją, kurią v.18 demaskavo. Tai, kad karalius nepalietė Saros, pasirodo, neturi nieko bendra su jo kilnumu ar valdymusi – M. Sternbergo žodžiais tariant, „jo dvasia buvo nori, tik kūnas pasirodė esąs silpnas“²³.

Perskaičius v.17 darosi aišku, kad Abimelekas ne tik paėmė, bet ir *laikė* Sarą pas save. Dėl to kinta požiūris į jį faraono (Pr 12, 10–20) atžvilgiu. Faraonas be pašalinės pagalbos kažkoku būdu sugebėjo identifikuoti ne tik jį ir jo namus ištikusios nelaimės priežastį, bet ir rasti tinkamą krizės sprendimą. Abimelekas *laikė* Sarą pas save net ir ištiktas negalios. Ir netgi tada, kai Dievas jam apsiereiškė sapne, jis pats (v.4a pateikiami *pasakotojo* žodžiai) nutyli tai, jog „nebuvo prisiartinęs“ prie Saros. Tą (ironiškai?) v.6 pamini Dievas²⁴.

Dėl to ir v.9 minimi karaliaus priekaištai Abraomui („Ką padarei mums?“, o ypač „Dalykus, kurie nedaromi, padarei *su manimi*“) įgauna nebe moralinę, bet greičiau fiziologinę potekstę. Taip pat kitoje šviesoje skaitytojui atsiveria ir Abimeleko kvietimas Abraomui įsikurti jo krašte. Juk jeigu šis nomadas iškeliaus nepasimeldęs už Abimeleką, tai ir jis, ir jo namai taip ir liks ištikti Dievo siųstos negalios! Galiausiai ir Abimeleko dovanos antrojo skaitymo metu greičiau primena ne geranorišką dosnumą, bet kyšį.

Ironiška retrospektyva Abimelekui kainuoja jo pirminės reputacijos pozityvumą. Techniškai šioje perikopėje jis buvo ir lieka nekaltas. Tačiau antrojo skaitymo pabaigoje sunku tikėtis, kad Geraros karalius skaitytojui kels bent kiek reikšmingesnes simpatijas. Apgręždamas ironijos orientuotą pasakotojas pašiepia Abimeleką, ir todėl tikėtina, kad skaitytojas stos ironizuojančiojo (pasakotojo), o ne ironizuojamojo (Abimeleko) pusėn.

²³ Sternberg, *Poetics*, 316.

²⁴ Ironija šiuo atveju kyla dėl galimos dviprasmybės, susijusios su fraze „padaryti šitą“ (ją v.5c vartoja Abimelekas, o v.6b – Dievas). Kalbant Abimelekui, kaip ir faraono atveju, lieka neaišku, kiek plačiai apima v.2d ir v.3d minimas Saros „paėmimo“ veiksmas. Vis dėlto lieka atvira galimybė, kad Abimelekas net ir Dievo akivaizdoje mėgina nutylėti jį ištikusią negalią, o v.5c frazė „padariau šitą“ (ypač dėl to, kad nutyli nepriartinimo faktą) sako dviprasmiškai, leisdamas Dievui galvoti, kad išties, paėmęs Sarą pas save, jis su ja gyveno kaip vyras su žmona.

Ironija, susijusi su Abraomu

Pirmasis Abraomo veiksmas pasakojime – nutylėti tikrąjį savo žmonos statusą – glumina skaitytoją²⁵. Melas sunkiai dera su pozityviu Abraomo įvaizdžiu, todėl pasakotojo išplėtota (lyginant su Pr 12, 18–19 glaustumu) patriarcho apklausos scena tik dar labiau pagilina jau ir taip eizėjančios Abraomo reputacijos įtrūkius. Abraomo tylą po v.9 Abimeleko klausimo²⁶ pirmojo skaitymo metu atrodo kaip sumišimo ir gėdos ženklas.

Pažymėtina, kad apklausos metu Abraomo pateiktiems pa(si)aiškinimams stinga įtaigumo. Viena vertus, net ir Pr 12, 11–13 pasakojimo pradžioje ironiškai paminėtas patriarcho rūpinimasis savo saugumu funkcionuoja nors ir ne kaip lengvinanti, bet bent jau kaip Abraomo veiksmus paaiškinanti aplinkybė. Kita vertus, Pr 20, 11 tvirtą patriarcho įsitikinimą („tikrai šioje vietoje nėra Dievo baimės“) pasakotojas pristato vėliau nei v.8 paminėta Dievo veiksmų sukelta žmonių baimė, taip naratyve pabrėždamas kaltinančios Abraomo nuostatos nepagrįstumą.

Patriarcho išvedžiojimais apie Saros seseriškumą taip pat labiau primena tuščią kazuistiką, leidžiančią manipulyviai vieną ar kitą tikrovės aspektą suabsoliutinti iki „visos tiesos“. Ironiška, kad dėl analaptiškai pateikiamos informacijos ant šio Abraomo tiesos dangstymų kabliuko pakliūva ne tik Abimelekas, bet ir pats skaitytojas, iki šiol nežinojęs (niekur kitur Biblijos tekste nepatvirtinto fakto), kad Sara Abraomui yra ir sesuo iš tėvo pusės.

Galiausiai v.13 pasakotojas pateikia paskutinę ironiško Abraomo portreto detalę. Kalbėdamas apie Dievo veikimą Pr 12, 1–4 įvykių kontekste, patriarchas v.13 pavartoja negatyvų veiksmąžodį: *tā'ah*²⁷. Tačiau Abraomo iškeliavimas Pr 12, 4 yra beveik vienbalsiai interpretuojamas kaip jo besąlygiško tikėjimo Dievu ženklas. Ką gi tuomet galėtų reikšti Abraomo kalba v.13? Trumpam atsiribojant nuo perdėm pozityvaus Abraomo įvaizdžio, šioje scenoje galima išvelgti jau pasenusio (ir jam apsireiškusio Dievo nenuspėjamumo bei palikuonies pažado atidėliojimo išvarginto) patriarcho kartėlį, jau anksčiau suskambėjusį Pr 15, 3 tekste.

Vertinant patriarcho elgesį Pr 20, kyla ir kita nemažiau svarbi problema: Abraomo šeimos situacija, dėl Pr 18, 10 nurodyto Dievo pažado išpildymo laiko, Pr 20 atveju ženkliai skiriasi nuo Pr 12, 10–20. Vis dėlto ir anuomet, ir dabar patriarchas

²⁵ Pr 12, 10–20 pasakotojas skyrė nemažai dėmesio šiam Abraomo poelgiui aptarti (žr. Abraomo pokalbį su Sara v.11–13). Tačiau Pr 20 perikopėje pirmojo skaitymo metu v.2 paminėtas patriarcho poelgis lieka nepaaiškintas.

²⁶ Abimelekas v.9 („ir sakė jam“) ir v.10 („ir sakė Abimelekas Abraomui“) kreipiasi į Abraomą du kartus iš eilės. Tačiau pagal bibliniam naratyvui įprastą dialogo formą kalbėtojai turėtų prabilti pakaitomis vienas po kito. Todėl v.10 skaitytojui kyla įspūdis, kad Abraomas tyli ir neatsako į pirmąjį Abimeleko klausimą, o šis, nesulaukęs patriarcho atsakymo, kreipiasi į jį dar kartą. Dėl šios priežasties daugelis komentuotojų teigia, kad v.9 minimas Abimeleko klausimas yra retorinis. Žr. Gordon J. Wenham, *Genesis 16–50*, Word Biblical Commentary 2 (Dallas: Word Books, 2002), 72.

²⁷ Keliavimo kontekstuose šis veiksmąžodis reiškia „klaidžiojimą“ (Pr 21, 14; 37, 15; Ps 107, 4), „klajojimą“ (Iš 23, 4; Iz 35, 8; Ps 119, 176) ar netgi „paklydimą“ (Iz 53, 6; Pat 7, 25).

Sarą atiduoda į vietinio valdovo haremą iškart po to, kai Dievas pažada palikuonį (žr. Pr 12, 2 ir 18, 10). Kaip su pozityviu patriarcho įvaizdžiu suderinti šitoki jo elgesį?²⁸

Ironija, susijusi su Sara

Pirmojo skaitymo metu patriarcho žmonos naratyvinis pasyvumas primena jos vaizdavimą Pr 12, 10–20 pasakojime. Tačiau skaitytojui susidūrus su v.18 pateikta informacija, jo požiūris į Sarą kinta ir darosi ironiškas. Tikėtina, kad ji apie Abimeleko negalią žino daugiau už kitus pasakojimo personažus. Vis dėlto pasakotojas ironiškai mėgdžioja Pr 12, 10–20 Saros neveiklumą, taip dar labiau pabrėždamas, kad tai, jog Sara Pr 20 perikopėje nekalba, dar nereiškia, kad ji *neturi ko pasakyti*²⁹. Ar ne dėl to, kitaip nei faraonas, Abimelekas v.15 pakvietęs Abraomą įsikurti ir apsigyventi Geroje, v.16 pamini dovanas būtent kreipdamasis į Sarą ir prideda mįslingą frazę apie „akių uždengimą visiems, kurie su tavimi“?

Ironija, susijusi su Abimeleko tarnais

Ironijos analizės požiūriu svarbu klausti: kas yra „visi šitie dalykai“, kuriuos Abimelekas v.8 papasakoja savo tarnams? Ar tikrai karalius gali rizikuoti savo reputacija, su tarnais atvirai kalbėdamas apie jį ištikusią ir jau kurį laiką besitęsiančią lytinę disfunkciją? Liūdnas Liudviko XVI pavyzdys³⁰ rodo, jog vargu ar taip galėjo būti. Netgi priešingai, labai tikėtina, kad Abimeleko „visų šitų dalykų“ pasakojimo turinys labiau atitinka pirmojo perikopės skaitymo metu skaitytojui kilusį įspūdį: Geraros karalius yra perdėm pozityvus herojus, neteisingai ištiktas pavojaus ir geranoriškai bei dosniai tvarkantis santykius su jam pavojų sukėlusiu patriarchu.

Jei Abimelekas v.8 tikrai nutyli kai kuriuos tikrovės aspektus, tuomet šie tarnai atsiduria dramatinės ironijos situacijoje. Jie (kaip ir skaitytojas pirmojo skaitymo metu) gali manyti, jog žino pakankamai, kad adekvačiai suprastų susiklosčiusią situaciją, tačiau pasakotojas v.18 parodo šios prielaidos klaidingumą. Taigi, ironijos požiūriu Abimeleko tarnų kolektyvinio personažo poveikis šioje perikopėje yra dvejopas.

²⁸ Be abejo, skaitytojas prisimena Pr 11, 30 tekstą, kalbantį apie Saros nevaisingumą. Tačiau Pr 18, 10 Dievo duoto pažado formuluotė ir v.14 tekstas neleidžia abejoti: Dievo galybė pranoksta ne tik Saros amžiaus, bet ir jos nevaisingumo komplikacijas. Tačiau ar tuo patikėjo Abraomas? Vėlgi, manyti, kad Abraomas nevaisingu laikė save patį ir todėl, siekdamas įvykdyti Dievo pažadą, atidavė Sarą kitam vyrui, neišaina dėl to, kad Hagara jam pagimdė sūnų dar Pr 16, 15, taigi Abraomas akivaizdžiai yra vaisingas.

²⁹ Toks Saros charakterizavimas leidžia kvestionuoti tarp komentuotojų vyraujančią požiūrį, kad „žmonos-sesers“ epizoduose pavojuje atsiduria būtent patriarcho žmona. Žr. Mark E. Biddle, „The „Endangered Ancestress“ and Blessing for the Nations“, *Journal of Biblical Literature* 109 (4) (1990), 599–611. J. Exum, analizuodama šią perikopę psichoanalitiniu požiūriu, įtaigiai parodė, kad vertinant Saros poziciją Pr 20 pasakojime įmanomi ir kiti atskaitos taškai (žr. skyrių „Who’s Afraid of the „Endangered Ancestress“?“). Cheryl J. Exum, *Fragmented Women: Feminist (Sub)versions of Biblical Narratives*, JSOTSS 163 (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1994), 148–169.

³⁰ Žr. Ryan N. Fogg ir Stephen A. Boorjian, „The Sexual Dysfunction of Louis XVI: A Consequence of International Politics, Anatomy, or Naïveté?“, *BJU International* 106 (4) (2010), 457–459.

Viena vertus, jie atskleidžia galimą ironiją, susijusią su Abimeleko sakomos tiesos korekcija, o kita vertus, jei tokia korekcija išties įvyko, jie patys (drauge su skaitytoju) atsiduria ironiško personažo vietoje, būdami šios dalinės tiesos adresatais.

Ironija, susijusi su Dievu

Pirmojo skaitymo metu Dievo v.3c ištarta frazė: „Štai, tu – miręs“ atrodė kaip su Abimeleko ateitimi susijęs grasinimas. Vis dėlto perskaičius v.18 tampa aišku, kad Dievo vartojamą veiksmažodžio formą šioje frazėje galima suprasti ir tiesiogine – esamojo laiko – prasme. Juk išties Abimelekas dėl jį ištikusios ir tebesitęsiančios negalios yra miręs ir palikuonių, ir lytinės disfunkcijos požiūriu³¹.

Po Abimeleko protesto v.6c Dievas, žinodamas apie Abimeleką ištikusią negalią (kurį karalius v.4–5 nutylėjo), sako: „būtent aš tave sulaikiau <...> taip, kad nedaviau tau paliesti jos“. Pirmojo skaitymo metu gali atrodyti, kad Dievas užbėgo už akių Abimeleko „prisiartinimui prie Saros“ būtent apsireikšdamas jam sapne netrukus po to, kai Abimelekas pasiėmė patriarcho žmoną į savo namus. Tačiau po v.18 analėsės tampa akivaizdu, kad už šių Dievo žodžių slypi ir kitokia, mažiau metaforiška, prasmė.

Ar gali būti, kad Dievas ironizuoja ir tuomet, kai Abraomą v.7 pavadina pranašu?³² Žvelgiant iš ironijos perspektyvos, toks „pranašas“ (panašiai kaip Jona) išties kelia užuojautos šypseną. Tačiau Abraomui suteiktas titulas skatina klausti, kam ir kokią žinią toks pranašas perduoda.

Ironija kaip teologijos įrankis Pr 20 perikopėje

Žvelgiant į Pr 20 pasakojimą matomos dvi plačios ironijos veikimo trajektorijos. Viena iš jų galima laikyti destruktvyvia, o kitą – konstruktyvia. Teologiniu požiūriu šios trajektorijos sąveikauja tarpusavyje.

Teologinė destruktvyviosios ironijos trajektorija Pr 20 perikopėje

Atsiskleidus pasakojimo ironijai paaiškėja, kad Abraomas ir Abimelekas greičiau yra patetiški personažai, o jų protagonizmą arba antagonizmą neginčytinai apibrėžiančių elementų pasakojime yra tuo pat metu ir per daug, ir per mažai³³. Įvairių nutylėjimų, dalinių tiesų ir savęs išsukinėjimo kulminacija pasiekama tuomet, kai Abimelekas iškviečia Abraomą apklausai. Jei ši apklausa yra vieša, o Abimelekas, saugodamas savo reputaciją, baiminasi, kad kiti sužinos apie jį ištikusią ir tebekankinančią negalią,

³¹ Panašią dviprasmybę galima įžvelgti ir to paties veiksmažodžio vartosenoje Pr 30, 1. Rachelė, reikalaujama Jokūbo: „Duok man sūnų, o jei ne – aš mirusi!“, apie savo mirtį kalba ir būsimoju (dėl palikuonių neturėjimo), ir esamoju (dėl nevaisingumo) laiku.

³² Daugelis tyrinėtojų pabrėžia, kad šioje perikopėje minimas tokio titulo suteikimas Abraomui platesniame šventosios istorijos kontekste yra laikytinas anachronizmu.

³³ P. Miscallio žodžiais tariant, „Tekstas pateikia per mažai, o drauge ir per daug informacijos, kad būtų įmanoma suformuoti galutinį veikėjo portretą“. Peter D. Miscall, *The Workings of Old Testament Narrative*, Semeia Studies 12 (Philadelphia: Fortress Press, 1983), 20.

tuomet Geraros karalius turi „atrasti gražius žodžius“ (Koh 12, 10), norėdamas paprašyti Abraomą melstis už jį, ir išvengti viešo paaiškinimo, kodėl tokia malda jam apskritai reikalinga.

Todėl Abimeleko žodžiai v.9 antrojo skaitymo metu įgauna ironišką potekstę: „dalykus, kurie nedaromi, padarei *su manimi*“. Ir net jei Abraomo tylą šioje vietoje tikrai yra gėdijimosi ir sumišimo ženklas, skaitytojas gali užčiuopti ir ironišką šios tylos dimensiją: Abraomas, net jei ir norėtų, negali atsakyti Abimelekui, nes jis nežino apie Abimeleką ištikusią negalią! O ir vėliau, į performuluotą, bet iš esmės tą patį Abimeleko klausimą v.10 Abraomas, žvelgiant Abimeleko žvilgsniu, atsako „nei į tvorą, nei į mieta“. Užuoat paaiškinęs, kokia negalia ištiko Geraros karalių, ir nurodęs, kaip šią nemalonią problemą išspręsti, patriarchas ima aiškinti, koku būdu jo žmona Sara formaliai yra *ir* jo sesuo. Tačiau žvelgiant iš Abraomo perspektyvos, tai yra vienintelis logiškas atsakymas³⁴.

Karaliaus ir patriarcho nesusikalbėjimas įgauna dar ironiškesnę atspalvį žvelgiant iš Dievo duoto pažado (Pr 18, 10) perspektyvos. Čia abu – tiek Abraomas, tiek Abimelekas (tiesa, kiekvienas savitu būdu) – yra antagonistai, keliantys šiam dieviškam planui bei pažadui pavojų. Abraomas – saistomas išankstinių nuostatų apie „svetimųjų“ keliamas grėsmes ir dėl to į tikrą pavojų įstumiantis aplinkinius bei artimuosius³⁵. Abimelekas, kitaip nei faraonas, nepajėgdamas suvokti tikrosios jo namus ištikusios negalės priežasties ir šios negalės maskavimu vėlindamas susiklosčiusios komplikacijos atomazgą. Vis dėlto, teologiniu požiūriu ši griauanti ironija yra savaip vaisinga, nes ją pasitelkdamas pasakotojas geba perteikti įtaigią tikrai žmogiškų personažų dramą dieviškojo plano kontekste.

Teologinė konstruktyviosios ironijos trajektorija Pr 20 perikopėje

Trečias veikiantysis personažas³⁶ – Dievas – drauge yra ir vienintelis tikras šio pasakojimo protagonistas. Jo veikimas Pr 20 yra susijęs su konstruktyviosios ironijos trajektorija, o Abimelekas ir Abraomas šioje perikopėje veikia griauančios ironijos plotmėje. Ir vis dėlto būtent šį patriarchą Dievas pasitelkia tam, kad per jo užtarimą išgydytų Abimeleką bei jo namų moteris. Vėlgi, būtent per šį karalių Dievas pasirūpina Abraomu – jo krašte, net ir gimus Izaokui, patriarchas pragyvens dar ilgą laiką (žr. Pr 21, 34).

³⁴ Dėl pasakojime atsiveriančios skirtingų personažų žinojimo lygmenų diferenciacijos darosi sunku sutikti su K. Mathewso teiginiu, jog Abimeleko klausimai, nuskambėję apklausos metu, yra retoriniai dėl to, kad „visi dalyviai iki smulkmenų žino apie įvykusią klastą“. Žr. Kenneth A. Mathews, *Genesis 11:27–50:26: An Exegetical and Theological Exposition of Holy Scripture*, The New American Commentary 1B (Nashville: B&H Publishing Group, 2007), 256.

³⁵ David J. A. Clines, *What Does Eve Do to Help? And Other Readerly Questions to the Old Testament*, JSOTSS 94 (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1990), 67–84.

³⁶ Pasakotojas Saros bei Abimeleko tarnų personažus šioje perikopėje pasitelkia tik tiek, kiek tai būtina siužetui. Tokius personažus A. Berlin siūlo traktuoti kaip tam tikrą „siužetinę funkciją“ arba „pasakojimo aplinkos elementą“. Žr. Adele Berlin, *Poetics and Interpretation of Biblical Narrative* (Winona Lake: Eisenbrauns, 1994), 32.

Šios konstruktyviosios ironijos kulminaciniu momentu galima laikyti Pr 20 perikopės atomazgą, kurioje netikėtai atsiveria išvirškščias Abraomo (o per jį – ir viso Izraelio) sandoros su Dievu atvaizdas. Ne dėl klusnaus pasitikėjimas Dievu, bet dėl galingų svetimųjų veikimo patriarcho šeimyna patiria saugumą bei palaimą, jiems žadėtą kaip jų sandorinio ryšio su Dievu pilnatvės vaisių³⁷. Tačiau kas gi galėtų įrodyti, jog tai nėra dar viena (tiesa, ironiška) ištikimosios Dievo meilės apraiška Jo išrinktiesiems?

IV. Pr 20, 1–18 pasakojimo tema ir perikopės pavadinimas

Vargu, ar galima sutikti su D. Peterseno teiginiu, kad šis naratyvas yra „nuodėmės dialektika“³⁸. Toks vertinimas nepaaiškina, kodėl šioje perikopėje pasakotojas taip intensyviai ironizuoja. Dėl tos pačios priežasties yra tikslintina ir S. Niditch tezė, jog centrinė šio pasakojimo problema yra tinkamos tvarkos palaikymas ir *status quo* atkūrimas po pusiausvyros pažeidimo³⁹. Viena vertus, šiame pasakojime ištis gausu teisinės terminijos⁴⁰ ir net du kartus pasakojime vyksta dialogas, kuriame supriešinamos kaltintojo ir kaltinamojo pozicijos⁴¹. Abimelekas v.5 kalba apie savo „delnų nekaltumą“, kurį galima suprasti kaip nenuodėmingumo metaforą⁴². Kita vertus, pažymėtina, kad dėl pasakotojo pasirinktos naratyvinės strategijos nėra lengva įvardyti, kas šiame pasakojime ištis yra laikytinas auka, o kas – skriaudėju⁴³.

Dėmesys ironijai šios perikopės naratyvinėje analizėje yra būtinas. Tą liudija vaisingos M. Sternbergo⁴⁴ bei T. Novicko⁴⁵ analizės. Kita vertus, sunku pritarti pastarojo mokslininko teiginiui, jog Pradžios knygos kontekste 20, 1–18 perikopė funkcionuoja kaip pasišaipymas iš Abimeleko, kuris čia vaizduojamas kaip „komiškas kliuvinys“ bei „atokvėpio personažas“ sudėtingų Abraomo ir Dievo susidūrimų (Pr 18 ir 22

³⁷ Carolyn J. Sharp, *Irony and Meaning in the Hebrew Bible* (Bloomington: Indiana University Press, 2009), 54.

³⁸ Petersen, „A Thrice-Told Tale“, 40.

³⁹ Žr. diskusiją dėl visus tris „žmonos-sesers“ epizodus vienijančios *tvarkos pažeidimo, grėsmės pažeidėjui ir tvarkos atkūrimo* tematinės linijos: Susan Niditch, *A Prelude to Biblical Folklore: Underdogs and Tricksters*, (Chicago: University of Illinois Press, 1987), 50–51.

⁴⁰ Žr. veiks. *’āšah* – „daryti“ (v.5.6.9.10.13); *yākah* – „ginčytis“ (v.16); *hāṭā’* – „nusidėti“ (v.6.9).

⁴¹ Pietro Bovati, *Re-Establishing Justice: Legal Terms, Concepts and Procedures in the Hebrew Bible*, JSOTSS 105 (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1994), 93.

⁴² Luis A. Schökel, *Treinta salmos: Poesía y oración* (Madrid: Cristiandad 1981), 200.

⁴³ Pasakotojas Pr 20 (panašiai kaip ir garsiojoje Pr 27 perikopėje), moralinį bei religinį personažų elgesio vertinimą pristato neproporcingai: ne kartą pabrėžiamas Abimeleko teisumas ir nekaltumas, nekritikuojamas jo sprendimas paimti Sarą pas save ir pan., o Abraomo elgesio bei motyvų vertinimą pasakotojas nutyli. Tokią disproporciją dar labiau išryškina Dievo sprendimas negalia ištikti *nekaltą* Geraros karalių, o ne visos šios painiavos iniciatorių Abraomą. Žr. Miscall, *Workings*, 36.

⁴⁴ Sternberg, *Poetics*, 315–316.

⁴⁵ Novick, „Abimelekh and Genesis 20“, 277–290.

pasakojimuose) kontekste⁴⁶. Tokia interpretacija, pvz., nepaaiškina, kodėl šioje perikopėje tiek dėmesio skiriama Abraomo figūrai, o susidariusios grėsmingos krizės situacijos (ypač Pr 18, 10 Dievo duoto pažado bei Pr 21, 1 šio pažado įvykdymo kontekste) neišaina pavadinti atokvėpio skyriumi.

Pr 20, 1–18 kaip memorandumas

Skaitant Pr 20 pasakojimą, į akis krenta perteklinis šališkos tiesos kiekis: tikėtina, kad Abimelekas koregavo tiesą kalbėdamas savo tarnams; apklausos metu Abraomas atskleidžia tiesos manipuliacijas Abimelekui; Abimelekas v.16 Sarai kalba apie „akių uždengimą“ ir pan. Pažymėtina, kad ši tiesa tampa nepatogi būtent tuomet, kai ją reikia perduoti, todėl tai yra ir paties *pasakotojo* problema, ypač kreipiantis į savųjų tikėjimo bendriją. Pasakotojas rodo, jog tiesą įmanoma sėkmingai deformuoti (juk jeigu v.18 nebūtų įsikišęs pasakotojas, pozityvus Abimeleko įvaizdis būtų išlikęs), tačiau toks iškreipimas yra grėsmingas gyvybei pačia plačiausia prasme: Abimeleko ir jo namų gyvybei, būsimo Abraomo palikuonies gyvybei ir t. t.

Taigi kyla nuojauta, kad Pr 20, 1–18 tekstą šiame Pradžios knygos etape pasakotojas pateikia kaip *memorandumą* (t. y. rašytinį, vidinei bendrijos komunikacijai skirtą dokumentą apie „tai, kas prisimintina“), o pasakojamos tiesos nepatogumą mėgina nuo užmiršimo (arba deformacijų perpasakojant) apsaugoti būtent pasitelkdamas ironiją (netgi *autoironiją*). Paradoksalu, kad tokios – nepatogios ir geram įvaizdžiui kenkiančios – tiesos atsiminimas bei perdavimas neiškraipant liudija bendrijos brandą ir sveikumą. Ir krizėje, matyt, tiek anuomet, tiek dabar, išliks tik ta bendrija, kuri nesislėpdama nuo atsakomybės gebės ne tik pripažinti klaidą, bet ir autoironiškai žvelgti į save kaip į *klystančią bendriją*.

Perikopės pavadinimas

Formuluojant Pr 20, 1–18 perikopės pavadinimą, svarbu sujungti naratyvinės analizės metu išvelgtus svarbius šio pasakojimo aspektus: a) ironijos ir autoironijos svarbą; b) galimą šios perikopės kaip memorandumo traktuotę; c) Dievo pažado Pr 18, 10 sąlygojamą *metų* chronologiją; d) Dievo bei žmogaus veikimo plotmes; e) tiesos šališkumo problematiką.

Tokios formuluotės idėja kilo iš prisiminimo: maždaug prieš dvidešimt metų viena iš *Marijos Dangun Ėmimo* vienuolijos seserų bendros maldos metu pasidalino labai paprasta jų vienuolyne giedama adoracijos giesmė: „Dievo veidas, veidas žmogaus – Kristaus veidas“. Ilgainiui ši eilutė, išlaikant Dievo, žmogaus ir įsikūnijimo slėpinio kristologinę sąsają, virto kone nedidele litanija, vietoj „veido“ įterpiant „žodį“, „skausmą“, „meilę“, „džiaugsmą“ ir t. t. Remiantis giesmės teksto struktūra, pirmoji perikopės pavadinimo dalis galėtų būti: „Dievo metai, metai žmogaus“. Tokia Dievo ir

⁴⁶ Ibid., 284.

žmogaus poetinė sąsaja Pr 20, 1–18 pavadinime ne tik sugretina (drauge minėdama), bet ir atskiria (sandus sukeisdama vietomis) žmogaus ir Dievo *metus*. Tai Dievo pažado metai, bet drauge ir žmogiškosios dramos metai. Todėl šie metai yra ir tie patys ir, vis dėlto, skirtingi.

Prie pirmosios pavadinimo dalies pridėdama antroji, kuria pabrėžiama (auto)ironijos bei memorandumo funkcijos svarba šiame pasakojime. Tad atsižvelgiant į naratyvinės analizės metu išryškėjusias šios perikopės savybes jai siūlomas toks pavadinimas: „*Dievo metai, metai žmogaus*“: *naratyvinė autoironiško Pr 20, 1–18 memorandumo analizė*.

Išvados

Atlikta naratyvinė Pr 20, 1–18 perikopės analizė atskleidžia išskirtinai (auto)ironišką šio pasakojimo pobūdį. Atsiveriančios dviprasmybės bei potekstės skatina skaitytoją peržiūrėti pirminio skaitymo metu iškeltas hipotezes, kurios antrojo skaitymo metu neišvengiamai koreguojamos.

Dažnos analepsės provokuoja skaitytojo nustebimą, o pasakojimo suvokimo požiūriu fokusuoja jo žvilgsnį greičiau *atgal*, nei pirmyn. Chronologinės įvykių sekos korekcija perikopėje leidžia užčiuopti tiek pagrindinę, tiek (identifikuojamą tik po įvykių eiliškumo korekcijos) pagalbinę siužetinę liniją.

Pasakojimo įtaiga Pr 20, 1–18 sietina ne tiek su moraliniais ar religiniais postulatais, kiek su retorine bei naratyvine atsiveriančios ironijos įtrauktimi. Pasakojime kylantis ir ne kartą akcentuojamas nepatogios tiesos modifikavimo iššūkis pranoksta vien biblinio teksto plotmę ir provokuoja netgi šių dienų skaitytoją. Biblinis tekstas dar kartą liudija šiuos pasakojimus kūrusios bei iš kartos į kartą kaip memorandumą perdavusios bendrijos užsigrūdinimą, kylantį ne tiek iš tobulumo, kiek iš gebėjimo autoironiškai žvelgti į savo istoriją su Dievu.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Band, Arnold J. „Swallowing Jonah: The Eclipse of Parody“. *Prooftexts* 10 (2) (1990): 177–195.
2. Berlin, Adele. *Poetics and Interpretation of Biblical Narrative*. Winona Lake: Eisenbrauns, 1994.
3. Biddle, Mark E. „The „Endangered Ancestress“ and Blessing for the Nations“. *Journal of Biblical Literature* 109 (4) (1990): 599–611.
4. Booth, Wayne C. *A Rhetoric of Irony*. Chicago: University of Chicago Press, 1974.
5. Bovati, Pietro. *Re-Establishing Justice: Legal Terms, Concepts and Procedures in the Hebrew Bible*. JSOTSS 105. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1994.
6. Brett, Mark G. „Respectful Parody of Exodus Traditions in Genesis 15–16“. In *Irony in the Bible: Between Subversion and Innovation*. Biblical Interpretation Series, Vol. 209, 15–30. Leiden: Brill, 2023.

7. Clines, David J. A. *What Does Eve Do to Help? And Other Readerly Questions to the Old Testament*, JSOTSS 94. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1990.
8. Coats, George W. *Genesis: With an Introduction to Narrative Literature*. FOTL 1. Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company, 1983.
9. Cotter, David W. *Genesis*. Berit Olam 1. Collegeville: The Liturgical Press, 2003.
10. Exum, Cheryl J. *Fragmented Women: Feminist (Sub)versions of Biblical Narratives*. JSOTSS 163. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1994.
11. Fogg, Ryan N. ir Stephen A Boorjian. „The Sexual Dysfunction of Louis XVI: A Consequence of International Politics, Anatomy, or Naïveté?“. *BJU International* 106 (4) (2010): 457–459.
12. Häner, Tobias ir Virginia Miller. „Introduction: Reading Irony in Ancient Texts“. In *Irony in the Bible: Between Subversion and Innovation*, BInS 209, 9–10. Leiden: Brill, 2023.
13. Hoffmeier, James K. „The Wives’ Tales of Genesis 12, 20 and 26 and the Covenants at Beer-Sheba“. *Tyndale Bulletin* 43 (1) (1992): 87.
14. Hutcheon, Linda. *Irony’s Edge: The Theory and Politics of Irony*. London: Routledge, 1994.
15. Iser, Wolfgang. „The Reading Process: A Phenomenological Approach“. *New Literary History* 3 (2) (1972): 280.
16. Japp, Uwe. *Theorie der Ironie*. RoteReihe 137. 3-iasis leid. Frankfurt: Klostermann, 2021.
17. Kang, Hwagu. *Reading the Wife/Sister Narratives in Genesis: A Textlinguistic and Type-Scene Analysis*. Eugene: Pickwick Publications, 2018.
18. Mathews, Kenneth A. *Genesis 11:27–50:26: An Exegetical and Theological Exposition of Holy Scripture*, The New American Commentary 1B. Nashville: B&H Publishing Group, 2007.
19. Miscall, Peter D. *The Workings of Old Testament Narrative*. Semeia Studies 12. Philadelphia: Fortress Press, 1983.
20. Muecke, Douglas C. *The Compass of Irony*. New York: Methuen, 1969.
21. Niditch, Susan. *A Prelude to Biblical Folklore: Underdogs and Tricksters*. Chicago: University of Illinois Press, 1987.
22. Novick, Tzvi. „‘Almost, at Times, the Fool’: Abimelekh and Genesis 20“. *Prooftexts* 24 (3) (2004): 277–290.
23. Perry, Menahem ir Meir Sternberg. „The King Through Ironic Eyes: Biblical Narrative and the Literary Reading Process“. *Poetics Today* 7 (2) (1986): 275–276.
24. Petersen, David L. „A Thrice-Told Tale: Genre, Theme, and Motif“. *Biblical Research* 18 (1973): 40.
25. Pratico, Gary D. ir Van Pelt, Miles V. *Basics of Biblical Hebrew Grammar*. 3-iasis leid. Grand Rapids: Zondervan, 2019.
26. Schökel, Luis A. *Treinta salmos: Poesía y oración*. Madrid: Cristiandad 1981.
27. Sharp, Carolyn J. *Irony and Meaning in the Hebrew Bible*. Bloomington: Indiana University Press, 2009.
28. Ska, Jean-Louis. „Our Fathers Have Told Us“: *Introduction to the Analysis of Hebrew Narratives*. Subsidia Biblica 13. Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 2000.
29. Sternberg, Meir. *The Poetics of Biblical Narrative: Ideological Literature and the Drama of Reading*. Bloomington: Indiana University Press, 1987.
30. Wenham, Gordon J. *Genesis 16–50*. Word Biblical Commentary 2. Dallas: Word Books, 2002.

Algirdas AKELAITIS
Vytautas Magnus University, Lithuania

„YEAR OF GOD AND YEAR OF MAN“: THE NARRATIVE ANALYSIS OF AUTOIRONIC MEMORANDUM IN GEN 20:1–18.

S u m m a r y

There are three so-called „wife-sister“ episodes in the book of Genesis (12, 10–20; 20,11–18 ir 26, 6–11). The plot pattern in these narratives appears to be similar. Yet their contexts and narrative techniques employed by the narrator differ significantly. In this paper the narrative of Gen 20:1–18 is analyzed according to the criteria of the narrative criticism.

The analysis of the temporal characteristics of the narrative reveals the strategic importance of multiple analepses (e.g. v.4.6.18), which provoke the re-evaluation of hypothetical characterizations, created by the reader during the initial reading of the narrative. The reconstruction of the chronological order of narrative events reveals the line of a sub-plot, hidden from the reader by means of the multiple analepses.

The re-evaluation of narrative characters discloses the importance of the irony, which in this pericope appears to be used as a tool of characterization and theology. Both, subversive and constructive aspects of irony can be indicated in Gen 20:1–18 pericope.

KEYWORDS: narrative criticism, Biblical Exegesis, Abimelech (King of Gerar), Abraham (Patriarch), irony.

Algirdas AKELAITIS – kunigas, teologijos doktorantas, Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto dėstytojas. El. paštas algirdas.akelaitis@vdu.lt.

Algirdas AKELAITIS – priest, PhD student of theology, lecturer at Vytautas Magnus University (Lithuania). E-mail algirdas.akelaitis@vdu.lt.

Kęstutis ŽEMAITIS

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

Viktor BILOTAS

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

Kunigo Juozo Konstantino Matulaičio savilaidinė veikla: leidinių chronologija ir tematikos

SANTRAUKA. Lietuvos okupacijos metais religinė literatūra tapo sunkiai prieinama, ypač po to, kai sovietinė armija kraštą okupavo antrą kartą – 1944 metų rudenį. Galima teigti, kad viso sovietmečio metu buvo juntamas tokios literatūros trūkumas. Šiomis aplinkybėmis atsirado vadinamoji savilaida. Vienas iš nelegaliai leidusių knygų buvo kunigas Juozas Konstantinas Matulaitis. Sovietų okupacijos metais šis kunigas išvertė ir perrašęs rašomąją mašinėle išplatino keletą šimtų skirtingų knygų.

Pogrindžio metu verstos knygos mašinraščių pavidalu atsidūrė skirtingose bibliotekose ir archyvuose: Šunskų parapijos klebonijoje, kurioje J. K. Matulaitis ilgai gyveno ir darbavosi, didelė dalis – Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos centre, nemažai leidinių saugomos privačiose bibliotekose.

Minėtoji Katalikų Bažnyčios istorijos centro kolekcija tapo šio tyrimo objektu. Panaudojus analitinį-aprašomąjį ir klasifikacijos metodus buvo nustatyta, kad J. K. Matulaitis vertė knygas visose savo tarnystės vietose, ypač intensyviai – Liudvinave ir Šunskuose. Jo leistos knygos-mašinraščiai dažniausiai būdavo katechetinio, pastoracinio pobūdžio, iš praktinės teologijos srities, t. y. pamokslai. Kitas J. K. Matulaičio prioritetas buvo dvasinė literatūra: mąstymai, pamokymai, šventųjų gyvenimai.

RAKTAŽODŽIAI: Juozas Konstantinas Matulaitis, religinės literatūros savilaida, vertimai, teminė klasifikacija.

Ivadas

2022 m. Vilkaviškio vyskupijos kurija VDU Katalikų teologijos fakultetui perdavė mašinraščių kolekciją, kurią sudarė 394 knygos, verstos iš vokiečių kalbos – kunigo Juozo Konstantino Matulaičio (1912–2000) didelis ilgametis darbas, vykdytas nuo ketvirtojo iki dešimtojo XX a. dešimtmečio. Šis knygų rinkinys 2022 m. vasarą prof.

Kęstučio Žemaičio pastangomis buvo atvežtas į Katalikų teologijos fakulteto Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos centrą (LKBIC), kur šiuo metu jis saugomas ir prieinamas tyrėjams bei studentams. Kataloguota vertėjo kolekcija¹ iki šiol metodiškai nenagrinėta, ji tapo šio tyrimo objektu.

Mokslinėje literatūroje neperiodinė savilaida iki 2012 m. buvo ne kartą minėta, bet nebuvo tyrinėjama², tik Domas Kaunas metodiškai nagrinėjo vieną tokių leidinių kolekciją³. Panašių specialių tyrimų apie išverstą literatūrą atlikta nebuvo, bet yra greututinių mokslinių darbų apie savilaidos reiškinių ir nelegalią periodiką: Vido Spenglos⁴, Vilmos Vasiliauskaitės⁵, Egidijaus Jaseliūno⁶.

J. K. Matulaičio biografiją daugiausia tyrinėjo Kęstutis Žemaitis⁷, kuris minėjo ir vertėjavimo veiklą, bet patys vertimai liko neaprašyti, neklasifikuoti. Apskritai žinios apie neperiodinę savilaidą Lietuvoje tebėra minimalios, todėl kun. J. K. Matulaičio kolekcijos nagrinėjimas gali jas žymiai praplėsti.

Šio straipsnio tikslas – pagal temas ir žanro paskirtį suklasifikuoti kun. J. K. Matulaičio rinkinį. Siekiant tikslo buvo pasitelkti teminės analizės, analitinis-aprašomasis ir klasifikacijos metodai ir išsikelti šie uždaviniai: 1) chronologiniu principu pateikti bibliografinius aprašus, 2) išanalizuoti ir aprašyti kiekvieno periodo vertimų tematikas, 3) sudaryti chronologinę tematikų lentelę, 4) palyginti įvairių periodų tematikas. Atliekant uždavinius minėtas pirminis 394 knygų katalogas buvo pertvarkytas chronologiškai, pagal vietas. Knygos peržiūrėtos *de visu* ir suskirstytos pagal vietas ir temas. Teminei analizei taip pat panaudoti vokiškų originalų aprašymai⁸, o tematikų sistemimui – Volfgango Beinerto⁹ teologinių krypčių struktūra.

¹ Pirminį katalogavimą atliko VDU studentės A. Puidokienė, D. Auksinaitė, J. Zakaruskaitė, K. Uscilaitė, darbu vadovavo LKBIC mokslo darbuotojas Viktor Bilotas. Vertimų sąrašas sudarytas anksčiau, saugomas prof. K. Žemaičio asmeniniame archyve.

² Edita Sėdaitytė, „Savilaida sovietinėje Lietuvoje: istoriografinis aspektas“, *Knygotyra* 59 (2012), 48–49.

³ Domas Kaunas, „Sovietmečio Lietuvos mažatiražės knygų savilaidos paveldas“, *Knygotyra* 58 (2012), 207–246.

⁴ Vidas Spengla, *Bažnyčia, „Kronika“ ir KGB voratinklis* (Vilnius: Katalikų akademija, 2001).

⁵ Vilma Vasiliauskaitė, *Lietuvos ir Vidurio Rytų Europos šalių periodinė savilaida (1972–1989)* (Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2006), 175; ---, *Tautinė ir liberalioji pogrindžio spauda Lietuvoje 1976–1981* (Vilnius: Gairės, 2002), 111.

⁶ Egidijus Jaseliūnas, „Savilaida sovietų Lietuvoje 20-ojo amžiaus šeštajame–devintajame dešimtmetyje“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2006); ---, „Savilaidos modelis ir Molotovo–Ribbentropo pakto dokumentų sklaidos atvejais“, *Knygotyra* 51 (2008), 57–76.

⁷ Kęstutis Žemaitis, „A. a. kunigas Juozas Konstantinas Matulaitis“, in *Katalikų žinynas* (Vilnius: Katalikų pasaulis 2001), 272; ---, „Kunigas Juozas Konstantinas Matulaitis: XX a. knygnešio gyvenimas“, in *Terra Jatwezenorum* (Punkskas: Aušra, 2021), 142–147; ---, *Šunskai: bažnyčia, kraštas ir žmonės* (Marijampolė: Piko valanda, 2009), 147–151.

⁸ „Katalog der Deutschen Nationalbibliothek“, *Deutschen Nationalbibliothek*, žiūrėta 2023 m. gegužės 29 d., <https://portal.dnb.de/opac.htm>.

⁹ Wolfgang Beinert (1933–) – žymus vokiečių teologas, dogmatikas, teologijos daktaras ir profesorius emeritas.

Juozo Konstantino Matulaičio vertėjiška veikla

Kunigas Juozas Konstantinas Matulaitis, vertėjas, politiko Antano Matulaičio brolis, gimė 1912 m. Netičkampio kaime, Liudvinavo parapijoje. 1935 m. jis baigė Vilkaviškio kunigų seminariją ir Marijampolėje arkivyskupo Pranciškaus Karevičiaus buvo išventintas kunigu. Dirbo Slavikų, Šakių, Žemosios Panemunės, Lazdijų ir Liudvinavo bažnyčiose vikaru, 1949–1973 m. – Liudvinavo parapijos klebonu, nuo 1973 m. – Šunskų bažnyčios administratoriumi, nuo 1998 m. ten pat dirbo altaristu¹⁰.

Vokiškos knygos į J. K. Matulaičio rankas patekdavo įvairiais būdais. Be abejo, jis turėjo asmeninę biblioteką, taip pat galėjo naudotis vyskupijos bei seminarijos bibliotekomis. Sovietmečiu vieną kitą knygą iš Vokietijos parsiveždavo Kauno tarpdiecizinės kunigų seminarijos rektorius profesorius kunigas Viktoras Butkus. Jis dažnai vykdavo į Vokietiją, į vadinamąsias taikos gynimo konferencijas. Vokiškų knygų buvo likę ir privačiose kunigų bibliotekose iš prieškarinio ar vokiečių okupacijos metų. Kartais knygas J. K. Matulaičiui perduodavo seserys vienuolės ir prašydavo jas išversti. Kunigai, žinoję apie J. K. Matulaičio vertėjavimą, gavę gerą vokišką knygą veždavo jam¹¹.

J. K. Matulaitis vertė ne bet kokias knygas – atkreipdavo dėmesį į tematiką, kokybę, leidyklą. Iš leidyklų labiausiai pasitikėdavo Herderiu (autorių skaičiavimu – apie 30 proc. vertimų), nes buvo įsitikinęs, kad šios leidyklos išleistos knygos yra vertingos, savo turiniu ir skleidžiamomis idėjomis neprieštaruoja bažnytinei minčiai. Versdamas jis buvo itin kruopštus, turėjo visus Lietuvių kalbos žodyno tomus ir dažnai tikrindavo painesnių žodžių reikšmę, stengėsi, kad stilius ir kalba būtų taisyklingi ir sklandūs¹².

Versdamas knygas J. K. Matulaitis spausdinimo mašinėle užrašydavo tekstą ir per kalkę iškart spausdindavo maždaug šešiais egzemplioriais. Po to visus šiuos egzempliorius susidėdavo ant stalo, vieną iš jų skaitydavo ir jame radęs klaidą senovišku plunksnakočiu, pasidazęs plunksną rašalinėje, ją ištaisydavo visuose egzemplioriuose. Po teksto taisymo knygos būdavo įrišamos paprastu būdu – rankomis. Popierius ir klijai buvo pagrindinės medžiagos, reikalingos pagaminti viršeliui. Knyga būdavo susiuwama, viršelis užklijuojamas¹³.

Aštuntajame–devintajame dešimtmetyje Marijampolėje veikė savitiška pagrindinė knygų rišykla. Viena moteris savo namuose turėjo labai paprastų knygų įrišimo įrankių – ylą, specialų surišimo siūlą, storo popieriaus. Ji surišdavo knygų mašinraščio puslapius, uždėdavo pagamintą viršelį, taip visos knygos įgaudavo paprastą išvaizdą (žr. 1 pav.). Viršelis dažniausiai būdavo rudos ar žalios spalvos. Toje dirbtuvėlėje knygas įrišdavo ir kunigui Juozui Matulaičiui¹⁴.

¹⁰ Žemaitis, „A. a. kunigas Juozas Konstantinas Matulaitis“, 272; Regina Laukaitytė, „Matulaitis Juozas Konstantinas“, in *Lietuvos dvasininkų duomenų bazė*, Nr. 11072, žiūrėta 2023 m. gegužės 7 d., <https://lkma.lt/lddb/israsas.php?id=1395>.

¹¹ Kęstutis Žemaitis, *Atsiminimai apie kun. J. K. Matulaitį* (Šunskai, 2022), Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos centro archyvas, f. 7, b. 2, lap. 2.

¹² Ibid.

¹³ Ibid., f. 7, b. 2, lap. 1–2.

¹⁴ Ibid., f. 7, b. 2, lap. 3.

1 pav. J. K. Matulaičio verstų leidinių formatai

Kunigo J. K. Matulaičio išverstos knygos sovietmečiu buvo slepiamos skirtingose vietose. Pvz., Šunskuose po vieną egzempliorių jis padėdavo dėžėje bažnyčios bokšte, kitus – slapta veikiančiame vienuolyne. Daug knygų buvo ir paties vertėjo kambaryje, kartais tiesiog sudėtos į krūvą. Dar kelis egzempliorius jis duodavo kitiems asmenims, kurie juos dar kartą perrašydavo. Taip toji pati knyga jau pasklisdavo gal dvidešimčia egzempliorių¹⁵.

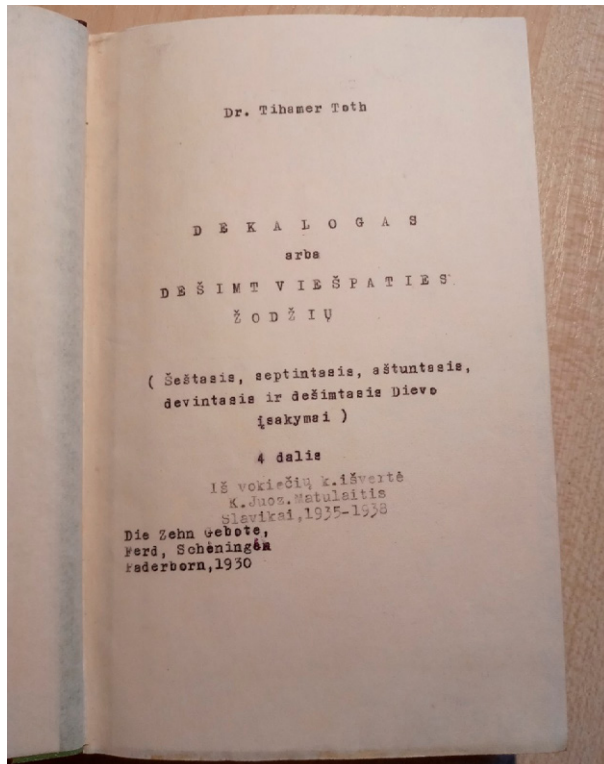
Kun. J. K. Matulaičio tarnystės chronologija ne visai tiksli. Dėl Šunskų ir Liudvino periodų abejonių nėra, visuose šaltiniuose datos sutampa. Kitaip su ankstesniais periodais – jų datavimo skirtumai siekia iki 2 metų. Tikėtina, kad J. K. Matulaitis galėjo pamiršti ir netiksliai nurodyti datas iš 4–6 dešimtmečių, o sovietmečiu ir specialiai jas pakeisti. Tyrime parinkti periodų rėmai yra vertėjo nurodyti vertimų antraštiniuose lapuose. Šis datavimas neabejotinai buvo atliktas paskutinėje tarnystės vietoje – Šunskuose, nes nurodyti ankstesnių periodų pabaigos metai, o antraštiniai lapai akivaizdžiai buvo iškirpti ir įklijuoti iš naujo, periodas užrašytas kitu šriftu, kitu kampu ir kita spalva. Greičiausiai šie vėlesni užrašai pasirodė po sovietmečio, Lietuvai atgavus laisvę¹⁶.

¹⁵ Ibid., f. 7, b. 2, lap. 1–2.

¹⁶ Ibid.

Nuo Slavikų iki Liudvinavo: tarpukaris ir karas

Pirmaisiais tarnystės Slavikuose metais (1935–1938) kun. J. K. Matulaitis vertimui¹⁷ pasirinko žymaus vengrų teologo ir katecheto Tihamero Totho (1889–1939) „Dekalogą“¹⁸. Tai buvo pamokslai – katechetiniai dialogai apie Dešimt Dievo įsakymų su gyvais pavyzdžiais, išversti iš vengrų į vokiečių kalbą. J. K. Matulaitis savo vertimą smulkiu šriftu atspausdino mašinėle ant plono popieriaus A5 formatu ir sudarė 4 knygeles po 107–152 puslapius (žr. 2 pav.).

2 pav. Slavikuose išleistas Tihamero Totho „Dekalogo“ vertimas

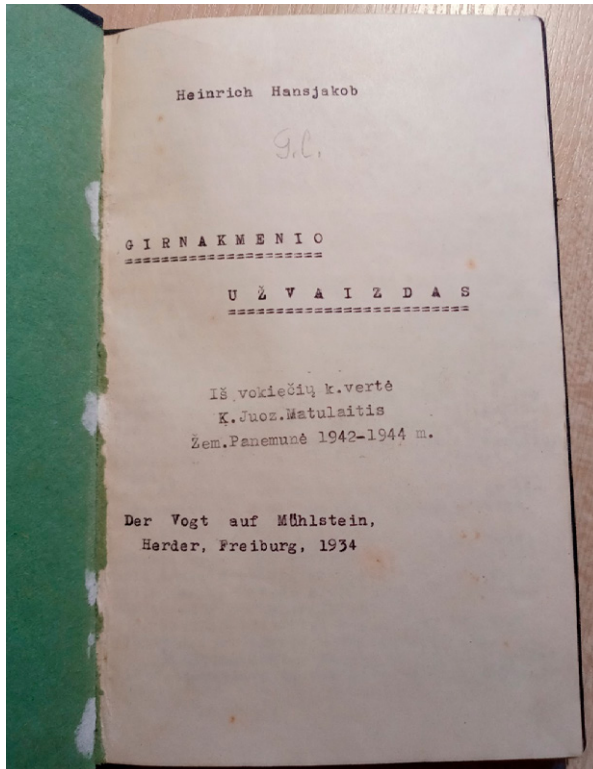
Šakiuose 1938–1942 m. buvo išversta mažiausiai 16 įvairios apimties knygų. Kun. Juozas toliau vertė Tihamero Totho teologinius veikalus, išvertė 8 knygas iš įvairių teologijos sričių – pastoracijos, soteriologijos, christologijos, eklesiologijos, mariologijos, eschatologijos. Būtent tuo laikotarpiu T. Tothas tapo vyskupu ir mirė.

¹⁷ Vertimų vietas antraštiniuose lapuose nurodė pats vertėjas.

¹⁸ Tihamér Tóth, *Die zehn Gebote: Predigten* (Paderborn: Schöningh, 1931). Šis autorius buvo populiarus Sūduvoje nuo 1930 m.

Šakiuose vertėjo J. K. Matulaičio dėmesį patraukė vokiečių teologo Matthiaso Laroso (1882–1965) dvasiniai pamąstymai „Evangelija čia ir šiandien“¹⁹, jų išversti 3 tomai. Ten pat, Šakių parapijoje, J. K. Matulaitis išvertė knygą „Jaunuolio siela“²⁰, skirtą jaunimo sielovadai, parengtą Breslaujos vyskupijoje.

Iš Žemosios Panemunės laikotarpio (1942–1944) kolekcijoje turime tik vieną vertimą – vokiečių kunigo rašytojo Heinricho Hansjakobo (1837–1916) populiarią²¹ pasakojimų knygelę „Girnakmenio užvaizdas“ (žr. 3 pav.), kurios originalus pavadinimas „Der Vogt auf Mühlstein“.

3 pav. Žemojoje Panemunėje išleistas Heinricho Hansjakobo „Girnakmenio užvaizdo“ vertimas

1944–1947 m. J. K. Matulaitis tarnavo Lazdijų parapijoje ir tuo laikotarpiu išvertė didžiulį teologo Josepho Ignazo Klausio (1691–1775) pamokslų ciklą, mažiausiai 16 tomų. Tam pačiam ciklui priklauso dar 5 nedatuoti tomai, jų forma, dizainas ir kokybė

¹⁹ Vok. „Evangelium hier und heute“.

²⁰ Ne visų leidinių vokiškus pavadinimus pavyko nustatyti.

²¹ Vokietijoje knyga išleista 34 kartus.

sutampa su minėtaisiais anksčiau, todėl galima daryti prielaidą, kad ir nedatuoti tomai buvo išversti Lazdijuose arba artimiausiu laiku Liudvinavo parapijoje.

Liudvinavo periodas

Liudvinave kun. Juozas tarnavo 1947–1973 m., tai buvo vaisingiausias jo kaip vertėjo periodas. Tuo laikotarpiu buvo išleistas mažiausiai 241 vertimas (apie 9 tomus per metus). 83 iš pasirinktų tekstų – žymaus Austrijos teologo, pamokslininko, katecheto Augustino Scherero (1818–1878) parengti religiniai skaitiniai, priklausantys ciklams „Sekmadieniai ir šventės“, „Religiniai skaitymai šventadienį namie pasilikusiems“²², pamąstymai bei citatos pamokslams ir katechezėms. Vertėjas taip pat tęsė darbą su T. Totho („Katalikų santuoka, katalikų šeima“²³) ir M. Laroso („Katalikų tikėjimas“) tekstais.

Liudvinave J. K. Matulaitis išvertė 10 vokiečių teologo ir vyskupo Josepho Georgo von Ehrlero (1833–1905) pamokslų knygų, 5 kito žymaus vokiečių pamokslininko ir teologo Johannesio Engelio (1879–1947) knygas, tiek pat vokiečių teologo Ignazo Klugo (1877–1929) knygų, 4 dalių vokiečių teologo Maxo Kassiepeės (1867–1947) „Misionieriaus vadovą“²⁴, 4 tomus jėzuito teologo, rašytojo ir misionieriaus Antano Huondero (1858–1926) veikalo „Dieviškasis mokytojas ir kunigas (trumpi mąstymai dvasininkams)“²⁵; 3 praktines knygeles „Sąžinės sąskaita ir išpažintis“²⁶, parašytas klebono iš Šveicarijos Adolfo Stadelmanno (1920–2000), 3 rekolekcijų knygeles jaunimui, sudarytas vokiečių teologo Georgo Deubigo (1880–1965), pavadintas „Rekolekcijos“²⁷; po 3 pamokslų knygas, parašytas vokiečių teologo Johannesio Jansseno (1829–1891), vokiečių teologo jėzuito Juliusio Franzo Pottgeissero (1813–1894), austrų teologo rašytojo Josefo Weingartnero (1885–1957), vokiečių teologo rašytojo Leo Wolperto (1884–1961). Vertėjo dėmesio sulaukė ir čekų teologo Franco Špiraho²⁸ (1862–1942) katechetiniai veikalai „Tautos katekizmas“²⁹ ir „Pavyzdžių rinkinys“³⁰.

Liudvinave taip pat buvo išversta ir kitų autorių tekstų: dvasinių mąstymų ir pamokymų (24 knygos), hagiografijų (22), katekizmų ir katechetinės medžiagos (20), žodžio liturgijos ir pamokslų (12), knygų apie sielovadą (4), apie Kristų (4), apie popiežius ir vyskopus (3), keli pavieniai tekstai apie Dievą, Evangeliją, eschatologiją, apologetiką, Šventąją Žemę, rožančių, L. van. Bethoveną.

²² Originalus serijos pavadinimas – „Bibliothek für Prediger“ („Biblioteka pamokslininkams“).

²³ Vok. „Die katholische Ehe und Familie Ferd“.

²⁴ Vok. „Homiletisches Handbuch“.

²⁵ Vok. „Zu Füßen des Meisters: Kurze Betrachtungen für vielbeschäftigte Priester“ („Prie Mokytojo kojų: trumpi mąstymai labai užimtiems kunigams“).

²⁶ Šie vertimai buvo publikuoti Vilkaviškyje 1996 m.

²⁷ Vok. „Exerzitien-Vorträge für die Jugend“.

²⁸ Vok. Franz Spirago.

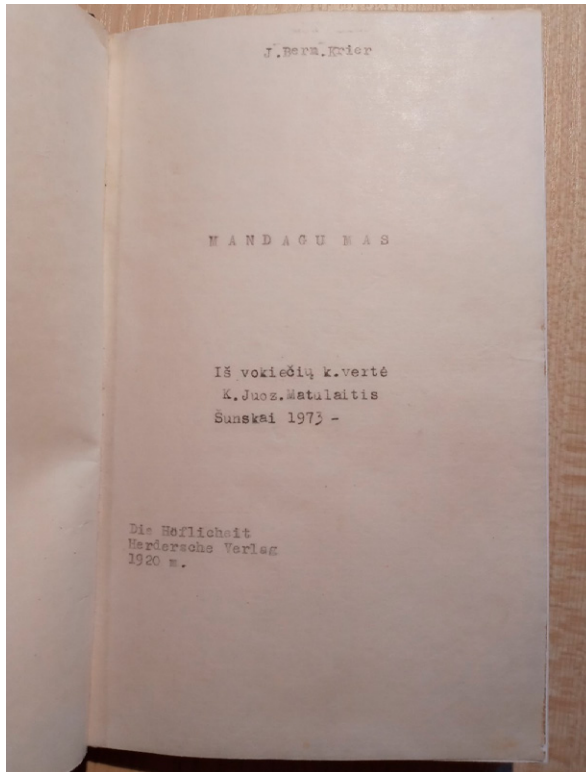
²⁹ Vok. „Volks-katechismus“.

³⁰ Vok. „Beispiel-Sammlung“.

Šunskų periodas

Šunskuose J. Matulaitis gyveno nuo 1973 m. iki mirties 2000 m. ir ten išvertė mažiau- siai 112 knygų (po 4 per metus). Tarp jų – 8 tomai vienuolės Annos Katharinos Emme- rich (1774–1824) „Regėjimų“³¹, 7 tomai jėzuito Antono Kocho homiletikos vadovo³², 5 tomai kunigo Alfonso Weiglio (1903–1990) populiarios dvasinės literatūros, tiek pat tomų jau minėto kunigo rašytojo Heinricho Hansjakobo, 4 tomai pamokslų serijos „Docete omnes gentes!“, parašytos Matthiasso Wolfgruberio, taip pat 3 tomai, skirti rekolekcijas vedantiems dvasininkams³³, sukurti teologo ir dvasinės seminarijos rekto- riaus Paulio Stiegelečs (1847–1903).

Šunskuose išversti kitų autorių veikalai – tai dvasiniai mąstymai ir pamokymai (23), hagiografija (18), katekizmai ir katechetinė medžiaga (12), knygos apie liturgiją ir šv. Mišias (4), apie Kristų (3), apie ligonius (3), apie eschatologinius dalykus (3).

4 pav. Šunskuose išleistas Jeano Bernardo Kriero „Mandagumo“ vertimas

³¹ Vok. „Das bittere Leiden unseres Herrn Jesus Christus: Nach den Betrachtungen von Anna Katharina Emmerich“.

³² Vok. „Homiletisches Handbuch“.

³³ Originalus pavadinimas – „Exerzitienvorträge“.

Mažiausiai – pasaulietinės literatūros vertimų, vos 3 knygos, bet ir jos yra artimos krikščionybei, mokačios dorybių, naudingos sielovadai: „Mandagumas“ (žr. 4 pav.), L. van. Bethoveno biografija, istorinis romanas „Narsūs ir ištikimi“.

Tyrimo rezultatų pristatymas ir apibendrinimas

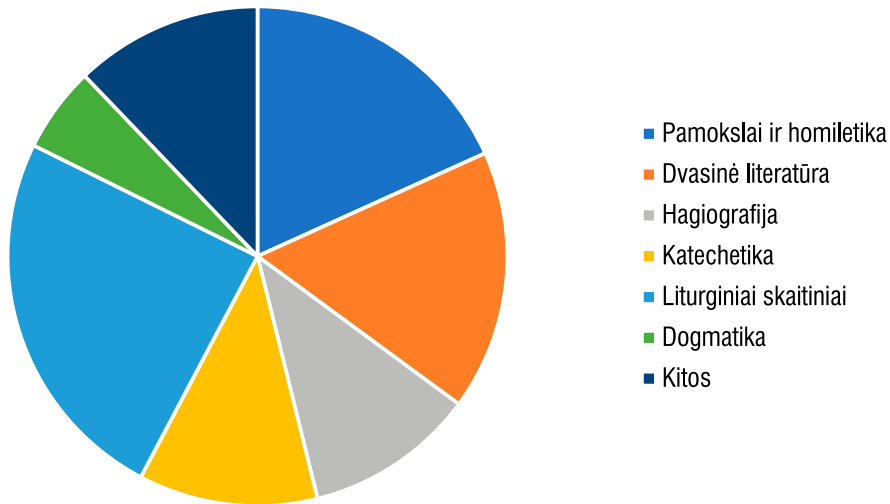
Atlikus tyrimą kunigo J. K. Matulaičio darbai buvo sugrupuoti pagal temas ir vertėjo tarnystės vietas, duomenys pateikiami chronologinėje lentelėje (žr. 1 lent.). Daugiausia vertimų J. K. Matulaitis atliko gyvendamas Liudvinave ir Šunskuose. Šiose parapijose vertėjas gyveno ilgiausiai. Lentelė parodo ir pasirinktų tematikų universalumą.

1 lentelė. Vertimų kiekis pagal temas bei vertėjo tarnystės vietas (tomais)

Knygų temos \ Vertimų vietos	Slav.	Šak.	Ž. P.	Lazd.	Liud.	Šun.
Pamokslai, homiletika		1		16	38	11
Dvasiniai mąstymai ir pamokymai		4	1		28	28
Hagiografija					22	18
Katekizmai ir katechetinė medžiaga	4				26	12
Dogminė teologija		9			8	3
Pastoracinė teologija, sielovada		2			4	
Liturginiai skaitiniai					89	
Liturgija, šv. Mišios					2	4
Moralinė teologija, asketika					2	
Biblistika					2	
Bažnyčios istorija					4	1
Rekolekcijos					6	3
Krikščionių mistika (vizijos)						8
Ligonų sielovada						3
Egzorcizmas						1
Pasaulietinė literatūra apie dorybes					1	1
Iš viso	4	16	1	16	232	93

Temų pasiskirstymo rezultatai aiškiau matomi diagramoje (žr. 5 pav.).

Vertimų tematika

5 pav. J. K. Matulaičio vertimų tematika

Pagal kokius kriterijus J. K. Matulaitis vertimui atrinkdavo knygas – žinoma nedaug. Gyvendamas Šunskuose pats vertėjas sakė, kad jis tiesiog paprastai perskaiydavo knygas³⁴, o atidus užsienio literatūros skaitymas jau ir yra pirminis vertimas. Tereikėdavo tik patikslinti kai kurių žodžių reikšmę ir užrašyti suprastą pastraipą. Ankstesniais periodais, žvelgiant į vertimų temas, pasirinkimą tikriausiai motyvavo pastoracinės medžiagos stoka. Dauguma vertimų turėjo tarnauti pamokslams, katechezėms, liturgijai.

Taip pat mažai informacijos apie tai, kas buvo knygų-mašinraščių skaitytojai – tokia literatūra buvo platinama slaptai. Dalį jos J. K. Matulaitis akivaizdžiai spausdindavo tik sau ir artimam dvasininkų ratui, kitą dalį ruošdavo didesniai skaitytojų skaičiui, dar kitos knygos būdavo skirtos užsakovams kunigams ar vienuoliams³⁵. J. K. Matulaičio vertimai sovietmetyje buvo savotiška knygnešystės rūšis: daugybę uždraustų knygų jis transformavo į suprantamas lietuviams ir jas platino.

Vertinant J. K. Matulaičio vertėjišką veiklą pirmiausia minėtina, kad dažnai jo vertimais remtasi kaip praktine medžiaga katechizuojant, pamokslaujant. Tai pačiai žodžio tarnystei buvo naudinga ir dvasinė literatūra, iš jos buvo semiamasi pavyzdžių.

³⁴ Žemaitis, „Kunigas Juozas Konstantinas Matulaitis“, 146.

³⁵ Kęstutis Žemaitis, *Atsiminimai apie kun. J. K. Matulaitį* (Šunskai, 2022), Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos centro archyvas, f. 7, b. 2, lap. 3. Pagal kun. K. Žemaičio atsiminimus, knygų perdavimas buvo slaptas, todėl nurodyti konkrečius dvasininkus sudėtinga. Be abejo, jų gaudavo pats K. Žemaitis (tuometinis klierikas) ir tikriausiai kunigai Albinas Deltuva bei Jonas Malinauskas, kurie dažnai aplankydavo savo kolegą-vertėją.

Šiais tekstais naudodavosi pats vertėjas, jie buvo naudingi ir tiems, kurie gaudavo jų kopijų (dažniausiai tai būdavo dvasininkai).

Religinės knygos-mašinraščiai paprastai neskleidė atviros sovietinio režimo kritikos, jo nedemaskavo, todėl ir nesulaukdavo tokios griežtos reakcijos kaip katalikų periodika (Katalikų Bažnyčios kronika ir kt.).

J. K. Matulaitis mažais tiražais galėjo slapta platinti sovietmečiu neprieinamą kokybišką literatūrą, skirtą aktyviems dvasininkams ir pasauliečiams, užrašytą suprantama kalba. Tai buvo ne kelios, o šimtai įvairių knygų, kurias žmonės savo ruožtu galėjo perspausdinti ir platinti toliau. Ar šitie tekstai buvo plačiai paplitę Lietuvoje? Jeigu ir ne, jų gaudavo dvasininkai, o tai reiškia, kad J. K. Matulaičio užrašytas mintis išgirdo daugybė parapijiečių.

J. K. Matulaitis nebuvo vienintelis Lietuvos vertėjas, kaip knygas leidęs savo vertimus-mašinraščius. D. Kauno publikacijoje apie neperiodinės savilaidos kolekciją minimi keli vertėjai³⁶. Bet kito vertėjo, per tiek metų išvertusio tokį didelį kiekį knygų, vargu ar Lietuva yra turėjusi.

Savilaida paprastai siejama su pogrindžiu, bet J. K. Matulaičio atvejis rodo, kad neoficiali savarankiška knygų leidyba prasidėjo dar iki sovietmečio, ji galėjo turėti ne tik pasipriešinimo, bet, pvz., vadovėlio, mokomosios medžiagos funkciją. Tačiau kodėl tarpukario vertimai nebuvo išleisti oficialiai? Galima manyti, kad tuo metu tiesiog nereikėjo didelio brangaus tiražo. Praktiškas knygų serijas savo diecezijos dvasininkams galėjo užsakyti ir vietinis vyskupas.

Neabejotina, kad leisti knygas-mašinraščius J. K. Matulaitis pradėjo tarpukariu, iki religinės literatūros draudimo. Pats principas gaminti knygas iš rankraščių ar mašinraščių nėra naujas, tikriausiai vertėjas su tokiomis knygomis susidūrė seminarijoje ar matė taip išleistą uždraustą socialistų literatūrą.

Viename straipsnyje neįmanoma detalai aprašyti visos J. K. Matulaičio vertimų kolekcijos, be to joje surinkti ne visi tomai. Todėl būtų prasminga ateityje paruošti J. K. Matulaičio vertimų studiją-žinyną, naudojantis kitomis vertimų kolekcijomis bei interviu su vertėją pažinojusiais žmonėmis. Atskiros tyrimo vertos jo knygų iliustracijos bei užrašai. Perspektyvūs būtų ir tarpdisciplininiai teologų bei filologų tyrimai religinės literatūros savilaidos tematika, ypač tarptautiniu mastu.

Kunigo J. K. Matulaičio triūsas verčiant knygas iš vokiečių kalbos ir jas platinant (ypač okupacijos metais) buvo neįkainojamas indėlis į Lietuvos kultūrą, ypač dėl to, kad katalikiškai visuomenei tokių leidinių labai stigo. Jo vertimai ir šiandien gali būti naudingi studijuojantiems praktinę teologiją, religijotyra. Tolesni J. K. Matulaičio leidinių tyrimai praplėstų žinias apie savilaidą ir sovietmečio knygnešystę Lietuvoje – apie tokį mažai nagrinėtą reiškinį kaip religinės literatūros vertimas pogrindžio sąlygomis.

³⁶ A. Kirtiklis, J. Kuzmickis, V. Rudzinskas, kun. K. Čibiras, K. R. Pukys, prof. dr. V. Butkus, O. Labanauskaitė, J. Mačernis, kun. R. Macevičius, V. Katilius ir kiti (Žr. Domas Kaunas, „Sovietmečio Lietuvos mažatiražės knygų savilaidos paveldas“, *Knygotyra* 58 (2012), 207–246.

Išvados

Vertimų temų analizė rodo, kad J. K. Matulaitis nuo pat Slavikų periodo dažniausiai pasirinkdavo tuos tekstus, kurie būdavo naudingi pamokslams, katechizavimui, skaitiniams, t. y. žodžio tarnystei. Pagal vertimų kiekį antroje vietoje buvo dvasinė literatūra: mąstymai, pamokymai, šventųjų gyvenimai. Žvelgiant, kokios buvo vertimų teologijos kryptys – biblinė, istorinė, sisteminė, praktinė – aiškiai matyti, kad vertėjo prioritetas buvo būtent praktinė teologija, pirmiausia – katechetika ir homiletika. Kitos teologijos kryptys J. K. Matulaičio kolekcijoje pristatytos minimaliai.

J. K. Matulaitis daugiausia vertė teologinius veikalus, bet nevengė ir kitų temų. Visos jo knygos, ypač sovietmečiu, papildė ne vieno kataliko bibliotekėlę. Pats vertėjas, rizikuodamas patekti valdžios nemalonėn, ne tik vertė knygas, bet po kelis egzempliorius išsaugojo iki Lietuvos nepriklausomybės. Jo vertimų kolekcija (dalis yra Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos centre) verta tolesnio tyrėjų dėmesio.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Jaseliūnas, Egidijus. „Savilaida sovietų Lietuvoje 20-ojo amžiaus šeštajame–devintajame dešimtmetyje“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2006.
2. ---. „Savilaidos modelis ir Molotovo–Ribbentropo pakto dokumentų sklaidos atvejis“. *Knygotyra* 51 (2008): 57–76.
3. Kaunas, Domas. „Sovietmečio Lietuvos mažatiražės knygų savilaidos paveldas“. *Knygotyra* 58 (2012): 196–246.
4. „Katalog der Deutschen Nationalbibliothek“. *Deutschen Nationalbibliothek*. Žiūrėta 2023 m. gegužės 29 d. <https://portal.dnb.de/opac.htm>.
5. Vilkaviškio vyskupijos kurijos archyvas, f. 1.
6. Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos centro archyvas, f. 7.
7. Kęstučio Žemaičio asmeninis archyvas.
8. Laukaitytė, Regina. „Matulaitis Juozas Konstantinas“. In *Lietuvos dvasininkų duomenų bazė*, Nr.11072. Žiūrėta 2023 m. gegužės 7 d. <https://lkma.lt/lddb/israsas.php?id=1395>.
9. Sėdaitytė, Edita. „Savilaida sovietinėje Lietuvoje: istoriografinis aspektas“. *Knygotyra* 59 (2012): 40–52.
10. Spengla, Vidas. *Bažnyčia, „Kronika“ ir KGB voratinklis*. Vilnius: Katalikų akademija, 2001.
11. Vasiliauskaitė, Vilma. *Lietuvos ir Vidurio Rytų Europos šalių periodinė savilaida (1972–1989)*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2006.
12. ---. *Tautinė ir liberalioji pogrindžio spauda Lietuvoje 1976–1981*. Vilnius: Gairės, 2002.
13. Žemaitis, Kęstutis. „A. a. kunigas Juozas Konstantinas Matulaitis“. In *Katalikų žinynas*, 272. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2001.
14. ---. „Kunigas Juozas Konstantinas Matulaitis: XX a. knygnešio gyvenimas“. In *Terra Jatwezenorum*, 142–147. Punksas: Aušra, 2021.
15. ---. *Šunskai: bažnyčia, kraštas ir žmonės*. Marijampolė: Piko valanda, 2009.

Kęstutis ŽEMAITIS, Viktor BILOTAS
Vytautas Magnus University, Lithuania

SELF-PUBLISHING ACTIVITIES OF THE PRIEST JUOZAS KONSTANTINAS MATULAITIS: CHRONOLOGY AND TOPICS OF PUBLICATIONS

S u m m a r y

Religious literature became difficult to access during the occupation of Lithuania, especially when the Soviet army occupied the country for the second time in the autumn of 1944. Throughout the Soviet era there was, so to speak, a 'famine' of this literature. In this context, the so-called 'self-publishing' emerged. One of the persons involved in this illegal distribution of books was the priest Juozas Konstantinas Matulaitis. During the Soviet occupation, this priest translated and typed and distributed several hundred different books.

The books translated during the underground period ended up in typescript form in various libraries and archives: in the parish rectory in Šunskai, where J. K. Matulaitis lived and worked for a long time, in the Centre for the History of the Catholic Church in Lithuania at the Faculty of Catholic Theology of the Vytautas Magnus University, and in a few publications in private libraries.

The above-mentioned collection of the Vytautas Magnus University was the object of this research. Using analytical-descriptive and classification methods, it was found that J. K. Matulaitis translated books in all his places of ministry, especially intensively in Liudvinavas and Šunskai. The books and manuscripts he published were mostly catechetical, pastoral, sermons, i.e., in the field of practical theology. Another priority was spiritual literature: thoughts, teachings, lives of saints.

KEYWORDS: Juozas Konstantinas Matulaitis, self-publishing of religious literature, translations, thematic classification.

Kęstutis ŽEMAITIS – kanauninkas, teologijos mokslų daktaras, Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete profesorius. Tyrimų sritis: Lietuvos Katalikų Bažnyčios socialinė veikla 1918–1940 m. El. paštas kestutis.zemaitis@gmail.com.

Kęstutis ŽEMAITIS – Canon, Doctor of Theology, Professor at the Faculty of Catholic Theology of Vytautas Magnus University, Lithuania. Fields of research: social activities of Lithuanian Catholic Church in 1918–1940. E-mail kestutis.zemaitis@gmail.com.

Viktor BILOTAS – PhD, Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijos centro tyrėjas. Studijavo Bažnyčios istoriją Popiežiškajame Grigaliaus universitete ir Vytauto Didžiojo universitete. Moksliniai interesai: Bažnyčios ir lietuvių Sibire istorija. El. paštas viktor.bilotas@vdu.lt; vbilotas@gmail.com.

Viktor BILOTAS – PhD, researcher at Vytautas Magnus University of the Lithuanian Catholic Church History Center. He studied history at Pope Gregory University and at Vytautas Magnus University. Scientific interests: History of the Church and Lithuanians in Siberia. E-mail viktor.bilotas@vdu.lt; vbilotas@gmail.com.

Živilė ADVILONIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

Lytinio švietimo nuostatų Gyvenimo įgūdžių bendrojoje programoje vertinimas: visuomenės pozicija

SANTRAUKA. Straipsnyje analizuojamas visuomenės požiūris į lytiškumo ugdymo turinį Gyvenimo įgūdžių bendrojoje programoje. Remiantis skirtingų lytiškumo ugdymo paradigmu (rizikos vengimu grindžiamu pilnutinio, arba integralaus, lytiškumo ugdymo ir rizikos pasekmių kontrole grįsto dalinio, arba dezintegroto, lytiškumo ugdymo) apžvalga gvildenamas klausimas, kokį nepilnamečių lytiškumo ugdymo modelį palaiko visuomenė. Straipsnyje pristatomi 2023 m. „Vilmorus“ atlikto reprezentatyvaus (N-1001) Lietuvos gyventojų tyrimo metu gauti duomenys apie visuomenės požiūrį į keturis aspektus, susijusius su Gyvenimo įgūdžių bendrojoje programoje pristatomo lytiškumo ugdymo turiniu. Tai – tėvų teisė savo vaikams parinkti šeimos išitikinimus atitinkantį lytiškumo ugdymo turinį; nepilnamečių ugdymas atidėti lytinius santykius vėlesniam amžiui ir sieti juos su meile, ilgalaikiais santykiais ir šeimos kūrimu; pritarimas ar nepritiriamas tam, kad būtų ugdoma nepilnamečių nuostata apie homoseksualių santykių tapatumą vyro ir moters santykiams; pritarimas ar nepritiriamas mokinių supažindinimui su kontracepcija nuo 7 klasės. 2023 m. tyrimo duomenys lyginami su panašaus 2018 m. (N-1000) tyrimo, kuriuo siekta analizuoti visuomenės požiūrio kaitą, rezultatais. Abiejų tyrimų rezultatai atskleidė, kad Lietuvos gyventojai remia rizikos vengimu grindžiamą pilnutinį (integralų) lytiškumo ugdymą ir nepritaria unifikuoti rizikos pasekmių kontrole grįstai dalinio (dezintegroto) lytiškumo ugdymo koncepcijai, įtvirtintai Gyvenimo įgūdžių bendrojoje programoje.

RAKTAŽODŽIAI: Gyvenimo įgūdžių bendroji programa, pilnutinis lytiškumo ugdymas, dalinis lytiškumo ugdymas, seksualinės rizikos vengimas, seksualinės rizikos mažinimas.

Įvadas

Tyrimo aktualumas ir problematika. Jaunimo lytiškumo ugdymo klausimas Lietuvoje keliamas jau kelis dešimtmečius. Nors visuomenėje ir buvo „kone visuotinis

sutarimas dėl mokymo lytiškumo temomis būtinumo¹, nesutarata, „koks turėtų būti tokio mokymo turinys ir tikslai“¹. Pastarasis veiksnys sąlygojo, kad ilgalaikėse diskusijose dėl vertybinių-pasaulėžiūrinių išieities pozicijų ir atstovaujamų paradigmu skirtingumo „nepavyko priimti nacionaliniu mastu privalomos lytiškumo ugdymo ir rengimo šeimai programos“². Vis dėlto pastaraisiais metais, viešojoje erdvėje vis labiau tarpstant postmodernistinei mąstysenai ir augant pastangoms politiniu lygmeniu inicijuoti asmens lytiškumo sampratos kaitą, formavosi palankios prielaidos į nepilnamečių formalųjų švietimą bandyti įnešti socialiniu konstruktyvizmu³ grindžiamą požiūrį į lytiškumą. Dėl to nuo 2023 m. rugsėjo 1 d. mokyklose įvesta formaliojo ugdymo Gyvenimo įgūdžių bendroji programa⁴ (toliau GĮBP), pakeitusi neformaliają Sveikatos, lytiškumo ugdymo ir rengimo šeimai programą⁵ (toliau SLURŠ).

GĮBP programos rengėjų teigimu, lytiškumo ugdymo temoms skirta minimali programos dalis. Tačiau joje, neatsižvelgiant į individualią vaiko raidą, unikalią jo situaciją ir pateikiant „vien nuasmenintą, pramoginę ir neretai pesimistinę informaciją“, neatsižvelgiama į jo „brendimo bei ugdymo etapus“. Tai daroma „laisvės iškreiptos individualistinės sampratos poveikio sąlygomis bei aplinkoje be pamatinių gyvybės, žmogiškosios meilės ir šeimos vertybių“⁶, taip nepilnamečiams *privalomai* imama diegti prigimtinei lytiškumo sampratai prieštaraujančią paradigmą⁷, formaliajame ugdyme brėžiant takoskyrą tarp Katalikų Bažnyčios mokymą (taip pat ir lytiškumo tema) perteikiančio dorinio ugdymo (tikybos) programos turinio ir GĮBP plėtojamo lytinio švietimo nuostatų.

¹ Vytautas Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą apie lytiškumą“, *Soter* 80 (108) (2021), 32, doi:10.7220/2335-8785.80(108).3.

² Ibid.

³ Steven Seidman, *The Social Construction of Sexuality* (London and New York: W. W. Norton&Company, 2014).

⁴ „Gyvenimo įgūdžių bendroji programa“, priedas 48, in *Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymas „Dėl priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo“*, paskelbta 2022 m. rugpjūčio 24 d., Nr. V-1269, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1a764050239511edb4cae1b158f98ea5/PibGuMnJPz>; Nacionalinė švietimo agentūra, *Gyvenimo įgūdžių ugdymo bendrosios programos įgyvendinimo rekomendacijos. 5–10 (II gimnazijos) klasė*, sud. Daiva Šukytė ir Mindaugas Požėla, paskelbta 2023 m. gruodžio 29 d., 19–24, <https://www.emokykla.lt/upload/files/2024/01/02/gyvenimo-igudziu-bp-igyvendinimo-rekomendacijos-pagrindinis-ugdymas-2023-12-29.pdf>.

⁵ *Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai bendrosios programos patvirtinimo“*, paskelbta 2016 m. spalio 25 d., Nr. V-941, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/285853b09aee11e68adcda1bb2f432d1>.

⁶ Popiežiškoji šeimos taryba, „Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė. Auklėjimo šeimoje gairės“, 1995 12 08, 1, *EIS.katalikai.lt*, https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziskosios_tarybos/seimos/1995-12-08_zmogaus-lytiskumo-tiesa-ir-reiksme.

⁷ Birutė Obelenienė ir Andrius Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių ugdymo bendrojoje programoje vertinimas Katalikų Bažnyčios mokymo aspektu“, *Soter* 87 (115) (2023), 38, doi:10.7220/2335-8785.87(115).3.

Minėtos programos lytiškumo temų turinio analizė rodo, kad ji orientuota į emotyvizmą⁸, o ne į visapusišką brandžios asmenybės ugdymą. Joje perteikiama lytiškumo samprata yra fragmentuota, iškreipia visuminį Katalikų Bažnyčios mokymą apie žmogų kaip holistišką ir visuose lygmenyse (fiziniame, emociniame, psichosocialiniame, dvasiniame, elgsenos) vientisą lytišką asmenį, kuriame „lytiškumas nėra tai, kas vien biologiška, bet, priešingai, turi ryšį su vidujiškiausiu asmens branduoliu“⁹. Startavusi kaip *privaloma, pasirinkimo alternatyvų nesuteikianti formalaus ugdymo programa*¹⁰, ji eliminavo tėvų teisę rinktis jų įsitikinimus atitinkantį lytiškumo ugdymo turinį, nors tokią jų teisę ir net pareigą pabrėžia tiek bendrosios pedagogikos nuostatos („su pasaulėžiūra susiję dalykai negali būti primetami kokio nors mokomojo dalyko be tėvų žinios ir sutikimo“¹¹), tiek Katalikų Bažnyčios mokymas („seksualinis auklėjimas yra tėvų teisė ir pareiga ir šiam auklėjimui ji turi rūpestingai vadovauti tiek namuose, tiek parenkant bei kontroliuojant kitas auklėjimo institucijas. <...> mokykla įpareigota bendradarbiauti su tėvais, organizuodama auklėjimą tokia pat dvasia, kuri gaivina tėvus“¹²), tiek tarptautiniai dokumentai – Visuotinė žmogaus teisių deklaracija („Tėvai turi pirmumo teisę parinkti savo vaikams mokymą“¹³), ES pagrindinių teisių chartija („tėvų teisė užtikrinti savo vaikų švietimą ir mokymą pagal savo religinius, filosofinius, pedagoginius įsitikinimus“¹⁴), tiek LR Konstitucija („Tėvai ir globėjai nevaržomi rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus“¹⁵; „Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis“¹⁶). Ypač „katalikai tėvai turi turėti apsisprendimo laisvę svarstant klausimą, ar leisti savo vaikus į pamokas, kuriose dėstomi dalykai prieštarauja jų įsitikinimams“¹⁷. Vis dėlto GĮBP privalomo formalaus ugdymo statusas šią teisę eliminavo, atskleisdamas pamatinį siekį visuotinai įtvirtinti konstruktyvistinį požiūrį į žmogaus lytiškumą, atmetant bet kokią alternatyvą, taip pat ir krikščioniškosios antropologijos, psichologijos, teologijos išvalgas apie vyro ir moters prigimtinių skirtinumą ir papildomumą kaip nepamainomą gėrį, iš kurio gimsta visuomenės ir valstybės pagrindas – šeima¹⁸. Be to, nors „logika reikalauja, jog lytiškumas turėtų būti priskiria-

⁸ Gintautas Vaitoška, „Autentiškumo etikos trivializavimas Gyvenimo įgūdžių ugdymo programoje“, *Soter* 88 (116) (2023), 37–60, doi:10.7220/2335-8785.88(116).3.

⁹ Popiežiškoji šeimos taryba, „Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė“, 3.

¹⁰ Kaip yra dorinio ugdymo – tikybos arba etikos – pasirinkimo atveju.

¹¹ Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių...“, 38.

¹² Jonas Paulius II, „Apaštališkasis paraginimas *Familiaris consortio* dėl krikščioniškos šeimos uždavinių šiuliakiniame pasaulyje“ (1981 11 22), 37, *EIS.katalikai.lt*, https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/ap-paraginimai/1981-11-22_familiaris-consortio/eiss=Familiaris.

¹³ *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III)*, 26 str. 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.

¹⁴ *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija* (2016/C 202/02), 14 str. 3 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>.

¹⁵ *Lietuvos Respublikos Konstitucija* (1992), 26 str., <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.

¹⁶ *Ibid.*, 38 str.

¹⁷ Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių...“, 38.

¹⁸ *Lietuvos Respublikos Konstitucija...*, 38 str.

mas <...> savęs pažinimo ir asmeninių tobulėjimo tikslų pasiekimų sričiai¹⁹, GĮBP jis priskirtas *Saugaus ir sveiko asmens ir bendruomenės* sričiai²⁰, o „lytiškumas pristatomas kaip žmogui pavojingas fenomenas“²¹.

Minėti aspektai rodo, kad GĮBP ignoruojama ir net marginalizuojama Katalikų tikybos bendrojoje programoje pristatoma holistinė lytiškumo samprata ir diegiamos socialinio konstruktyvizmo paradigma grindžiamos lytinio švietimo nuostatos. Malonumo lytiniuose santykiuose akcentavimas ir iš to kylantis kontraceptinių priemonių naudojimo skatinimas nepilnamečių sąmonėje neformuoja santuokinio lytinio akto integralumo sampratos („pagal savo vidinę struktūrą santuokinis aktas, sujungdamas vyrą ir žmoną glaudžiais saitais <...> padaro juos tinkamus pradėti naują gyvybę pagal vyro ir moters prigimtyje įdiegtus dėsnius“²²). GĮBP analizė rodo, kad joje dėstomas lytiškumo ugdymo turinys įneša vertybinę-pasaulėžiūrinę antropologinio žvilgsnio į žmogų, jo lytiškumą, vyro ir moters skirtingumą ir papildomumą takoskyrą bei potencialaus konflikto tarp šeimos ir mokyklos riziką. Nepilnametis išspraudžiamas į pasaulėžiūrinių skirtumų spąstus pamatiniuose savęs kaip lytiškos būtybės pažinimo, supratimo ir priėmimo klausimuose, todėl kyla tėvų ir tikybos, kitų prigimtinė ir (ar) krikščioniškąja antropologija besiremiančių mokytojų autoriteto ir pagarbos jiems nykimo grėsmė. Nepilnamečių socializacija fragmentuojama, praranda loginį nuoseklumą, tampa priešaringa, dezintegrali ir disfunkcinė²³. Programa kardinaliai transformuoja intymumo sritį²⁴, atmesdama susilaikymo, skaistumo, drovumo, valios ugdymo vertę, o nepilnamečiui dėl potencialių šeimoje ir mokykloje formuojamų vertybinių-pasaulėžiūrinių skirtumų kelia anomijos būsenos riziką²⁵. Minėtame kontekste identifikuojama problema, kad GĮBP plėtojamas lytinio švietimo turinys neatitinka joje vartojamo lytiškumo ugdymo termino ir visuomenės lūkesčių nepilnamečių lytiškumo ugdymui.

Remiantis minėtomis išvalgomis straipsnyje pristatomo tyrimo tikslas yra atskleisti, kokia paradigma grindžiamą lytiškumo ugdymą yra linkę remti Lietuvos gyventojai. Tyrimo uždaviniais siekta: a) remiantis mokslinių šaltinių apžvalga ir analize aptarti lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo paradigmų skirtumus ir jų atspindėjimą GĮBP; b) remiantis reprezentatyvaus visuomenės nuomonės tyrimo duomenų

¹⁹ Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių...“, 44.

²⁰ Nacionalinė švietimo agentūra, *Gyvenimo įgūdžių ugdymo bendrosios programos...*, 19–24.

²¹ Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių...“, 44.

²² Paulius VI, „Enciklika *Humanae vitae* apie prideramą tvarką perteikiant žmogaus gyvybę“, 1968 07 26, 12, *EIS.katalikai.lt*, https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/paulius_vi/enciklikos/humanae-vitae.

²³ Blahoslav Kraus, „Upbringing and Socialization in the Contemporary Family“, *The New Educational Review* 46 (2016), 40–46, doi:10.15804/tner.2016.46.4.03.

²⁴ Antony Giddens, *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Stanford, California: Stanford University Press: 1992, https://psipp.itb-ad.ac.id/wp-content/uploads/2020/10/Anthony-Giddens-The-Transformation-of-Intimacy_-Sexuality-Love-and-Eroticism-in-Modern-Societies-1992-Stanford-University-Press.pdf.

²⁵ Gregory A. Katsas. „Anomie, Social Changes and Dysfunctional Socialization“, *Encephalos* 49 (4) (2012), 98–102, <http://www.encephalos.gr/pdf/49-4-02e.pdf>.

analize nustatyti, kokiais prioritetais grindžiama Lietuvos gyventojų pozicija lytiškumo ugdymo turinio nepilnamečiams klausimu, identifikuojant jų sąsajas su GĮBP formuojamomis nuostatomis. Tyrime kelta prielaida, kad visuomenė remia rizikos valdymu grindžiamą pilnutinį (integralų) lytiškumo ugdymą ir atmeta lytinio švietimo turiniu bei rizikos pasekmių kontrole grįstą dalinį (dezintegrų) lytiškumo ugdymą. Straipsnyje pristatomos problematikos analizei remtasi šiais metodais: mokslinių šaltinių analize ir sinteze, Bažnyčios dokumentų apžvalga, GĮBP turinio analize, pirmine ir antrine statistinių duomenų analize.

Lytiškumo ugdymo paradigų takoskyra – lytiškumo ugdymas *versus* lytinis švietimas

Lietuvos moksliniuose šaltiniuose esama nedaug duomenų apie visuomenės požiūrį į GĮBP perteikiamą lytiškumo ugdymo turinį, reprezentatyviais visuomenės nuomonės tyrimais menkai analizuota, kokio jo tikimasi. 2018 m. Nacionalinės šeimų ir tėvų asociacijos (NŠTA) užsakymu visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktas reprezentatyvus visuomenės nuomonės tyrimas (N-1000²⁶) atskleidė, kad „absoliuti dauguma respondentų pritaria, jog mokyklose nepilnamečiams turėtų būti ugdoma nuostata vengti lytinių santykių be ilgalaikių įsipareigojimų“²⁷. Išryškėjo pozicija, kad „rengti jaunuolius darniems šeimoms santykiams ir tėvystei yra svarbiau, nei supažindinti <...> su kontracepcija“²⁸, todėl tikėtasi ugdymo, grindžiamo „lytiškumo ugdymo paradigma, kurios pamatiniams principams pritaria absoliuti dauguma tėvų“²⁹.

Remiantis minėtu tyrimu ir siekiant stebėti visuomenės požiūrio į nepilnamečių lytiškumo ugdymo turinį dinamiką, kilus diskusijoms dėl 2023 m. rugsėjo 1 d. startavusios GĮBP, 2023 m. spalio mėn. Laisvos visuomenės instituto užsakymu visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“ atliko reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą (N-1001³⁰). Siekiant nustatyti gyventojų požiūrio kaitą, tyrime pateikti

²⁶ Tyrimas vykdytas įgyvendinant projektą „AŠIS: atstovavimo šeimų interesams stiprinimas“ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu, siekiant išsiaiškinti visuomenės požiūrį į galimą lytiškumo ugdymo turinį. Tyrimas vykdytas daugiapakopės tikimybinės respondentų atrankos principu 24 miestuose ir 33 kaimuose. Tyrimo paklaida 3,1 proc. Žr. Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą...“, 31–51.

²⁷ Ibid., 49.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Tyrime dalyvavo asmenys nuo 18 m. Respondentai atrinkti tikimybinės atrankos principu išlaikant populiacijos proporcijas pagal amžių, lytį, gyvenamąją vietą. Tyrimas akivaizdinio interviu būdu atliktas 24 miestuose ir daugiau nei 40 kaimų; paklaida 3,1 proc. Žr. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, *Lytiškumo ugdymo turinys mokyklose. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa* (Vilnius, 2023), 2–3.

keturi klausimai³¹, siejami ne tik su GĮBP turiniu, bet ir su lytiškumo ugdymo koncepcijos kryptį padedančiais identifikuoti tokios krypties tyrimuose taikomais kriterijais: a) laikysena susilaikymo nuo lytinių santykių ar jų atidėjimo klausimu (tokia nuostata skatinama ar atmetama); b) pozicija lytiškumo ugdymo prioritetų klausimu (prioritetas skiriamas rengimui ilgalaikiams santykiams, šeimai formuojant pilnutinę asmens lytiškumo sampratą, ar akcentuojami saugūs ir malonūs lytiniai santykiai, supažindinama su kontracepcija); c) laikysena seksualinių orientacijų, tapatumų, seksualinių mažumų klausimu (normalizavimo-nenormalizavimo pozicija)³². Remiantis minėtais kriterijais tirtas visuomenės požiūris į tėvų galimybę parinkti vaikams lytiškumo ugdymo turinį pagal savo vertybinius-pasaulėžiūrinius įsitikinimus; (ne)pritarimas nepilnamečiams formuojamai nuostatai atidėti lytinius santykius vyresniam amžiui ir sieti juos su meile, ilgalaikiams santykiams, šeimos kūrimu; (ne)pritarimas mokinių nuo 7 klasės supažindinimui su kontracepcija; (ne)pritarimas nuostatos apie homoseksualių santykių tapatumo vyro ir moters santykiams formavimui mokyklose³³.

Tyrimas grįstas pozicija, kad lytiškumo ugdymas yra neatsiejamas nuo asmens moralinio ugdymo ir vertybinės-pasaulėžiūrinės prieigos, sąlygojančios atitinkamą lytiškumo sampratą ir jo ugdymo koncepciją – turinį, perteikimo formą, laiką, vietą etc. Siekta identifikuoti, kurią lytiškumo ugdymo kryptį – *individualizuotą rizikos vengimu grindžiamą pilnutinį (integralų) lytiškumo ugdymą* ar *unifikuotą rizikos pasekmių kontrole grįstą dalinį (dezintegruotą) lytiškumo ugdymą su lytinio švietimo turiniu*³⁴ – visuomenė linkusi remti. Pirmoji grindžiama *pirminės ugdomosios prevencijos modeliu*, integruojančiu holistinį požiūrį į asmenį ir lytiškumą. Čia orientuojamasi į tėvų įsitikinimais grindžiamą individualizuotą lytiškumo ugdymą, kai atsižvelgiama į nepilnamečių emocinę, psichosocialinę, fizinę brandą ir gyvenimišką patirtį, skatinamas susilaikymas nuo ankstyvų lytinių santykių, atidedant juos vyresniam amžiui, šeimos kūrimui³⁵. Šioje paradigmoje *a priori* remiamasi prielaida, kad, siekdami ugdyti

³¹ Tyrime pateikti keturi klausimai: 1) Ar pritariate, ar nepritariate, kad tėvai turi turėti galimybę parinkti savo vaikams lytiškumo ugdymo turinį pagal savo įsitikinimus? 2) Ar pritariate, ar nepritariate, kad nepilnamečiai būtų ugdomi atidėti lytinius santykius vėlesniam amžiui ir juos sieti su meile, ilgalaikiams santykiams ir šeimos kūrimu? 3) Ar pritariate, ar nepritariate, kad nuo 7 klasės mokiniai turi būti supažindinami su kontracepcija? 4) Ar pritariate, ar nepritariate, kad mokyklose būtų ugdoma nuostata, jog homoseksualūs santykiai yra lygiaverčiai vyro ir moters santykiams? 2018 m. (N-1000) ir 2023 m. (N-1001) visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktuose reprezentatyviuose tyrimuose beveik identiška kartoti du iš šių klausimų: 1) Ar pritariate, kad mokyklose nepilnamečiams būtų ugdoma nuostata vengti lytinių santykių be ilgalaikių įsipareigojimų? 2) Ar pritariate, kad mokyklose būtų ugdoma nuostata, jog homoseksualūs santykiai yra lygiaverčiai vyro ir moters santykiams? Žr. Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą...“, 38; Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, *Lytiškumo ugdymo turinys mokyklose*, 16.

³² Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą...“, 39.

³³ Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, *Lytiškumo ugdymo turinys mokyklose*, 16.

³⁴ Birutė Obelenienė, „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo siekiamų rezultatų esminiai skirtumai“, in *Jaunimo rengimas šeimai: lytiškumo ugdymas ar lytinis švietimas*, sud. Birutė Obelenienė, 42–51 (Vilnius: LR Seimas, 2014; VDU: Santuokos ir šeimos studijų centras, 2015), <https://teologija.vdu.lt/wp-content/uploads/2016/06/jaunimo-rengimas-knyga.pdf>.

³⁵ Ibid.

brandžius santykius gebančią kurti asmenybę ir rūpindamiesi ankstyvų lytinių santykių bei su jais susijusių rizikų prevencija, tėvai savaime savo vaikus ugdo lytiškumo klausimais. Kita vertus, pasak C. H. Yu ir H. S. Lee, krikščionišką antropologiją ir iš jos kylančiomis nuostatomis grindžiamas lytiškumo ugdymas ne tik formuoja holistinę jo sampratą, bet ir saugo jaunuolius nuo atsitiktinės ir rizikingos seksualinės elgsenos, formuoja lytinio potraukio kaip dovanos ir žmogiškosios pilnatvės sklaidos suvokimą³⁶. Štai krikščionių populiacijos tyrimai atskleidė, kad esama „atvirkštinio ryšio tarp <...> religingumo ir rizikingos seksualinės elgsenos“³⁷, o tai rodo, kad „paauglių ir jaunuolių religingumas gali tapti apsaugos nuo rizikingo seksualinio elgesio veiksmu“³⁸.

Antroji lytiškumo ugdymo kryptis grindžiama į lytiškai aktyvius paauglius orientuotos *antrinės prevencijos modelių* ir *unifikuota* rizikos pasekmių (paauglių rizikingų lytinių santykių ir nėštumų skaičiaus, lytiškai plintančių infekcijų plitimo, toliau LPI) mažinimo strategija, todėl fokusuojamasi į lytinio švietimo turinį, apeinama individuali asmens branda, pasaulėžiūriniai įsitikinimai, o mažinti rizikos pasekmes siekiama nepilnamečius informuojant apie saugius lytinius santykius³⁹. Pasak C. H. Yu ir H. S. Lee, tokia lytinio švietimo paradigma grindžiama požiūris į lytiškumą „skatina seksualinę įvairovę ir formuoja individualią seksualinę filosofiją“⁴⁰. Taigi, jei pirmoji koncepcija orientuota į tolimąjį rengimą šeimai⁴¹ ir laipsnišką jaunuolių kaip būsimų tėvų ugdymą, tai antroji – į apsisaugojimą nuo LPI ir neplanuoto nėštumo, supažindinimą su kontracepcija, seksualinių orientacijų ir tapatumų įvairove. Šioje koncepcijoje remiamasi *išankstine prielaida*, kad kone visi nepilnamečiai yra lytiškai aktyvūs, todėl būtinas jų lytinis švietimas didinant kontraceptinių priemonių prieinamumą, skatinant jų vartojimą – taip formuojama nuostata apie saugius ir malonius lytinius santykius, minimizuojant ar net eliminuojant pagarbos gyvybės pradėjimui ir šeimos kūrimui klausimus, atmetant mokymą apie santuokinio akto integralumą⁴². Minėti aspektai atskleidžia aiškią takoskyrą tarp skirtingo turinio lytiškumo ugdymo paradigmų: dalinio (dezintegruoto) lytiškumo ugdymo (lytinio švietimo) paradigmoje lytiniai santykiai siejami su malonumu, jiems „nesuteikiama objektyvi prasmė ir moralinė reikšmė“⁴³, o visuminis (integralus) „krikščioniškasis požiūris į lytiškumą kviečia skaistumui iki santuokos ir neskatina egoistinės, link įsipareigojimo nevedančios

³⁶ Chong Ho Yu ir Hyun Seo Lee, „A Multi-Disciplinary Inquiry of Secular and Christian Approaches to Sex Education“, *Journal of Research on Christian Education* 27 (1) (2018), 76, doi:10.1080/10656219.2018.1442270.

³⁷ Ibid., 80.

³⁸ Ibid., 78.

³⁹ Obelenienė, „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo...“, 42–51.

⁴⁰ Yu ir Lee, „A Multi-Disciplinary Inquiry...“, 80.

⁴¹ Popiežiškoji šeimos taryba, „Rengimas Santuokos sakramentui“, 1996 05 13, 22–31, *EIS.katalikai.lt*, https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziskosios_tarybos/seimos/1996-05-13_rengimas-santuokos-sakramentui

⁴² Obelenienė, „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo...“, 42–51.

⁴³ Yu ir Lee, „A Multi-Disciplinary Inquiry...“, 95.

seksualinės elgsenos⁴⁴, moko „suprasti savo <...> prigimtį ir atitinkamai elgtis“⁴⁵. Taip formuojamas suvokimas, kad į tapimą vienu kūnu (Pr 2, 24) vedantys lytiniai santykiai yra ne tik kūnų susijungimas, bet savyje integruoja ir „transcendentinę prasmę“⁴⁶.

Taigi, GĮBP lytiškumo temų turinio analizė rodo, kad ji grindžiama *rizikos pasekmių kontrole (mažinimu) besiremiančio dalinio (dezintegruoto) lytiškumo ugdymo strategija*⁴⁷, kuri į Lietuvos švietimo sistemą įneša vertybinį lūžį – *visuotinai ir privalomai* imta diegti programa, kuri: 1) kelia įtampą visuomenėje ir neturi jos paramos, 2) grindžiama selektyviu, fragmentišku požiūriu į lytiškumą, 3) formuoja lyčiai neutralią kalbą ir atitinkamos lytinės elgsenos nuostatas, 4) fokusuojasi į žinias apie saugią seksualinę elgseną ir seksualinių orientacijų įvairovę, 5) neugdo rengimosi šeimai ir pagarbos gyvybei nuostatų. Taigi GĮBP lytiškumo ugdymo turinys ir jo perteikimas nepilnamečiams visais aspektais kertasi su krikščioniškąja lytiškumo samprata, tačiau, nepaisant antrinei prevencijai būdingos strategijos, ji imta *privalomai* taikyti *visiems* mokiniams. Tai kelia klausimą, kiek toks lytiškumo ugdymo turinio *visuotinis privalomumas* pagrįstas metodologiškai ir vertybiškai bei kiek atitinka Lietuvos gyventojų poziciją ir lūkesčius.

Lytiškumo ugdymo turinys – tėvų teisė rinktis *versus* švietimo sistemos diktatūra

Šv. Jonas Paulius II pabrėžia ypatingą lytiškumo ugdymo jautrumo, subtilumo, individualizavimo būtinybę ir iš to kylančią tėvų teisę bei pareigą užtikrinti, kad jame būtų išsaugotos pamatinės šeimos vertybės, puoselėjamas „skaistumo kaip dorybės, kuri subrandina asmenį ir išmoko gerbti ir puoselėti „kūniškąją meilę“⁴⁸ ugdymas. Todėl tėvai „drąsiai <...> turi ugdyti svarbiausias <...> vertybes“, „perduoti vaikams aiškų ir subtilų seksualinį auklėjimą. Akivaizdoje kultūros, kuri <...> „subanalina“ žmogaus lytiškumą, interpretuodama, ir išgyvendama jį ribotai, nuskurdindama, skirdama jį tik kūnui ir egoistiniam pasitenkinimui, tėvai ryžtingai turi sukaupti dėmesį į lytinio gyvenimo kultūrą, kad ji būtų tikra ir visiškai asmeninė“⁴⁹. Būtinybė tėvams pagal vaiko brandą ir šeimos įsitikinimus parinkti lytiškumo ugdymo programos turinį grindžiama tuo, kad, „atsižvelgiant į ryšį tarp žmogaus lytiškumo ir jo etinių vertybių, auklėjimas turi supažindinti su moralės pagrindais, pripažįstant, kad jie yra būtinas <...> asmeninės pažangos laidas. Remiantis tuo Bažnyčia <...> prieštarauja, kad apie seksualinį gyvenimą būtų kalbama atitrauktai nuo moralės principų, nes tai yra ne

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid., 96.

⁴⁶ Ibid., 95.

⁴⁷ Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių ugdymo...“, 38.

⁴⁸ *Familiaris Consortio*, 37.

⁴⁹ Ibid.

kas kita kaip skatinimas patirti malonumus ir akstinas <...> prarasti dvasinę giedrą atveriant kelią ištvirkimui⁵⁰. Todėl Bažnyčia nedviprasmiškai teigia, kad „*tėvai yra pirmieji ir pagrindiniai savo vaikų auklėtojai, ir šioje srityje jų kompetencija pagrindinė: jie auklėtojai, nes jie tėvai*. Savąja auklėjimo užduotimi jie dalijasi su kitais asmenimis ir kitomis institucijomis, Bažnyčia ir valstybe⁵¹, bet „tai visada privalo vykti teisingai laikantis *papildomumo principo*“⁵². Šio principo integravimas į lytiškumo ugdymą suponuoja, kad „tėvams padėti leistina ir net privalu, tačiau nepažeidžiant esminių bei neperžengtinų ribų, kurias nustato tėvų pirmoji bei pagrindinė teisė“, o „kiti auklėjimo proceso dalyviai gali vykdyti savo pareigas tik *tėvų vardu, jiems pritariant* ir iš dalies *jų įpareigoti*“⁵³. Taigi, Bažnyčios mokyme lytiškumas matomas kaip esminis „asmens būties, raiškos ir bendravimo su kitais“ būdas⁵⁴, siejamas su pasaulėžiūriniais įsitikinimais, vaikų ugdymo pirmumą suteikiant tėvams ir įpareigojant juos kontroliuoti ugdymą švietimo įstaigose, ypač lytiškumo klausimais, nes skirtinga vertybine-pasaulėžiūrine prieiga grindžiamas ugdymas lemia jo turinį. Dar daugiau: naudojant daugiaprasmiškai suprantamą *lytiškumo ugdymo* terminą tėvams dažnai suponuojamas klaidingas lūkestis dėl *tik galimai* jų įsitikinimus atitinkančio ugdymo turinio⁵⁵: GĮBP turinio analizė atskleidė, kad, nepaisant programoje vartojamo *lytiškumo ugdymo* termino, joje plėtojamas lytinio švietimo turinys – unifikuotu būdu, apeinant individualią nepilnamečio brandą, ignoruojant jo įsitikinimus ir pasitelkiant lyčiai neutralią kalbą formuojama subbiologinta, redukcionistinė, subanalinta⁵⁶, išskirtinai su kūniškumu, egoistiniu ir egocentrinu malonumo siekiu siejama lytiškumo samprata, prasilenkianti su Katalikų Bažnyčios mokymu ir tėvų pirmumo teise vertybiškai, doroviškai, religiška ugdyti vaikus pagal savo įsitikinimus. GĮBP yra orientuota į rizikos pasekmių kontrole grįstą dalinį (dezintegruotą) lytiškumo ugdymą pasitelkiant lytinio švietimo turinį⁵⁷, todėl ypač svarbu išsiaiškinti, kokio lytiškumo ugdymo turinio tikisi Lietuvos gyventojai ir kiek GĮBP šiuos lūkesčius atitinka.

Tyrimo apie Lietuvos gyventojų požiūrį į lytiškumo ugdymo nuostatas GĮBP rezultatai atskleidė, kad visuomenė *remia šeimos įsitikinimais grindžiamą lytiškumo ugdymą*: tėvų teisei parinkti savo vaikams lytiškumo ugdymo turinį pagal savo įsitikinimus pritaria 59,8 proc., nepritaria vos 13,8 proc., 26,4 proc. neturi nuomonės (žr. 1 pav.⁵⁸).

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Čia ir toliau kursyvas originaliaame tekste: Popiežiškoji šeimos taryba, „Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė“, 23.

⁵² Jonas Paulius II, „Laiškas šeimoms *Gratissimam sane*“, 1994 02 02, 16, *EIS.katalikai.lt*, https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/laiskai/1994-02-02_gratissimam-sane.

⁵³ Ibid., 23.

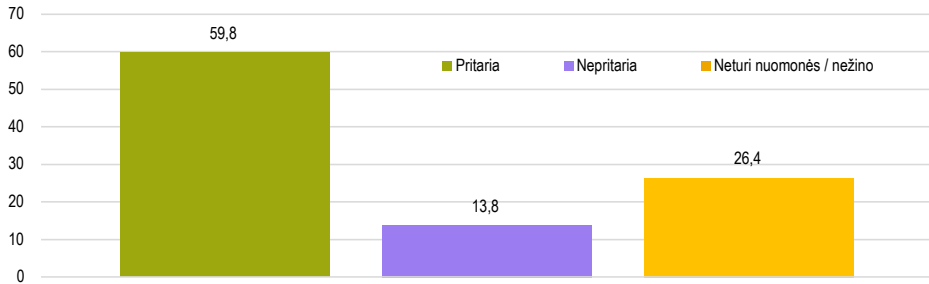
⁵⁴ Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių...“, 38.

⁵⁵ Lytiškumo ugdymo programų kryptį atskleidžia ne pavadinime vartojamas terminas „lytiškumo ugdymas“, o jos turinys. Jo nežinant, visuomenėje dažnai kliaujamasi priimtinesniu „lytiškumo ugdymo“, o ne „lytinio švietimo“ terminu, o tai dažnai sukuria klaidingą lūkestį dėl programos turinio.

⁵⁶ Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių...“, 38.

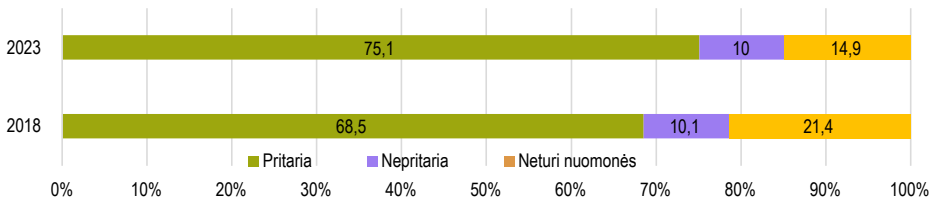
⁵⁷ Obelenienė, „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo...“, 42–51.

⁵⁸ Čia ir tolimesniuose paveiksluose – 2023 m. „Vilmorus“ tyrimo (N-1001) duomenys, žr. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, *Lytiškumo ugdymo turinys mokyklose*, 13.

1 pav. Požiūris į tėvų teisę vaikams parinkti lytiškumo ugdymo turinį pagal savo įsitikinimus, proc., 2023 m.

Be to, orientuojamasi į rizikos vengimu grindžiamą pilnutinį lytiškumo ugdymą – tikimasi ne tik integralaus brandžios asmenybės ugdymo, formuojančio atsakingą nepilnamečių požiūrį į lytinius santykius ir skatinančio juos atidėti brandesniai gyvenimo tarpsniui, bet ir stebima tokios visuomenės pozicijos augimo tendencija: nuo 2018 m. iki 2023 m. pritarimas tokios nuostatos formavimui nepilnamečiams dvigubai viršijo paklaidos ribas ir išaugo 6,6 proc. – nuo 68,5 proc. iki 75,1 proc. Analogiškai 6,5 proc. (nuo 21,4 proc. iki 14,9 proc., žr. 2 pav.⁵⁹) mažėjo neturinčiųjų nuomonės dalis, tad visuomenėje ryškėja tvirtesnės pozicijos prisiėmimo tendencija: ne tik palaikoma konservatyvioji, krikščioniškąją mokymą atitinkanti lytiškumo ugdymo koncepcija, bet šis palaikymas ir aiškiau išreiškiamas. Tai rodo, kad vienakryptis visuomenės spaudimas lytiškumo klausimais sąlygoja tvirtiau prisiėmamos laikysenos ryškėjimo efektą.

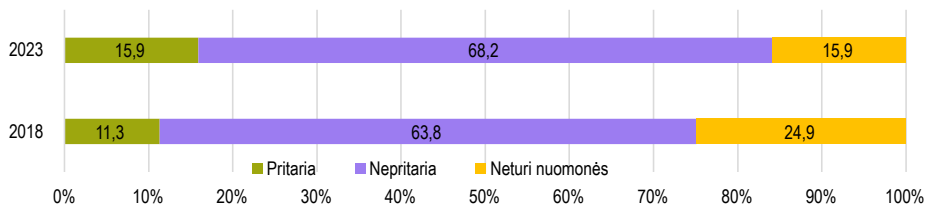

2 pav. Požiūrio į nuostatos vengti lytinių santykių be ilgalaičių įsipareigojimų ugdymą nepilnamečiams kaita, proc. (2018 m. ir 2023 m.)

Tyrime atsiskleidė ir visuomenės lūkestis *prigimtinės šeimos samprata grindžiamam lytiškumo ugdymui*, pripažįstančiam Katalikų Bažnyčios mokyme įtvirtintą vyro ir moters skirtingumą ir papildomumą kaip pamatą šeimos kūrimui: 68,2 proc. nepitaria GĮBP nepilnamečiams formuojamai nuostatai apie homoseksualių santykių tapatumą vyro ir moters santykiams. Šios pozicijos augimas nuo 2018 m. iki 2023 m. viršijo paklaidos ribas ir išaugo 4,4 proc. – nuo 63,8 proc. iki 68,2 proc. Nors pritarimas tokios nuostatos formavimui per penkerius metus nežymiai (4,6 proc.) padidėjo,

⁵⁹ Ibid., 4–10; „Vilmorus“ tyrimo (2018 m., N-1000) duomenys, žr. Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą apie...“, 31–51. Šiais šaltiniais remiamasi ir kituose paveiksluose, kuriuose pateikiami 2018 m. ir 2023 m. tyrimų duomenys.

ją remia vos 15,9 proc. Matoma ir aiškesnės pozicijos prisiėmimo augimo tendencija: nepritarimas tokios nuostatos formavimui augo mažėjančios neturinčiųjų nuomonės (nuo 24,9 proc. iki 15,9 proc., žr. 3 pav.) sąskaita.

3 pav. Požiūrio į nuostatos ugdymą mokyklose, kad homoseksualūs santykiai tapatūs vyro ir moters santykiams, kaita, 2018 m. ir 2023 m., proc.

Taigi, tyrimo rezultatai atskleidė, kad visuomenė *neprieštarauja nepilnamečių lytiškumo ugdymui mokyklose*, tačiau *reikalauja užtikrinti tėvų teisę savo vaikams parinkti šeimos įsitikinimus atitinkantį lytiškumo ugdymo turinį*: tikimasi *brandžios asmenybės ugdymo palaikant nuostatos atidėti lytinius santykius brandesniai amžiui formavimą*, atmetant *nesavalaikės, perteklinės, šeimos įsitikinimų neatitinkančios informacijos teikimą*, užtikrinant nepilnamečių apsaugą nuo socialiniu konstruktyvizmu grindžiamos lytiškumo sampratos. Tyrimo metu gautų duomenų visuma rodo *aiškią skirtį* tarp to, *kokio ugdymo tikimasi*, ir to, *kas siūloma GĮBP*. Priešingai jos teiginiams, visuomenė *remia pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo koncepciją*, grindžiamą prigimtinės šeimos samprata ir holistiniu požiūriu į lytiškumą, pripažįstant prigimtinį vyro ir moters skirtingumą bei papildomumą kaip pamatinį visuomenės gerį, visuomenės ir valstybės pagrindą⁶⁰. GĮBP programoje lytiškumo temos orientuotos išskirtinai į fizinę asmens plotmę, fizinę sveikatą – brendimo pokyčius, menstruacijas ir poliucijas, higieną, fiziologinius pokyčius paauglystėje, lytinę reprodukcinę sveikatą⁶¹, čia vartojama lytinio švietimo turiniui būdinga terminija – lyčių lygybė, lyčių vaidmenys, lyties tapatybė, seksualinė orientacija, malonumas lytiniuose santykiuose⁶², pateikiamos nuorodos į atitinkama retorika grindžiamas rekomendacijas⁶³. GĮBP turiniu į

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 38 str.

⁶¹ Nacionalinė švietimo agentūra, *Gyvenimo įgūdžių ugdymo bendrosios...*, 19–24.

⁶² Ibid.

⁶³ „Paauglystė ir lytiniai santykiai: vedlys atviriems pokalbiams. Metodinės rekomendacijos paauglius auginantiems tėčiams, mamoms, globėjams ir ugdantiems pedagogams bei specialistams“, sud. Lina Januškevičiūtė, *Išvairovės ir edukacijos namai* (2021), https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/07e0f2_24322d55367c4f79add7a28ef23f1b32.pdf; „Metodinės gairės lytiškumo ugdymo įgyvendinimui 5–8 klasėms“, sud. Lina Januškevičiūtė ir Vilma Gabrieliūtė, *Išvairovės ir edukacijos namai*, https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/8e1bf1_4538c11ea758473c88f6b852ad740dd7.pdf; „Lytiškumo ugdymas – saugios ir sveikos asmenybės ugdymas. Gidas suaugusiems, kaip atsakyti į (ne)patogius paauglių klausimus“, sud. Lina Januškevičiūtė, Rūta Pučaitė, *Išvairovės ir edukacijos namai*, https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/691f03_b076d7527de04576a46fc13352a167e7.pdf; Nika Norvila, *Lytiškumo ugdymo praktinis gidas* (Vilnius: Išvairovės ir edukacijos namai, 2023), <https://jra.lt/uploads/lytiskumo-ugdymo-praktinis-gidas-nika-norvila.pdf>.

nepilnamečių sąmonę diegiama lyčiai neutrali kalba, rekomenduojamuose šaltiniuose vartojami tokie asmens orumą paminantys terminai kaip „žmogus Nr. 1“, „žmogus Nr. 2“⁶⁴; fokusuojamasi ne į asmens kaip lytiškos būtybės – mergaitės ir berniuko, merginos ir vaikino, vyro ir moters – visuminį pažinimą, jų prigimtinių panašumų ir skirtumų bei savitumų supratimą, pagarbos vienas kitam ugdymą, o į apsaugos nuo LPI priemonės, nepageidaujamo nėštumo vengimą, tiesiogiai ar netiesiogiai formuojant neigiamas nuostatas nėštumo atžvilgiu. GĮBP pristatoma lyčių įvairove grindžiama pasaulėžiūra⁶⁵, eliminuojanti poreikį kalbėti apie lyčių papildomumą ir dėl to gimstančią gyvybę. Dėl to vietoje lytiškai diferencijuotos kalbos GĮBP „vartojami bendriniai apibūdinimai – mokiniai, bendraamžiai <...>, nėra nė vieno žodžio, nurodančio asmens lytį“⁶⁶, „akcentuojama ne meilė tarp skirtingų lyčių asmenų, bet seksualinės orientacijos, intymumo, malonumo ir reprodukcijos aspektai“⁶⁷. Vis dėlto reprezentatyvaus visuomenės nuomonės tyrimo rezultatai atskleidžia priešingą visuomenės lūkestį lytiškumo ugdymo turiniui: gauti rezultatai įvairiais pjūviais atskleidė, kad tikimasi tėvų pasirinkimo teisės dėl šeimos vertybinę-pasaulėžiūrinę poziciją atitinkančio lytiškumo ugdymo turinio (žr. 1 pav.). Visuomenės pritarimas matomas pagal visus sociodemografinius pjūvius – lytį, amžių, gyvenamąją vietą, išsilavinimą. Šią poziciją remia daugiau nei pusė šalies gyventojų, nuo 53,7 proc. (jaunimas iki 29 m.) iki 65,6 proc. (vilniečiai, žr. 4 pav.), 68,0 proc. vaikus auginančių tėvų (žr. 1 lent.). Beveik pagal visus sociodemografinius kriterijus, išskyrus jaunimą iki 29 m. (53,7 proc.), vyrus (56,9 proc.), asmenis virš 70 m. (58,6 proc.) ir gyvenančius *ne* Vilniuje (nuo 57,8 proc. iki 59,3 proc., žr. 4 pav.), už tėvų teisę parinkti savo vaikams šeimos įsitikinimus atitinkantį lytiškumo ugdymo turinį pasisakoma dažniau nei bendrasis tokios pozicijos vidurkis (59,8 proc., žr. 1 ir 4 pav.). *Ypač išsiskiria vilniečių ir aukštąjį išsilavinimą įgijusiųjų pozicija*, paneigianti viešojoje erdvėje plėtojamą naratyvą apie Vilniaus gyventojų ir aukštesnio išsimokslinimo asmenų liberalumą lytiškumo srityje. Vis dėlto tyrimo rezultatai rodo, kad vilniečiai 7 kartus dažniau pasisako už tėvų teisę parinkti savo vaikams šeimos įsitikinimus atitinkantį lytiškumo ugdymo modelį (65,6 proc., 5,8 procentiniais punktais viršija bendrąjį pritarimo tiriamai nuostatai vidurkį) nei ją atmeta (9,2 proc.), jie bene rečiausiai šiuo klausimu yra neapsisprendę (25,1 proc., žr. 4 pav.). Žvelgiant pagal išsimokslinimą, įgijusieji aukštąjį išsilavinimą dažniausiai (60,9 proc.) remia tėvų teisę parinkti savo vaikams lytiškumo ugdymo turinį, rečiausiai tam nepritaria arba neturi nuomonės (atitinkamai 17,7 proc. ir 21,4 proc., žr. 1 lent.⁶⁸).

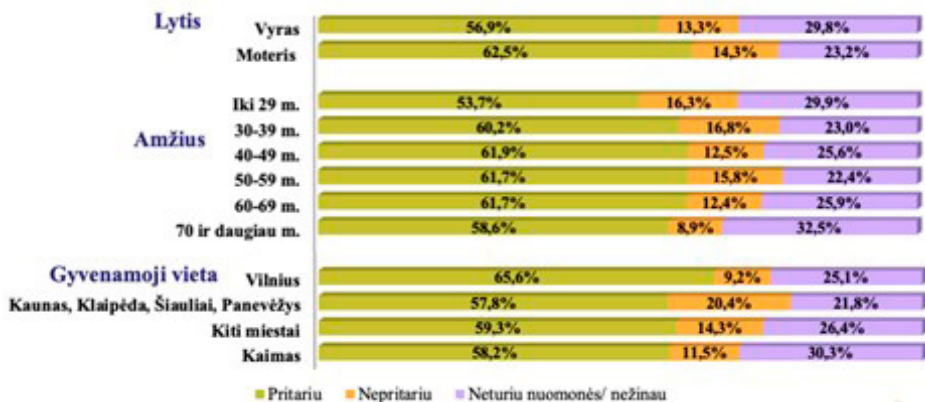
⁶⁴ „Paauglystė ir lytiniai santykiai“, 3.

⁶⁵ Ibid.; „Gyvenimo įgūdžių bendroji programa“; „Metodinės gairės lytiškumo ugdymo įgyvendinimui“; Lytiškumo ugdymas – saugios ir sveikos...; Norvila, *Lytiškumo ugdymo praktinis gidas*.

⁶⁶ Obelenienė ir Narbekovas, „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių ugdymo...“, 44.

⁶⁷ Ibid., 42.

⁶⁸ Ibid., 4–13.

4 pav. Požiūris į tėvų teisę vaikams parinkti lytiškumo ugdymo turinį pagal savo įsitikinimus. Pasiskirstymas pagal lytį, amžių, gyvenamąją vietą, proc., 2023 m.

1 lentelė. Pritarimas ar nepritarimas GĮBP pristatomoms nuostatomis lytiškumo klausimais, pagal išsimokslinimą, proc., 2023 m.

Tiriama pozicija	Nebaigtas vidurinis			Vidurinis, aukštesnysis, spec. vidurinis			Aukštasis		
	Pritaria	Nepritaria	Neturi nuomonės	Pritaria	Nepritaria	Neturi nuomonės	Pritaria	Nepritaria	Neturi nuomonės
Tėvų teisė parinkti vaikams lytiškumo ugdymo turinį pagal savo įsitikinimus.	53,7	20,4	25,9	59,9	11,7	28,3	60,9	17,7	21,4
Nepilnamečių ugdymas atidėti lytinius santykius vėlesniam amžiui juos siejant su meile, ilgalaikiais santykiais, šeimos kūrimu.	75,9	9,3	14,8	74,3	10,1	15,6	77,1	9,8	13,2
Mokinių nuo 7 klasės supažindinimas su kontracepcija.	59,3	16,7	24,1	57,7	23,5	18,8	63,5	24,1	12,4
Nuostatos apie homoseksualių santykių tapatumą vyro ir moters santykiams ugdymas.	20,4	61,1	18,5	12,3	70,0	17,2	22,9	65,0	12,0

Lytiškumo ugdymo turinio pasirinkimo pagal tėvų įsitikinimus reikšmę *ypač* pabrėžia *vaikus auginantys tėvai*: teisę į tai remia 68 proc. (8,2 procentiniais punktais viršija bendrąjį pritarimo tiriamai nuostatai vidurkį), tai galima paaiškinti tiesioginiu ir praktiniu jų suinteresuotumu savo vaikus ugdyti pagal šeimos vertybinius-pasaulėžiūrinius įsitikinimus, individualią vaiko raidą. Neturintieji vaikų (28,5 proc.) ženkliai dažniau nei juos auginantieji (19,7 proc., žr. 2 lent.) šiuo klausimu neturi nuomonės, kaip ir tie, kam šis klausimas *dar* arba *jau* mažiau aktualus – jaunimas iki 29 m. (tikėtina, dar neturintis atitinkamo amžiaus vaikų, 29,9 proc.) ir vyresni nei 70 m. amžiaus žmonės (32,5 proc., žr. 4 pav.).

2 lentelė. Pritarimas ar nepritarimas GĮBP pristatomoms nuostatomis pagal vaikų (ne)turėjimą, proc., 2023 m.⁶⁹

Tiriama pozicija	Turintys vaikų			Neturintys vaikų		
	Pritaria proc.	Nepitaria proc.	Neturi nuomonės, proc.	Pritaria proc.	Nepitaria proc.	Neturi nuomonės, proc.
Tėvų teisė parinkti vaikams lytiškumo ugdymo turinį pagal savo įsitikinimus.	68,0	12,3	19,7	57,2	14,3	28,5
Nepilnamečių ugdymas atidėti lytinius santykius vėlesniam amžiui, juos sieti su meile, ilgalaikiais santykiais, šeimos kūrimu.	77,0	11,5	11,5	74,5	9,5	16,0
Mokinių supažindinimas su kontracepcija nuo 7 klasės.	68,9	20,5	10,7	56,3	24,2	19,6
Nuostatos apie homoseksualių santykių tapatumą vyro ir moters santykiams ugdymas.	20,5	62,3	17,2	14,4	70,1	15,5

Taigi tyrimas atskleidė tendenciją, kad išskirtinai vienos lytiškumo ugdymo paradigmos eskalavimas viešojoje erdvėje skatina visuomenę prisiiinti tvirtesnę poziciją tiriamuoju klausimu. Šiai pozicijai būdinga konservatyvėjimo tendencija, priešinga GĮBP diegiamoms nuostatomis.

Ugdymas kurti ilgalaikius santykius *versus* saugus lytinis elgesys

Kaip minėta, šv. Jonas Paulius II pabrėžia, kad lytiškumo ir jo ugdymo klausimai neatsiejami nuo etinių vertybių ir dorovinio, vertybinio-pasaulėžiūrinio auklėjimo,

⁶⁹ Ibid., 4–14.

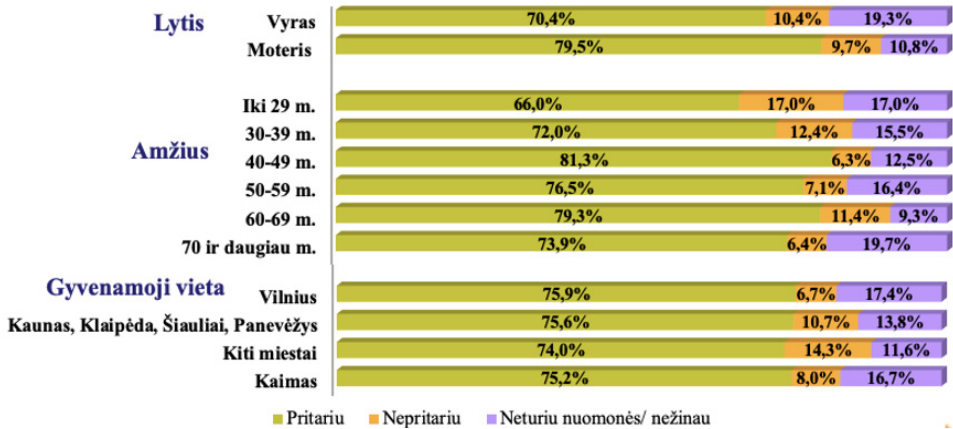
formuojančio asmens požiūrį ne tik į lytiškumą, bet ir į šeimą, santuoką, žmogaus gyvybę, vyro ir moters tarpusavio santykius⁷⁰, tad lemiamas vaidmuo parenkant lytiškumo ugdymo turinį tenka tėvams kaip atsakingiems už savo vaikų ugdymą⁷¹. GĮBP rengimo ir diegimo į mokyklas procesas atskleidė priešingą tendenciją – Lietuvos švietimo, sporto ir mokslo ministerija, keisdama lytiškumo ugdymo modelį⁷², neplėtojo viešų diskusijų su visuomene ir skirtingas pozicijas atstovaujančiomis nevyriausybinėmis organizacijomis, netyrė tėvų ir visuomenės nuomonės šiuo klausimu, todėl SLURŠ programoje diegtų pamatinių lytiškumo ugdymo nuostatų (plėtojusią ir pirminę prevenciją orientuotą pilnutinį (integralų) lytiškumo ugdymo modelį) kardinalus pakeitimas antrine prevencija GĮBP kelia pagrįstų klausimų, ir tai aiškiai matoma visuomenės pozicijoje dėl šios programos turinio. Nuo 2018 m. iki 2023 m. visuomenės palaikymas nuostatos vengti lytinių santykių be ilgalaikių įsipareigojimų formavimui nepilnamečiams augo neturinčiųjų nuomonės mažėjimo sąskaita: jei 2018 m. tokios nuostatos formavimui pritarė 68,5 proc., tai 2023 m. – 75,1 proc. Nepritariančiųjų dalis nepakito (išliko 10,0 proc.), bet gerokai sumažėjo neapsisprendusiųjų (nuo 24 proc. iki 14,9 proc., žr. 2 pav.). Tai rodo tendenciją, kad visuomenė: 1) prisiima aiškesnę poziciją su lytiškumo ugdymu susijusiais klausimais; 2) neabejinga tam, kokia vertybinė ir elgsenos pozicija lytiškumo srityje *privalomai* formuojama nepilnamečiams; 3) remia pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo koncepciją, orientuotą į rizikos vengimą (ši koncepcija būdinga buvusiai SLURŠ programai, tačiau ją atmetė GĮBP). Nors GĮBP integruoja dalį kitų nepilnamečių ugdymui svarbių programų, vis dėlto lytiškumo ugdymo srityje, eliminuojant tėvų pasirinkimo teisę, šioje programoje teisinio nihilizmo keliu imta diegti visuomenės nuomonės ir lūkesčių neatitinkantį turinį. Vis dėlto, pasak apklausų, visuomenė tikisi, kad bus ugdomas nepilnamečių sąmoningumas, formuojant jiems nuostatą lytinius santykius sieti su branda. Šios pozicijos tvirtai laikomasi nepriklausomai nuo lyties (79,5 proc. moterų ir 70,4 proc. vyrų), amžiaus (nuo 66,0 proc. jaunimo iki 29 m. iki 81,3 proc. 40–49 m. amžiaus asmenų), tad ne tik vyresni asmenys, bet ir du trečdaliai jaunimo remia pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo turinį. Parama tokiai pozicijai *ryškiausia tarp asmenų, turinčių aukštąjį išsimokslinimą* (77,1 proc.), tarp jų esama ir mažiausiai neturinčiųjų nuomonės (13,2 proc., žr. 1 lent.). Pagal gyvenamąją vietą šios nuostatos palaikymas ryškiausias Vilniuje (75,9 proc.), mažiausiai čia esama ir nepritariančiųjų tokiam ugdymui (vos 6,7 proc., kitose grupėse pagal gyvenamąją vietą – nuo 8 proc. iki 14,3 proc.), tačiau daugiausia yra ir neapsisprendusiųjų (17,4 proc., žr. 5 pav.). Į lytinių santykių atidėjimą orientuotą lytiškumo ugdymą remia tiek turintieji vaikų (77 proc.), tiek jų neturintys asmenys (74,5 proc., žr. 2 lent.). Tai rodo ne tik šio klausimo aktualumą, bet ir prisiimamos pozicijos universalumą, grindžiamą dorovinių-etinių nuostatų formavimo

⁷⁰ *Familiaris Consortio*, 37.

⁷¹ *Lietuvos Respublikos Konstitucija*, 38 str.

⁷² Omenyje turimas perėjimas nuo neformalaus SLURŠ programos formato prie formalaus privalomo GĮBP modelio.

nepilnamečiams lūkesčiu. Taigi, pagal visus sociodemografinius kriterijus didžioji visuomenės dalis aiškiai pritaria, kad nepilnamečiams svarbu įtvirtinti nuostatą atidėti lytinius santykius vyresniam amžiui ir šeimos kūrimui.

5 pav. Požiūris į nuostatos vengti lytinių santykių be ilgalaikių įsipareigojimų ugdymą nepilnamečiams, pagal lytį, amžių, gyvenamąją vietą, proc., 2023 m.

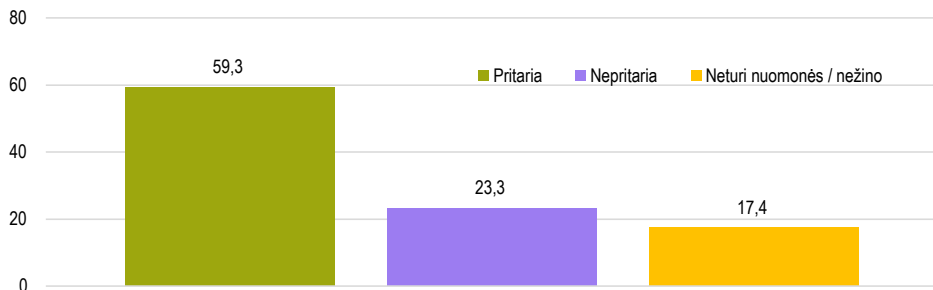
Nuo 2018 m. iki 2023 m. padaugėjo aptariamai pozicijai pritariančių vyrų (nuo 64,5 proc. iki 70,4 proc.) ir moterų (nuo 72,3 proc. iki 79,5 proc.), palaikymas išaugo visose amžiaus grupėse – nuo 67,6–73,4 proc. (2018 m.) iki 66,0–81,3 proc. (2023 m.). Ryškiausias augimas matomas tarp 40–69 m. amžiaus asmenų, tikėtina, auginančių nepilnamečius vaikus ar anūkus (iki 76,5–81,3 proc., žr. 5 pav.), o žemiausias – tarp jauniausiųjų, tačiau ir čia palaikymą išreiškia du trečdaliai (66,0 proc.) asmenų iki 29 m., matomas ir aptariamoms nuostatom palaikymo augimas nuo 56,7 proc. (2018 m.) iki 66,0 proc. (2023 m.) mažėjant nepritariančiųjų daliai (atitinkamai nuo 22,4 proc. iki 17 proc.⁷³). Taigi, nors jauniausio amžiaus grupei ir būdingas kiek liberalesnis požiūris tiriamu klausimu, vis dėlto didžioji jos dalis (du trečdaliai) pritaria, kad nepilnamečiams svarbu formuoti nuostatą vengti lytinių santykių be ilgalaikių įsipareigojimų. Išliko tendencija, kad labiausiai šiai nuostatai pritaria *igijusieji aukštąjį išsimokslinimą* (atitinkamai 77,2 proc. 2018 m. ir 77,1 proc. 2023 m.), išaugo jos palaikymas vidurinio ir aukštesniojo (nuo 65 proc. iki 74,3 proc.) bei nebaigto vidurinio (nuo 69,2 proc. iki 75,9 proc., žr. 1 lent.) išsilavinimo grupėse. Taigi, nepriklausomai nuo sociodemografinių kriterijų, didžioji visuomenės dalis remia *lytiškumo ugdymą, siejamą su visuminiu asmens formavimu* ir kartu *atmeta GĮBP plėtojamą redukcionistinę lytiškumo ugdymo koncepciją*.

⁷³ Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą apie...“, 40–42.

Nuoseklus rengimas šeimai *versus* ankstyvas supažindinimas su kontracepcija

2018 m. gilinantis, ar rengti jaunuolius darniems šeimos santykiams ir tėvystei yra svarbiau nei supažindinti juos su kontracepcija, šeimos santykių kūrimo koncepciją palaikė beveik du trečdaliai apklaustųjų (61,9 proc.), nepalaikė 14,1 proc., nuomonės neturėjo 24 proc.⁷⁴ Taigi, didžioji dalis asmenų *rėmė rizikos vengimu grindžiamą pilnutinį (integralųjį) lytiškumo ugdymą ir atmetė į rizikos pasekmių mažinimą orientuotą dalinį (dezintegrųotą) lytiškumo ugdymą*. Į švietimo sistemą įdiegus privalomą GĮBP, siekta išsiaiškinti, kokios pozicijos visuomenė laikosi septintokų supažindinimo su kontracepcija klausimu, kuris įtrauktas į GĮBP lytiškumo ugdymo programos turinį 7-ai klasei.

Pirmiausia svarbu pabrėžti, kad nė viena lytiškumo ugdymo koncepcija neatmeta poreikio ir galimybės kalbėti apie kontracepciją. Esminiai skirtumai šie: kokio pobūdžio ir turinio informacija jose disponuojama, kada, kaip, kokiomis aplinkybėmis, kokiai auditorijai ir kokių tikslų siekiant ji pateikiama. Kitaip tariant, ar svarbiausia pateikti informaciją apie kontracepcijos veikimą ir šalutinį poveikį, skatinant atidėti lytinius santykius vėlesniam laikui, ar dėmesys kreipiamas į nepilnamečių lytinį aktyvumą, skatinant kontracepcijos naudojimą, didinant jos prieinamumą. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad kiek daugiau nei pusė gyventojų (59,3 proc.) pritaria septintokų supažindinimui su kontracepcija, beveik ketvirtadalis (23,3 proc.) tam nepritaria, mažiau nei penktadalis neturi nuomonės (17,4 proc., žr. 6 pav.). Įdomu tai, kad šiuo klausimu respondentai turi daugiau nei du kartus tvirtesnę nepritarimo poziciją (23,3 proc.) nei vertinant lytinių santykių atidėjimo vėlesniam laikui nuostatos formavimą (10 proc., žr. 2 pav. ir 6 pav.). Tad į septintokų supažindinimo su kontracepcija klausimą žvelgiama griežčiau, tikėtina, baiminantis dėl nežinomo jiems perteikiamos informacijos turinio ir galimų to padarinių. Tačiau tokio (ne)palaikymo motyvai ir turinys reikalauja papildomų tyrimų.

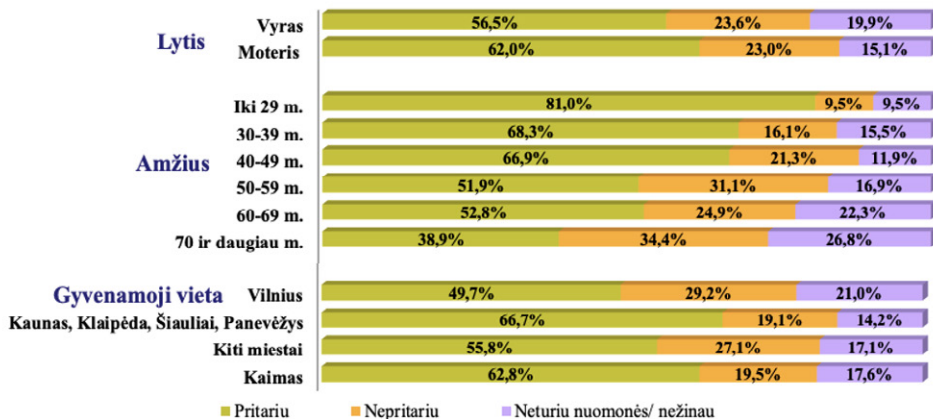

6 pav. Požiūris į mokinių supažindinimą su kontracepcija mokykloje nuo 7 klasės, proc., 2023 m.

⁷⁴ Ibid., 42.

Minėtą prielaidą patvirtina tai, kad šiuo klausimu atsiskleidė ryškesnė visuomenės nuomonės takoskyra pagal kelis sociodemografinius kriterijus. Įtakos požiūriui šiuo klausimu turi amžius: septintokų supažindinimą su kontracepcija labiausiai remia jaunimas iki 29 m. (81 proc., tikėtina, dar menkai praktiškai ir tiesiogiai asmeniškai su tuo susiduriantys, taip pat todėl, kad patys neseniai buvę septintokais, tikėtina, būtų norėję supažindinimo su ja, todėl į klausimą labiau žvelgė ne iš mokinių, o iš savo perspektyvos), mažiausiai – asmenys virš 70 m. (38,9 proc.) ir nuo 50 iki 69 m. (vidutiniškai 52 proc.). Pastarieji ir žymiai dažniau tam nepritaria (atitinkamai 34,4 proc. ir 31,1 proc., žr. 7 pav.), tad matoma aiški požiūrio į ankstyvą nepilnamečių supažindinimą su kontracepcija takoskyra tarp kartų. Ją galima paaiškinti brendimo kitokioje sociokultūrinėje terpėje patirtimi, tikėtina vertybinių-pasaulėžiūrinių įsitikinimų skirtingumu, taip pat skirtingu požiūriu į tiriamą klausimą dėl respondentų amžiaus.

Išryškėjo tendencija, kad *aukštesnis išsimokslinimas sąlygoja aiškesnę poziciją priėmimą*: lyginant su grupėmis pagal išsilavinimą, dažniau remiamas septintokų supažindinimas su kontracepcija (63,5 proc. su aukštuoju išsilavinimu), tačiau dažniausiai tam ir nepritariama (24,1 proc.), mažiausiai dvejojama (12,4 proc., žr. 1 lent.). Įdomu tai, kad *vilniečiai rečiausiai* pritaria septintokų supažindinimui su kontracepcija (49,7 proc., kituose miestuose rezultatai svyruoja tarp 55,8–66,7 proc.), tačiau daugiausia jų tam ir nepritaria (29,2 proc.) ar neturi nuomonės (21 proc., žr. 7 pav.). Turintieji vaikų dažniau (68,9 proc.) nei jų neturintieji (56,3 proc.) pasisako už septintokų supažindinimą su kontracepcija, o beveik perpus mažiau auginančių vaikų (10,7 proc.) nei jų neturinčių asmenų (19,6 proc., žr. 2 lent.) neturi aiškios pozicijos – tai galima paaiškinti tuo, kad jiems šis klausimas yra mažiau aktualus.

7 pav. Požiūris į mokyklą supažindinimą su kontracepcija mokyklose nuo 7 klasės pagal lytį, amžių, gyvenamąją vietą, proc., 2023 m.

Remiantis tyrimo rezultatais darytina prielaida apie tėvų lūkestį, kad mokykla supažindintų paauglius su kontracepcija ir tarsi nuimtų šią atsakomybę nuo jų. Vis dėlto lieka nežinoma, kokio pobūdžio informacijos šiuo klausimu tikimasi – supažindinimo su kontracepcijos įvairove, veikimu, patikimumu, šalutiniu poveikiu, prieinamumo didinimu. Tačiau tyrimo metu gautų duomenų visuma rodo, kad pritariama tam, jog dalis lytiškumo ugdymo turinio būtų siejama su šeimos planavimu, tad dėl klausimo platumo šios tematikos turinys ir jo perteikimas priklausomai nuo lytiškumo ugdymo paradigmos gali būti labai skirtingas. Orientuojantis į objektyvios ir visapusiškos informacijos šeimos planavimo klausimais perteikimą gali būti pristatomi įvairūs šeimos planavimo būdai, tarp jų ir natūralus šeimos planavimas, puoselėjantis pagarbų poros tarpusavio santykį, grindžiamą moters organizmo fiziologinių ypatumų supratimu ir pagarba jiems⁷⁵, skatinama atidėti tiek lytinius santykius, tiek kontracepcijos vartojimą brandesniai amžiui, pristatoma visapusiška informacija apie kontracepcijos veikimą ir šalutinius poveikius. Tačiau gali būti pateikiama ir dalinė informacija apie kontraceptines priemones, jų veiksmingumą, praktinį naudojimą, skatinamas šių priemonių vartojimas ir prieinamumo didinimas. Vertinant tyrimo metu gautų duomenų visumą *darytina prielaida*, kad, nepaisant gan aukšto visuomenės palaikymo septintokų supažindinimui su kontracepcija, *linkstama ne link jos vartojimo skatinimo ir prieinamumo nepilnamečiams didinimo, o pirminio prevencinio supažindinimo pagal jų amžių*, psichosocialinę, emocinę brandą. Taigi aiškėja, kad visuomenėje labiau palaikoma atsakingo lytinio elgesio formavimo pozicija ir tokios nuostatos perteikimas nepilnamečiams, nei orientacija išskirtinai į lytinio švietimo turinį. Kita vertus, tyrime pateikto klausimo formuluotė orientuota į galimas tėvų baimes, (ne)įsisąmonintą jų nesaugumą, susijusį su potencialiai galimais nepilnamečių ankstyvais lytiniais santykiais ir jų padariniais – tai gali sąlygoti tėvų pasirinkimą pritarti klausime pateiktai nuostatai, nesigilinant į jos turinį, tikslą ir perteikimo formą.

Prigimtinė šeima versus šeimų įvairovė

Dar vienas aspektas, leidžiantis identifikuoti, kurią lytiškumo ugdymo koncepciją – *pilnutinio ar dalinio lytiškumo ugdymo* – remia visuomenė, yra jos pozicijos šeimos sampratos ir homoseksualių santykių klausimu analizė. *Dalinio (dezintegrato) lytiškumo ugdymo* paradigmoje greta kitų siekių orientuojamasi ir į homoseksualių bei kitų seksualinių mažumų porų santykių normalizavimą⁷⁶, o *pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo* koncepcijoje homoseksualūs santykiai matomi kaip neprigimtiniai. Nors homoseksualių porų santykių įteisinimo klausimu daugelyje tyrimų atsiskleidė

⁷⁵ *Humanae Vitae*, 10–16.

⁷⁶ Obelenienė, „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo...“, 42–51.

negatyvi visuomenės pozicija⁷⁷, šie tyrimai neparodė nusistatymo prieš homoseksualios orientacijos asmenis: remdamasi prigimtinė ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta šeimos samprata visuomenė tik nepritaria tokių porų partnerystės, civilinės sąjungos ar santuokos įteisinimui⁷⁸.

Tiek 2018 m., tiek 2023 m. tyrimuose atsiskleidė negatyvi visuomenės laikysena šiuo klausimu: 2018 m. neigiamai tokią galimybę vertino beveik du trečdaliai (63,8 proc.), ją rėmė vos dešimtadalis (11,3 proc.), o ketvirtadalis apklaustųjų (24,9 proc.) neturėjo nuomonės⁷⁹. 2023 m. nepalaikančiųjų nuostatos dėl homoseksualių santykių tapatumo vyro ir moters santykiams formavimą nepilnamečiams dalis išaugo iki 68,2 proc., palankiai vertinančiųjų padaugėjo iki 15,9 proc., o neturinčiųjų nuomonės sumažėjo beveik 10 proc. (nuo 24,9 proc. iki 15,9 proc., žr. 3 pav.). Taigi ryškėja tokia tendencija: *nenorima, kad mokykloje nepilnamečiai būtų mokomi apie homoseksualių santykių tapatumą heteroseksualiems*, nors *dalinio (dezintegruoto) lytiškumo ugdymo* paradigmoje jie sulyginami⁸⁰. Priešingai, *pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo* koncepcijoje minėti santykių tipai matomi kaip skirtingi ir netapatūs dėl prokreacijos galimybės arba negalimybės, todėl seksualinių santykių su kitu tos pačios lyties asmeniu mezgimas vertinamas kaip netapatūs lyginant su vyro ir moters santykiais.

Pagal gyvenamąją vietą didžioji dalis (nuo 62,1 proc. iki 72,4 proc.) nepritaria, kad nepilnamečiams reiktų formuoti nuostatą apie homoseksualių santykių tapatumą vyro ir moters santykiams. Gyvenantieji kaimo vietovėse tam nepritariama dažniausiai (72,4 proc.), tačiau net ir tarp rečiausiai jos nepalaikančių vilniečių negatyviai ją vertina didžioji dalis, beveik du trečdaliai (62,1 proc.), jie dažniau (18,5 proc.), lyginant su gyvenančiaisiais kitose vietovėse (nuo 12,4 proc. iki 16,7 proc., žr. 8 pav.), neturi nuomonės. Panašiai pasiskirstė ir pritarimas tokios nuostatos formavimui: ją remia aiški mažuma – nuo dešimtadalio (10,8 proc.) kaimo vietovėse iki penktadalio (19,5 proc.) Vilniuje, tad esama sąlyginės tendencijos, kad didėjant gyvenamajai vietai nežymiai mažėja nepritarimas aptariamai nuostatai, tačiau visais atvejais didžioji visuomenės dalis išreiškia negatyvią poziciją. 2018 m. didesnėse gyvenamosiose vietovėse galimybė

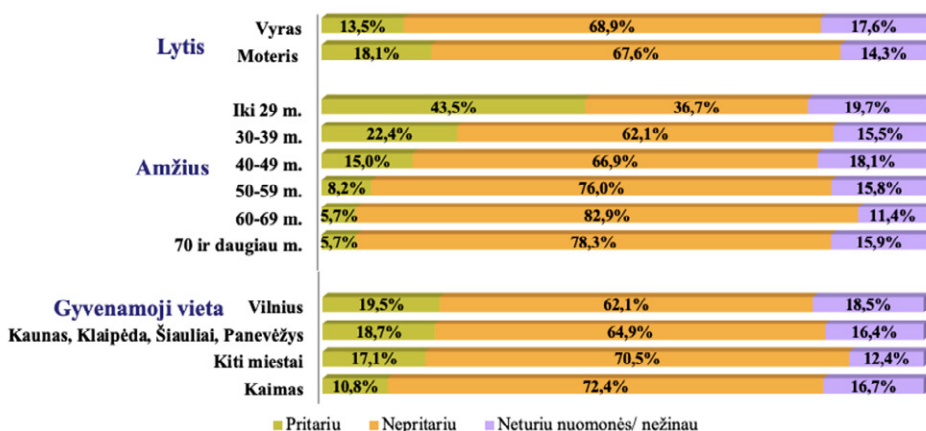
⁷⁷ 2015 m. vienalyčių santuokų pripažinimui nepritarė 86 proc. apklaustųjų, 2021 m. 17 proc. pritarė lyčiai neutralios partnerystės įteisinimui, 56 proc. nepritarė, kad šeimą galėtų kurti tos pačios lyties asmenys. 2022 m. Partnerystės įstatymui, kuris įteisintų tos pačios lyties asmenų šeimą, nepritarė 73,8 proc. respondentų, tais pačiais metais Civilinės sąjungos įstatymo projektui nepritarė 68,2 proc.; 2023 m. jį rėmė 18 proc., nepalaikė 72 proc. Žr. Gediminas Navaitis ir Vladas Gaidys, „Lietuvos gyventojų požiūris į tos pačios lyties porų šeimos teises“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2 (37) (2015), 124, <http://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmai/article/view/9868/7691>; „Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe“, *Pew Research Center*, paskelbta 2017 m. gegužės 10 d., <http://www.pewforum.org/2017/05/10/social-views-and-morality/>; Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, *Civilinės sąjungos ir Artimo ryšio įstatymo projektų vertinimas. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa* (2023), <https://laisvavisuomene.lt/visuomenes-nuomones-apklausa-civilines-sajungos-ir-artimojo-rysio-istatymu-projektu-klausimais/>.

⁷⁸ Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, *Civilinės sąjungos ir Artimo ryšio...*

⁷⁹ Sinica, „Visuomenės požiūris į mokymą“, 31–51.

⁸⁰ Obelenienė, „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo...“, 42–51.

mokyklose nepilnamečiams formuoti nuostatą apie homoseksualių santykių tapatumą heteroseksualiems vertinta kiek pozityviau (23,3 proc. vilniečių, 14,4 proc. didmieščių, 6,4 proc. kaimų gyventojų) nei 2023 m.: Vilniuje tokios nuostatos formavimui pritarė mažiau nei penktadalis (19,5 proc., sumažėjo 3,8 proc.), o nepritarimas pagal gyvenamąją per penkerius metus išaugo nuo 62,1 proc.⁸¹ iki 72,4 proc., ypač kaime ir mažesniuose miestuose (atitinkamai 72,4 proc. ir 70,5 proc., žr. 8 pav.). *Lyties požiūriu* tiek vyrai (68,9 proc.), tiek moterys (67,6 proc.) vienodai pasisako prieš tokios nuostatos formavimą, nors kiek daugiau moterų (18,1 proc.) nei vyrų (13,5 proc.) ją palaiko. Tai galima paaiškinti kiek didesniu prigimtinio moterų jautrumu, ryškesne empatija. Labiausiai iš bendro konteksto, vertinant homoseksualių santykių tapatumą moters ir vyro santykiams, *išsiskiria jaunimas iki 29 m.*: tarp jų du penktadaliai (43,5 proc.) pritaria ir kiek daugiau nei trečdalis (36,7 proc.) nepritaria tokios nuostatos formavimui, tačiau pagal amžiaus kriterijų daugiausiai jų neturi nuomonės (19,7 proc., lyginant su 11,4–18,1 proc. kitose grupėse, žr. 8 pav.).

8 pav. Požiūris į nuostatos ugdymą mokyklose, kad homoseksualūs santykiai tapatūs vyro ir moters santykiams, pagal lytį, amžių ir gyvenamąją vietą, proc. 2023 m.

Nuo 2018 m. iki 2023 m. stebima nežymi pritarimo tokios nuostatos formavimui nepilnamečiams augimo tendencija (4,6 proc. augimas nuo 11,3 proc. iki 15,9 proc.), kartu augant ir nepritarimui (nuo 63,8 proc. iki 68,2 proc.) ir ženkliai (nuo 24,9 proc. iki 15,9 proc.) mažėjant neturinčiųjų nuomonės skaičiui. Taigi matoma tendencija, kad viešojoje erdvėje vis aktyviau skatinant tokias nuostatas ir dedant pastangas diegti jas mokyklose, visuomenėje reiškiasi priešingas efektas – patirdama vertybinę priešpriešą ir skaldymąsi (stebimas bene identiškas augimas tiek pritarimo, tiek nepritarimo pozicijose), ji linkusi prisimti aiškesnę poziciją (mažėja neturinčiųjų nuomonės skaičius): aiškiai dominuoja auganti nepritarimo laikysena (68,2 proc.), pagal atskirus

⁸¹ Sinica. „Visuomenės požiūris į mokymą“, 31–51.

sociodemografinius pjūvius daugeliu atvejų svyruojanti nuo beveik dviejų trečdalių (62,1 proc., išimtis jaunimas iki 29 m., 36,7 proc.) iki keturių penktadalių (82,9 proc., žr. 8 pav.). Taip pat didėjant išsilavinimui auga nepritarimas tokios nuostatos formavimui nepilnamečiams – nuo 61,1 proc. (tarp žemiausio išsimokslinimo asmenų) iki 65 proc. (turinčiųjų aukštąjį išsilavinimą) ir 70,0 proc. (turinčiųjų vidurinį, aukštesnįjį, spec. vidurinį išsilavinimą), kartu mažėja neturinčiųjų nuomonės skaičius (nuo 18,5 proc. iki 12 proc.), o pritaria nuo dešimtadalio (12,3 proc.) iki penktadalio asmenų (20,4–22,9 proc., žr. 1 lent.). Taigi, įvairiais pjūviais ir aspektais tyrime atsiskleidė visuomenės lūkestis, kad *mokykloje būtų plėtojama pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo koncepcija, orientuota į visuminį asmens ugdymą ir prigimtines šeimos sampratos puoselėjimą tikintis, kad informacija apie įvairias seksualines orientacijas nepasireikš nepilnamečių „sąžinės deformavimu“*⁸².

Išvados

Lytiškumo ugdymo srityje galimos dvi principinės alternatyvios priegios – orientavimasis į lytiškumo ugdymą arba lytinį švietimą. Nepaisant neretai vartojamos identiškos lytiškumo ugdymo terminijos, lytiškumo ugdymas pasaulinėje praktikoje plėtojamas remiantis iš esmės skirtingomis savo vertybine-pasaulėžiūrine priegiomis, vartojama raktine terminija ir metodais, siekiamais tikslais paradigmomis: orientuojantis į lytiškumo ugdymą (į pirminę prevenciją orientuotą individualizuotą rizikos vengimu grindžiamą pilnutinį (integralų) lytiškumo ugdymą) arba lytinį švietimą (unifikuotą, į antrinę prevenciją orientuotą rizikos pasekmių kontrole grįstą dalinį (dezintegrutą) lytiškumo ugdymą). Konkrečioje lytiškumo ugdymo programoje plėtojamas turinys identifikuojamas remiantis tokiais pamatiniais kriterijais kaip mokymas apie (ne)susi laikymą nuo lytinių santykių ir jų (ne)atidėjimą; atsakingos lytinės elgsenos ir ilgalaikių santykių, šeimos kūrimo nuostatų formavimą ar požiūrio į saugius ir malonius lytinius santykius perteikimą; kontracepcijos prieinamumo nepilnamečiams didinimą, seksualinių orientacijų įvairovės normalizavimą ar nenormalizavimą, požiūrį į gyvybės pradėjimą (laukiama, puoselėjama ar vengiama ir nelaukiama).

Visuomenė palaiko lytiškumo ugdymą mokykloje, tačiau tikisi jų įsitikinimus atitinkančio turinio, pirmine prevencija grindžiamo pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo, rizikos vengimo formuojant atsakingą lytinę elgseną ir ugdant nepilnamečių sąmoningumą, psichosocialinę, emocinę brandą ir atsakomybę. Šios lytiškumo ugdymo paradigmos palaikymas atsiskleidė pripažįstant tėvų teisę savo vaikams parinkti šeimos įsitikinimus atitinkantį lytiškumo ugdymo turinį, kuris siejamas su atsakingo nepilnamečių požiūrio į lytinius santykius formavimu, nuostatos atidėti juos brandesniai gyvenimo tarpsniui, šeimos kūrimui ugdymu. Per pastaruosius

⁸² Popiežiškoji šeimos taryba, „Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė“, 1.

penkerius metus šios pozicijos palaikymas, taip pat ir parama prigimtinėi šeimos sampratai, padidėjo, kaip ir nepritarimas formuoti nepilnamečių nuostatą apie homoseksualių santykių tapatumą vyro ir moters santykiams. Taigi, visuomenė pripažįsta vyro ir moters skirtingumo ir papildomumo principų svarbą ugdant nepilnamečių nuostatas dėl ilgalaikių įsipareigojimų ir šeimos kūrimo. Šios nuostatos apima ir naujos gyvybės pradėjimo kaip svarbaus poros tarpusavio santykių aspekto formavimą.

Visuomenė labiau tikisi, kad nepilnamečiams bus perteikiamos ne žinios apie lytinius santykius, o pirmiausia formuojamas pagarbus santykis su kitu asmeniu, ilgalaikių įsipareigojimų nuostata. Tai rodo, kad palaikoma ir vis labiau remiama prigimtine lytiškumo samprata grindžiama lytiškumo ugdymo koncepcija. Išanalizavus apklausų duomenis atsiskleidė latentiniai procesai, rodantys, kad perteklinis visuomenės spaudimas konstruktyvistine prieiga grindžiamo lytiškumo sampratos klausimais sukelia priešingą jos reakciją – auga pritarimas pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo paradigmai, prisiimama aiškesnė pozicija, mažėja neapsisprendusiųjų dalis. Tokios visuomenės laikysenos augimo tendencija rodo, kad ji savo poziciją aiškiau išreiškia ne vedama trumpalaikių jausminių reakcijų, o stebėdama vykstančius procesus, atpažindama galimas grėsmes ir turėdama aiškią nuomonę. Visuomenė pasisako prieš siauresnę, pasekmių kontrole grindžiamą, į lytinį švietimą orientuotą dalinę (dezintegruotą) lytiškumo ugdymo koncepciją: norima visuminio (integralaus) nepilnamečio asmenybės formavimo, grindžiamo prigimtine lytiškumo samprata. Pritarimo šiai koncepcijai augimas akivaizdus tiek bendruose tyrimo rezultatuose, tiek pagal tokius sociodemografinius pjuvenius kaip lytis, amžius, gyvenamoji vieta, išsimokslinimas. Tyrimo metu gautų duomenų visuma patvirtino keltą prielaidą, kad Lietuvos gyventojai remia į pirminę prevenciją orientuoto pilnutinio (integralaus) lytiškumo ugdymo, grindžiamo rizikos vengimu, modelį ir atmeta lytinio švietimo turiniu besiremiančią, rizikos pasekmių kontrole grįstą dalinį (dezintegruotą) lytiškumo ugdymą.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Giddens, Antony. *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Stanford, California: Stanford University Press: 1992. https://psipp.itb-ad.ac.id/wp-content/uploads/2020/10/Anthony-Giddens-The-Transformation-of-Intimacy_-Sexuality-Love-and-Eroticism-in-Modern-Societies-1992-Stanford-University-Press.pdf.
2. „Gyvenimo įgūdžių bendroji programa“, priedas 48. In *Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymas „Dėl priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo“*. Paskelbta 2022 m. rugpjūčio 24 d. Nr. V-1269. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1a764050239511edb4cae1b158f98ea5/PibGuMnJPz>.
3. Yu, Chong Ho ir Hyun Seo Lee. „A Multi-Disciplinary Inquiry of Secular and Christian Approaches to Sex Education“. *Journal of Research on Christian Education* 27 (1) (2018): 76–100. doi:10.1080/10656219.2018.1442270.
4. Jonas Paulius II, „Apaštališkasis paraginimas *Familiaris Consortio* dėl krikščioniškos šeimos uždavinių šiuolaikiniame pasaulyje“. 1981 11 22. https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/ap-paraginimai/1981-11-22_familiaris-consortio.

5. Katsas, Gregory A. „Anomie, Social Changes and Dysfunctional Socialization“. *Encephalos* 49 (4) (2012): 98–102. <http://www.encephalos.gr/pdf/49-4-02e.pdf>.
6. Kraus, Blahoslav. „Upbringing and Socialization in the Contemporary Family“. *The New Educational Review* 46 (2016): 40–46. doi:10.15804/tner.2016.46.4.03.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios* 33-1014 (1992).
8. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai bendrosios programos patvirtinimo“. 2016 m. spalio 25 d. Nr. V-941. TAR, 2016 10 25, Nr. 25640. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/285853b09aee11e68adda1bb2f432d1>.
9. „Lytiškumo ugdymas – saugios ir sveikos asmenybės ugdymas. Gidas suaugusiems, kaip atsakyti į (ne)patogius paauglių klausimus“. Sud. Lina Januškevičiūtė ir Rūta Pučaitė. *Įvairovės ir edukacijos namai*. https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/691f03_b076d7527de04576a46fc13352a167e7.pdf.
10. „Metodinės gairės lytiškumo ugdymo įgyvendinimui 5–8 klasėms“. Sud. Lina Januškevičiūtė ir Vilma Gabrieliūtė. *Įvairovės ir edukacijos namai*. https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/8e1bf1_4538c11ea758473c88f6b852ad740dd7.pdf.
11. Nacionalinė švietimo agentūra. *Gyvenimo įgūdžių ugdymo bendrosios programos įgyvendinimo rekomendacijos. 5–10 (II gimnazijos) klasė*. Sud. Daiva Šukytė ir Mindaugas Požėla (2023). <https://www.emokykla.lt/upload/files/2024/01/02/gyvenimo-igudziu-bp-igyvendinimo-rekomendacijos-pagrindinis-ugdymas-2023-12-29.pdf>.
12. Navaitis, Gediminas ir Vladas Gaidys. „Lietuvos gyventojų požiūris į tos pačios lyties porų šeimos teises“. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2 (37) (2015): 120–126. <http://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmai/article/view/9868/7691>.
13. Norvila, Nika. *Lytiškumo ugdymo praktinis gidas*. Vilnius: Įvairovės ir edukacijos namai, 2023. <https://jra.lt/uploads/lytiskumo-ugdymo-praktinis-gidas-nika-norvila.pdf>.
14. Obelenienė, Birutė ir Andrius Narbekovas. „Lytiškumo sampratos Gyvenimo įgūdžių ugdymo bendrojoje programoje vertinimas Katalikų Bažnyčios mokymo aspektu“. *Soter* 87 (115) (2023): 37–54. doi:10.7220/2335-8785.87(115).3.
15. Obelenienė, Birutė. „Lytiškumo ugdymo ir lytinio švietimo siekiamų rezultatų esminiai skirtumai“. In *Jaunimo rengimos šeimai: lytiškumo ugdymas ar lytinis švietimas*. Sud. Birutė Obelenienė, 42–51. Vilnius: LR Seimas, 2014; VDU: Santuokos ir šeimos studijų centras, 2015. <https://teologija.vdu.lt/wp-content/uploads/2016/06/jaunimo-rengimas-knyga.pdf>.
16. „Paauglystė ir lytiniai santykiai: vedlys atviriems pokalbiams. Metodinės rekomendacijos paauglius auginantiems tėčiams, mamoms, globėjams, globėjoms ir ugdantiems pedagogams bei specialistams“. Sud. Lina Januškevičiūtė (2021). *Įvairovės ir edukacijos namai*. https://www.ivairovesnamai.lt/_files/ugd/07e0f2_24322d55367c4f79add7a28ef23f1b32.pdf.
17. „Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe“. *Pew Research Center*. Paskelbta 2017 m. gegužės 10 d. <http://www.pewforum.org/2017/05/10/social-views-and-morality/>.
18. Popiežiškoji šeimos taryba. „Rengimas Santuokos sakramentui“. 1996 05 13. *EIS.katalikai.lt*. https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziskosios_tarybos/seimos/1996-05-13_rengimas-santuokos-sakramentui.
19. ---. „Žmogaus lytiškumo tiesa ir reikšmė. Auklėjimo šeimoje gairės“. 1995 12 08. *EIS.katalikai.lt*. https://eis.katalikai.lt/vb/romos_kurija/popieziskosios_tarybos/seimos/1995-12-08_zmogaus-lytiskumo-tiesa-ir-reiksme.
20. Jonas Paulius II. „Laiškas šeimoms *Gratissimam sane*“. 1994 02 02. *EIS.katalikai.lt*. https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/laiskai/1994-02-02_gratissimam-sane.
21. Paulius VI. „Enciklika *Humanae vitae* apie prideramą tvarką perteikiant žmogaus gyvybę“. 1968 07 26. *EIS.katalikai.lt*. https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/paulius_vi/enciklikos/humanae-vitae.

22. Seidman, Steven. *The Social Construction of Sexuality*. London and New York: W. W. Norton&Company, 2014.
23. Sinica, Vytautas. „Visuomenės požiūris į mokymą apie lytiškumą“. *Soter* 80 (108) (2021): 31–51. doi:10.7220/2335-8785.80(108).3.
24. *Šventasis Raštas*. Vertė Antanas Rubšys ir Česlovas Kavaliauskas. Vilnius: Lietuvos Vyskupų Konferencija, 2022.
25. Vaitoška, Gintautas. „Autentiškumo etikos trivializavimas Gyvenimo įgūdžių ugdymo programoje“. *Soter* 88 (116) (2023): 37–60. doi:10.7220/2335-8785.88(116).3.
26. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. *Civilinės sąjungos ir Artimo ryšio įstatymo projektų vertinimas. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa, 2023*. <https://laisva-visuomene.lt/visuomenes-nuomones-apklausa-civilines-sajungos-ir-artimojo-rysio-istatymu-projektu-klausimais/>.
27. ---. *Lytiškumo ugdymo turinys mokyklose. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa*. Vilnius, 2023.
28. *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III)*. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.

Gauta: 2024 05 20

Parengta 2024 05 31

Živilė ADVILONIENĖ
Vytautas Magnus University, Lithuania

EVALUATION OF SEX EDUCATION PROVISIONS IN THE GENERAL LIFE SKILLS PROGRAMME: THE PUBLIC POSITION

S u m m a r y

The article analyses the societal attitudes towards the content of sexuality education in the General Life Skills Programme. Based on a review of different paradigms of sexuality education (complete sexuality education based on risk avoidance and partial sexuality education based on controlling the consequences of risk), it examines the societal support for a model of sexuality education for minors. This article presents data from a representative survey (N-1001) of the Lithuanian population conducted by “Vilmorus” in 2023 on public opinion on four aspects related to the content of sexuality education in the General Life Skills Programme: the right of parents to choose the content of sexuality education for their children in line with their family beliefs; the education of minors to postpone sexual relations to a later age, linking them to love, long-term relationships and family building; the approval or disapproval of teaching minors about the identity of homosexual relationships in relation to those of a man and a woman; and the approval or disapproval of introducing contraception to schoolchildren as from Grade 7. The results of the 2023 survey are compared with the results of a similar survey in 2018 (N-1000) in order to analyse changes in public opinion. The survey reveals that the Lithuanian population supports complete sexuality education based on risk avoidance and opposes a unified partial sexuality education programme based on control of risk outcomes, as enshrined in the General Life Skills Programme.

KEYWORDS: General Life Skills Programme, complete sexuality education, partial sexuality education, sexual risk avoidance, sexual risk reduction.

Živilė ADVILONIENĖ – VDU Katalikų teologijos fakulteto Religijos studijų katedros docentė, socialinių mokslų daktarė. Moksliniai interesai: religijos sociologija, krikščioniškoji socialinė antropologija, socialinių tyrimų metodologija. El. paštas zivilead@centras.lt.

Živilė ADVILONIENĖ – docent at Faculty of Catholic Theology of Vytautas Magnus University, Lithuania, Doctor of Social Sciences (Sociology). Fields of research: Sociology of Religion, Christian Social Anthropology, Methodology of Social Research. E-mail zivilead@centras.lt.

Nerijus PIPIRAS

Šv. Ignaco Lojolos kolegija, Lietuva

Asmenybės ugdymo horizontai pagal arkivyskupą Mečislovą Reinį: ugdytinio ir ugdytojo sąveika

SANTRAUKA. Pirmojoje straipsnio dalyje pristatomos arkivyskupo Mečislovo Reinio pedagoginės nuostatos, padėjusios pagrindą arkivyskupo puoselėjai būtinybei pereiti nuo tradicinės link laisvosios ugdymo paradigmos. Antrojoje straipsnio dalyje aptariamos M. Reinio straipsnių, publikuotų leidinyje „Lietuvos mokykla“ pagrindinės mintys. Straipsnyje aptariamos arkivyskupo Mečislovo Reinio pedagoginės idėjos, pristatomas jo siūlomas švietimo ir ugdymo problemų sprendimo kelias, išryškinamas arkivyskupo minčių švietimo ir ugdymo klausimais aktualumas. Dievo tarno arkivyskupo Mečislovo Reinio straipsnis „Nauju keliu“, publikuotas 1925 metais leidinyje „Lietuvos mokykla“. Tai programinis straipsnis, apibendrinantis ne viename arkivyskupo Mečislovo Reinio straipsnyje gvildentas švietimo ir ugdymo idėjas ir nurodantis etapus, reikalingus perėjimui nuo tradicinės iki laisvosios ugdymo paradigmos. Straipsnyje „Nauju keliu“ trumpai ir koncentruotai, akcentuojant ugdytinio ir ugdytojo sąveiką, pateikiama arkivyskupo M. Reinio pedagoginių idėjų visuma. Vėlesniuose straipsniuose M. Reiny s grįžta prie čia trumpai pristatytų temų, jas išplėsdamas, išgvildendamas, moksliskai pagrįsdamas.

RAKTAŽODŽIAI: ugdymas, ugdytinis, ugdytojas, tradicinė ir laisvoji ugdymo paradigma, vaiko psichologijos pažinimas.

Ivadas

Temos aktualumas. Arkivyskupas Mečislovas Reiny s – ne tik uolus ganytojas, bet ir aktyvus visuomenės veikėjas, dalyvavęs tiek katalikiškų organizacijų veikloje, tiek politikoje, aktyviai pasisakęs visuomenei opiais klausimais. Skaitant jo straipsnius visuomenės ugdymo temomis, susidaro įspūdis, kad arkivyskupas juose ne tik sprendžia aktualias ir meto problemas, bet ir nurodo galimas ateities kryptis, taip pat akcentuoja ne vien katalikiškosios, bet ir apskritai moralės svarbą integraliam asmenybės ugdymui.

Ugdymo procesą arkivyskupas suvokia kaip kūrimo darbą, kurio centre yra žmogus. Didelį dėmesį M. Reinys skiria protiniam lavinimui, tačiau pagrindinę vietą ugdymo procese užima valios lavinimas, arba neotomistams būdingas transcendentinis lygmuo – konkrečią pradžią turintis tobulėjimas, palaipsninis panašėjimas į Dievą. Šiandien susiduriame su įvairiomis filosofinėmis ugdymo prietimis. Vis dėl to neotomistinė prietis nepraradusi aktualumo – joje glūdi atsakymas, kas turi būti asmenybės švietimo ir ugdymo proceso bei švietimo politikos centre, į kur turi būti orientuotas, kokiomis vertybėmis grįstas pats procesas.

Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, arkivyskupo Mečislovo Reinio asmenybė sulaukė deramo tyrėjų dėmesio. Nemažai tyrinėta ir arkivyskupo akademinė bei pedagoginė veikla¹. 2023 metais kun. Nerijus Pipiras Vytauto Didžiojo universitete apgynė socialinių mokslų srities (edukologija) daktaro disertaciją tema „Arkivyskupo

¹ Vanda Aramavičiūtė, „Arkivyskupas Mečislovas Reinys kaip pedagogas“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 24, (Vilnius: Katalikų akademija, 2004), 459–463; Ona Giedrutė Butkienė, „Mečislovo Reinio indėlis į Lietuvos pedagoginę psichologiją“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 24 (Vilnius: Katalikų akademija, 2004), 465–483; Steponas Gudelis, Vytautas Karvelis, „Arkivyskupo prof. dr. Mečislovo Reinio darbai Lietuvos psichologijos baruose“, *Logos* 10 (1995 / 1996), 38–50; Justas Jasėnas ir Aldona Vasiliauskienė, „Arkivyskupas Mečislovas Reinys – dorovės puoselėtojas ir ugdytojas“, *Jaunųjų mokslininkų darbai* 3 (2004), 40–48; Rita Katelytė, „Mečislovo Reinio laisvai versto Psichologijos vadovėlio psichologijos terminų reikšmė ir kilmė“, *Terminologija* 16 (2009), 198–216; Algimantas Katilius, „Mečislovo Reinio studijos“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 24 (Vilnius: Katalikų akademija, 2004), 485–490; Vladas Pupšys, „Lietuvos mokyklos vizija arkivyskupo prof. dr. Mečislovo Reinio publikacijose“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*. T. 18, II knyga (Vilnius: Katalikų akademija, 2003), 1123–1129; Ona Tijūnėlienė, „Mečislovo Reinio pažiūros į ugdymą ir jo psichologinius pagrindus“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 17 (Vilnius: Katalikų akademija, 2000), 283–304; ---, „Moters pašaukimo pareigų vykdymo sąlyga – visavertis išsilavinimas. Arkivyskupo Mečislovo Reinio pozicija“, *Soter* 5 (33) (2001): 103–114; Aldona Vasiliauskienė, „Arkivyskupas Mečislovas Reinys: akademinė veikla (1922–1940)“, *Soter* 39 (67) (2011), 95–114; ---, „Arkivyskupas Mečislovas Reinys. Jo idėjas įgyvendina Rietavo „Aušros“ katalikiška vidurinė mokykla“, *Logos* 43 (2005), 210–222; 44 (2005), 124–130; ---, „Arkivyskupas Mečislovas Reinys: katalikiško ugdymo svarba asmenybei“, in *Ugdymo misija dabarties visuomenėje: visuomeninių tikslų ir individualiųjų asmens poreikių sintezė* (Vilnius: Viltis, 2003), 154–158; ---, „Jaunimas Mečislovo Reinio ateities vizijose“, in *Akademinis jaunimas permainių metais* (Vilnius: VPU leidykla, 2005), 117–124; ---, „Kunigas Mečislovas Reinys ir „Rytas“, in *Lietuvių švietimo draugija „Rytas“* (Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013), 85–103; ---, „Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademikai – M. Valančiaus blaivybės idėjų tęsėjai“, *Tiltai. Priedas* 6 (2001), 7–15; ---, „Lietuvos katalikų universiteto kūrimo idėja ir vyskupas Mečislovas Reinys“, *Tėvynės sargas* 1 (1995), 75–106; ---, „Mečislovas Reinys – Lietuvos katalikų universiteto kūrėjas“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*. T. 16 (Vilnius: Katalikų akademija, 1996), 199–224; ---, „M. Reinys – krikščioniškosios pedagogikos universalumo puoselėtojas“, *Soter* 17 (45) (2006), 85–97; Aldona Vasiliauskienė, Rasa Kareniauskaitė, Jurgita Zalogenė ir Eugenijus Zaloga, „Ryto“ veiklos atspindžiai periodikoje: kunigas Mečislovas Reinys“, in *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: draugijų reikšmė 1900–1945*, sud. human. m. dr. A. Lapinskienė (Vilnius: Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 2008), 188–213; Kęstutis Žemaitis, „Vyskupas Mečislovas Reinys – Vilkaviškio kunigų seminarijoje ir vyskupijoje“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 24 (Vilnius: Katalikų akademija, 2004), 513–519; Nerijus Pipiras „Mečislovo Reinio pedagogikos idėjos ir jų reikšmė šiandienos dorinio ugdymo programose“, *Jaunųjų mokslininkų darbai* 49 (1) (2019), 46–51; ---, „Arkivyskupo Mečislovo Reinio pedagoginių idėjų sklaida Lietuvoje veikiančiose katalikiškose mokyklose“, *Pedagogika* 136 (4) (2018), 42–50; Nerijus Pipiras ir Kęstutis Žemaitis, „Religingumo reikšmė asmenybės ugdymui“, *Soter* 66 (94) (2018), doi:10.7220/2335-8785.66(94).3.

Mečislovo Reinio rašytinis palikimas grindžiant švietimo ir ugdymo idėjas nepriklausomoje (1918–1940) ir atkurtoje (po 1990) Lietuvoje“. Tai pirmoji daktaro disertacija tyrinėjant Dievo tarno arkivyskupo Mečislovo Reinio asmenybę ir siekiant susisteminti bei moksliskai išnagrinėti šios asmenybės rašytinį palikimą. Arkivyskupo straipsniai švietimo ir ugdymo klausimais disertacijoje buvo moksliskai nagrinėti siekiant išryškinti sąsajas su atkurtos Lietuvos švietimo politikai pagrindą suformavusia Tautinės mokyklos koncepcija². Paaikškėjo, kad arkivyskupo nurodyta švietimo kryptis – šį procesą orientuoti į asmenį – yra nepraradusi aktualumo. Grįžti prie jos pravartu ne tik minint arkivyskupo mirties 70-ąsias metines ir rengiantis minėti gimimo 140-ąsias metines, bet ir formuojant šiandienės švietimo politikos gaires.

Straipsnio tikslas: pristatyti Dievo tarno arkivyskupo Mečislovo Reinio pedagogines nuostatas.

Uždaviniai: 1) aptarti arkivyskupo Mečislovo Reinio pedagogines nuostatas remiantis jo rašytiniu palikimu; 2) pristatyti ugdytojo ir ugdytinio sąveikos svarbą asmenybės ugdymo kontekste.

Metodai: archyvinių duomenų bei literatūros šaltinių analizė ir sintezė.

Arkivyskupo Mečislovo Reinio pedagoginės nuostatos

Siekiant straipsnio tikslo pirmiausia pravartu aptarti arkivyskupo Mečislovo Reinio pedagogines nuostatas. Didžiąją savo gyvenimo dalį M. Reinys paskyrė jaunosios kartos ugdymui: dirbo Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje, ėjo „Ryto“ švietimo draugijos pirmininko pareigas, dėstė Lietuvos (vėliau – Vytauto Didžiojo) universitete. Šviesti visuomenei ganytojas išnaudojo ir sakyklą, paversdamas ją edukologine aplinka. Kodėl šis procesas M. Reiniui atrodė toks svarbus? Pasak vyskupo, asmenybės ugdymo procesas – tai sielos darbas, todėl jis akcentavo metafizinį ugdymo proceso lygmenį, kuriame šalia žinių perteikimo bei įsisąmoninimo yra ir gebėjimas mąstyti bei apsispręsti. Iš krikščioniškosios doros kylantis apsisprendimas šiuo atveju gali priminti evangelinę uolos parabolę (žr. Mt 7, 21–29), ant šios uolos toliau statoma tiek individuali, tiek visuomeninė ateitis. Reikia pažymėti, kad tokias arkivyskupo idėjas drąsiai galima laikyti žingsniu nuo tradicinės link laisvosios ugdymo paradigmos, bendram tikslui vienijant tiek savo krašto tradicijas bei istoriją, tiek ir Vakarų Europos pedagogikos laimėjimus. M. Reinys žavisi Don Bosco auklėjimo sistema, ją siūlydamas ir net adaptuodamas Lietuvai³. Tad kokias ugdymo nuostatas arkivyskupas M. Reinys pristato savo straipsniuose? Gvildenant jo poziciją sprendžiant konkrečias, laikmečio padiktuotas švietimo ir ugdymo problemas, išryškėja tokios pedagoginės idėjos:

² *Tautinė mokykla. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija*, parengė Meilė Lukšienė ir kiti (Vilnius: Žinija, 1989).

³ Pipiras, „Arkivyskupo Mečislovo Reinio pedagoginių idėjų sklaida...“, 42–50.

- Tapimas asmenybe (žmogiškasis orumas, pareigos, atsakomybė, apsisprendimas) svarbesnis nei intelektualinis lavinimasis. Kiekvienas žmogus unikalus, turintis dieviškumo kibirkštėlę, todėl svarbu atskleisti unikalias dvasios galias, pabrėžiant teorijos ir praktikos, tikėjimo ir proto dermę⁴.
- Svarbiausią vaidmenį ugdymo procese užima šeima. Joje dedami asmenybės pagrindai, pasirenkama ugdymo kryptis, todėl šeimos institucija turi būti tvirta. Čia gautus pagrindus įtvirtina pradinė mokykla. Pasak M. Reinio, pradinė mokykla skirta gyvenimui, bet ne teorijai, o didžiausią įtaką daro ugdytojo ir ugdytinio sinergija. Viena iš svarbiausių gimnazijos užduočių – atsižvelgiant į konkrečius krašto poreikius, ugdyti savarankišką asmenybę, gebančią apsispręsti, atrasti priežastinius ryšius tarp skirtingų dalykų ir gyvenimo dėsnių bei daryti atitinkamas išvadas⁵.
- Ugdytojas turi gebėti lavinti vaiko gebėjimus, suprasti jo sielą, o gabumus palenkti tinkama linkme skatinant mąstymą, didinant savivertę. Tai pasiekama bendradarbiaujant su vaiko šeima ir siekiant, kad perteikiama žinia taptų tikrove ir taip pasiektų savo tikslą⁶.
- Religingumas ugdymo procesą daro visuminį, tam tikra prasme jį užantspauduodamas. Todėl iš religijos kylanti dora, pasak M. Reinio, leidžia tiek asmeninę, tiek visuomeninę patirtį užtikrintai integruoti į ateities kūrimą. Arkivyskupo manymu, ugdymo procese svarbus tiek ugdytinio, tiek ugdytojo dalyvavimas religiniame ir kultūriniame gyvenime⁷.

Apibendrinant galima pasakyti, kad arkivyskupas siūlo keturis žingsnius, kaip nuo tradicinės – žinių perdavimu grįstos – ugdymo paradigmos pereiti prie laisvosios ugdymo paradigmos.

Prie aktualių švietimo ir ugdymo temų arkivyskupas M. Reinys grįžta ne viename savo straipsnyje, siūlydamas Lietuvoje dar nepažintas, bet Vakarų pasaulyje kelių jau gerokai pradėjusias skintis išeitis. Apžvelgsime pagrindines leidinyje „Lietuvos mokykla“ išdėstytas arkivyskupo M. Reinio mintis švietimo ir ugdymo klausimais.

Arkivyskupo Mečislovo Reinio straipsniai leidinyje „Lietuvos mokykla“

1939 m. Lietuvos Katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbuose pateikiama M. Reinio straipsnių bibliografija⁸, kurioje daugiau, nei šimtas pozicijų. Žvelgiant į ją

⁴ ---, „Arkivyskupo Mečislovo Reinio rašytinis palikimas grindžiant švietimo ir ugdymo idėjas nepriklausomoje (1918–1940) ir atkurtoje (nuo 1990) Lietuvoje“ (Socialinių mokslų (edukologija) srities daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2023), 100–101.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ „Jo Eksc. Vysk. Mečislovas Reinys“, *Lietuvos Katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai III* (1939), 475–481.

matyti, kad daugiau nei dešimt straipsnių, kuriuose stengiasi pasiūlyti ugdymo procese išskylančių problemų sprendimo būdų bei padėti tvirtą, tikėjimo tiesomis grįstą vertybinį pamatą, arkivyskupas yra publikavęs Prano Dovydaičio redaguotame leidinyje „Lietuvos mokykla“. Savo straipsniuose arkivyskupas atsakomybę už ugdymo proceso sėkmę tarsi nuima nuo švietimo institucijų pečių. Svarbiausias vaidmuo, pasak jo, šiame procese tenka šeimai, todėl visapusiškai asmenybę išugdyti gali tik tvarios šeimos. Dėl šių priežasčių nemažai dėmesio raštuose skiriama šeimos kaip institucijos reikšmei stiprinti, dialogui tarp asmenų atsirasti⁹.

Ko reikia, kad ugdymo procesas mokykloje būtų vaisingas? Arkivyskupo nuomone, šiuo atveju svarbiausios ne švietimo politikos perspektyvos, bet ugdytojo ir ugdytinio santykis. Labai glaustai savo mintis M. Reinys pateikia straipsnyje „Nauju keliu“¹⁰. Reikia paminėti, kad šio straipsnio minėtoje bibliografijoje nėra. Tai gana nedidelis straipsnis, publikuotas vietoje vedamojo. Negalima jo vadinti moksliniu straipsniu – čia nėra M. Reiniui būdingų gausių įvairių mokslininkų citatų, mokslinių darbų sintezės. Tai veikiau asmeninės įžvalgos žmogaus, ėjusio švietimo draugijos „Rytas“ pirmininko pareigas, dirbusio gimnazijoje ir puikiai žinojusio švietimo padėtį Lietuvoje. Galima sakyti, kad jame perteikiama arkivyskupo patirtis, įgyta tiek studijuojant, tiek studijų metais lankant įvairius kraštus, apibendrinama tai, kas naudinga kuriant ir įtvirtinant nepriklausomos Lietuvos švietimo sistemą, atsispiriant žinių industrijai ir žengiant žingsnį link laisvosios ugdymo paradigmos. Šis straipsnis ko gero buvo priskirtas publicistinių straipsnių ir žinučių, neįtrauktų į minėtą bibliografiją, kategorijai. Tačiau vis dėlto pravartu atidžiau pažvelgti į šį straipsnį kaip į visų M. Reinio švietimo ir ugdymo idėjų koncentratą: prie to, kas šiame straipsnyje glaustai išdėstyta, arkivyskupas grįžta kituose straipsniuose švietimo ir ugdymo temomis.

Ugdytinio ir ugdytojo tarpusavio sąveika

Kokias gaires švietimo procesui brėžia M. Reinys? Pirmiausia vyskupas nurodo, kad ugdymas yra besikeičiantis ir dinamiškas procesas, kuriame svarbiausi vaidmenys atitenka ugdytinui ir ugdytojui („Laikui bėgant, patyrimui augant, kultūrai kitėjant pasikeičia kai kur ir pačios pažiūros į mokytojavimą“)¹¹. Šiame straipsnyje M. Reinys kalba vien tik apie „vaiką – mokinį ir mokytoją – auklėtoją“, nors kituose savo straipsniuose

⁹ Pipiras ir Žemaitis, „Religingumo reikšmė asmenybės ugdymui...“, 51–61.

¹⁰ Mečislovas Reinys, „Nauju keliu“, *Lietuvos mokykla* 5 (1925), 193–196.

¹¹ Ibid.

švietimo ir ugdymo temomis¹² jis akcentuoja, kad mokykla tėra tik viena iš proceso dalyvių, o pagrindinė atsakomybė tenka šeimai ir Bažnyčiai. Kalbėdamas apie ugdytinį, M. Reinys omenyje turi vaiką, kurio gyvensena dar tik formuojasi. Todėl, pasak jo, klaidinga manyti, kad vaikas yra suaugusiojo žmogaus miniatiūra, nes vaiko dvasinis gyvenimas nuo nieko nepriklauso¹³. Tuo turi remtis ir pats informacijos perteikimas ugdymo proceso metu. M. Reinys akcentuoja, kad negalima informacijos perteikti taip, kaip ji perteikiama ir priimama suaugusiųjų. Kalbant apie vaiką, reikia turėti omenyje greitą psichikos kismą, atsižvelgti į tam tikrą sielos evoliuciją, reikalingą išugdyti savybes, nuo kurių priklausys viso auklėjamojo darbo sėkmė¹⁴. Į tai turi būti orientuotos tiek ugdymo priemonės, tiek metodai. Arkivyskupas pradeda kalbėti ne apie žinių perdavimą kaip tikslą, bet apie ugdymą kaip apie sielos darbą – tobulėjimą, paliekant terpę ugdytiniui pačiam darbuotis. Ugdant, pasak arkivyskupo M. Reinio, reikia atitinkamą dėmesį skirti vaiko lyčiai, temperamentui, gabumams. M. Reinys akcentuoja, kad pats ugdymo procesas, jei į šiuos dalykus nebus kreipiama deramo dėmesio, neduos norimų rezultatų, nes jis neįmanomas be vaiko psichikos pažinimo. Ugdytojas tam turi skirti deramą dėmesį, taip pat atpažinti ir pasitaikančius psichinius trūkumus. M. Reinys neprieštarauja atskirų ugdymo įstaigų psichinius trūkumus turintiems vaikams steigimui, tačiau to nedetalizuoja. Vaiko charakterio savybių ugdymas turi atsispindėti viso mokymo ir auklėjimo darbo kontekste. Taip pat svarbu perteikti ne pasaulėžiūros nuotrupas, bet visą pasaulėžiūros sistemą. Nuotrupos, pasak M. Reinio, atveria žmogaus dvasios problemas, bet nepateikia atsako į jas, dėl to prasideda dvasinis pakrikimas. M. Reinio teigimu, reikia ugdyti ne vien kūną, bet kartu ir protą bei valią, nes mokykla žmogų rengia gyvenimui, kuriame būdas ir valia daug reikšmingesni už protą.

Didelis dėmesys skiriamas ir ugdytojo asmenybei – gabumams, gyvenimo būdui, amžiui, gebėjimui skaityti laiko ženklus ir į juos atsižvelgti:

„<...> juk ne vis viena, ar mokytojas yra senukas, nors ir daug turįs pedagoginio patyrimo, ar jaunesnis žmogus, kuris savo ūpu ir dvasia yra artimesnis jaunimui. <...> Mokytojų mintis taip pat turi įtakos į pedagoginį darbą. Taigi,

¹² Mečislovas Reinys, „Ar yra prieštaravimas tarp tikėjimo ir gamtos mokslų?“ *Draugija* 12 (1910), 282–295; ---, „Pasaulėžiūros ingijimo kelias“, *Ateitis* 1 (1911), 83–87; ---, „Auklėjimo kely“, *Atžala* (1917), 17–22; ---, „Lietuvos mokyklų keliais“, *Lietuvos mokykla*, 1918, 5–6; 97–106; „Šamonė“, *Lietuvos mokykla* (1919), 1–8; ---, „Lavinimo ir auklėjimo kely“, *Lietuvos mokykla* 8 (1925), 5–7; ---, „Principų ir gyvenimo sintezė“, *Židinys* 1 (1924), 28–34; ---, „Valstybė ir Bažnyčia“, *Tiesos Kelias* 1 (1925), 7–11; ---, „Auklėjimo kryptis“, *Lietuvos mokykla* 1 (1928), 5–8; ---, „Intelligentai ir visuomenės gyvenimas“, *Židinys* 3 (1927), 377–381; ---, „Katalikiškas mokymas ir auklėjimas“, *Tiesos Kelias* 1 (1930), 36–41; ---, „Lavinimo klausimais“, *Naujoji Vaidilutė* 1 (1929), 14–18; ---, „Mūsų laikų pedagoginė psichologija“, *Lietuvos mokykla* 2 (1930), 51–62; ---, „Iniciatyvos keliais“, *Lietuvos mokykla* 12 (1936), 782–786; ---, „Įprotis valios srityje“, *Lietuvos mokykla* 10 (1932), 217–229; ---, „Iš vaiko religijos psichologijos“, *Soter* 1 (1932), 3–14 ir kt.

¹³ Reinys, „Nauju keliu“, 193–196.

¹⁴ Ibid.

kiekvienam atveju, turint prieš akis konkrečias sąlygas, tenka išnagrinėti motyvai, kas <...> geriau tinka. <...> Gabus mokytojas turi dėstyti dalyką, kur jis reiškia gabumą, kur jisai jaučia gyvo suinteresuotumo ir net pamilimo. Dorinis mokytojo tipas yra tuo reikšmingas, kad jisai daugiausia nulems mokinių būdai nustatyti, reiškia, ir visam auklėjimo darbui nulemti. <...> Mokytojo gabumai be jo dorinio charakterio, neturėtų nulemti klausimo, kai kalbama apie paskyrimą ar pasirinkimą.¹⁵

Visas ugdymo procesas mokyklose turi būti orientuotas ir į konkrečius krašto poreikius. Į ugdymo procesą, pasak M. Reinio, turi būti integruotos vietinės sąlygos: klimatas, žmonių profesijos, ekonominiai santykiai, kultūrinė padėtis.

Ugdytojo gebėjimai

Savo straipsniuose švietimo ir ugdymo temomis M. Reinys siūlo pereiti nuo žinių iki žmogaus, pirmiausia dėmesį skiriant sielos kismui, lyčiai, temperamentui, gabumams, pasaulėžiūros, grįstos pažinimo, doros ir tobulėjimo (tai būdinga neotomistams) dermei, apsisprendimui. Nors ir svarbios, žinios šiuo atveju neturi lemiamos reikšmės. Todėl ugdytojui svarbu gebėti šiuos dalykus:

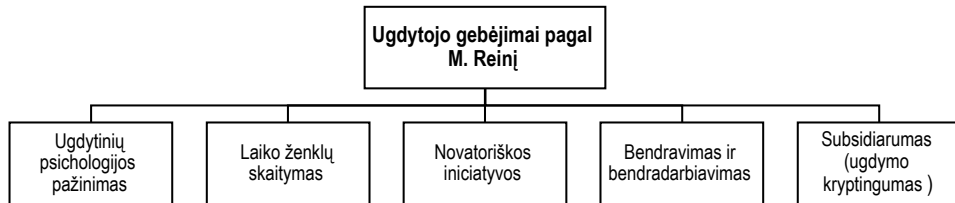
- Kurti tarpasmeninį santykį, grįstą ugdytinio doros būdo formavimu per asmeninę patirtį, nukreipiant gabumus, jausmus ir troškimus tinkama linkme. Tai pasiekama per bendravimą ir bendradarbiavimą.
- Spręsti konkrečias ir aktualias problemas, atskiriant asmeninę apsisprendimą nuo žinių kaupimo ir parodant artumą konkrečioms gyvenimiškoms situacijoms, kurias praktiškai išgyvena ugdytinis.
- Pažinti ugdytinio sociokultūrinę gyvenimo terpę ir gebėti jau susiformavusią asmeninę patirtį integruoti į meilę ir viltimi grįsto ugdymo proceso visumą.
- Skatinti mąstymą, didinti ugdytinio savivertę.
- Lavinti protą ir valią.
- Vengiant konkurencinio individualizmo, pagelbėti konkrečiam asmeniui integruotis į visuomenę.

Kad būtų įgyvendintas, M. Reinio požiūriu, svarbiausias viso ugdymo proceso uždavinys – asmenybės būdo suformavimas, svarbus gebėjimas žvelgti į ugdytinio sielą. Jis bus nepilnas, jei nebus kreipiamas atitinkamas dėmesys į permanentinį ugdytojo ugdymąsi; visapusišką ir įvairiakryptį žvilgsnį tiek į save, tiek į kitą, tiek į aplinką; individualių ugdytinio gebėjimų atpažinimą; ugdymo kryptingumą grįstą konkrečią ir individualią pagalbą tiek atpažįstant ugdytinio gebėjimus, tiek laipsniškai

¹⁵ Ibid.

juos atskleidžiant (tarpasmeninis ir tarpdisciplininis subsidiarumas), turint prieš akis metafizinį tobulumo siekį¹⁶.

Tad kuo turi pasižymėti jaunimo ugdytojas? Arkivyskupas M. Reinys išskiria penkis svarbiausius gebėjimus (žr. 1 pav.).

1 pav. Svarbiausi ugdytojo gebėjimai pagal arkivyskupą M. Reinį

1. **Psichologijos pažinimas.** Ugdytojas turi kreipti dėmesį į ugdytinių ir savo psichologiją¹⁷.
2. **Laiko ženklų skaitymas.** Svarbus nuolatinis savo pažiūrų formavimas ir performavimas, atsižvelgianti į naujas pažinimo sroves ir sprendžiant konkrečias gyvenimo problemas.
3. **Inovatyvumas.** Svarbios savalaikės novatoriškos idėjos. Šiuo atveju ugdytojas turi nebijoti išreikšti savo nuomonę ar kritiką.
4. **Bendravimas ir bendradarbiavimas.** Svarbu atpažinti besimokančiojo polinkius ir idealus kaip tinkamas pagalbines priemones visame ugdymo procese.
5. **Subsidiarumas (ugdymo kryptingumas).** Viso ugdymo proceso tikslas – nurodyti gyvenimo kryptį. Kartu labai svarbu, kad pats ugdymo procesas būtų kuo sistemingesnis ir atlieptų laikmečio iššūkius, todėl ugdytojas turi ne įtikti mokiniai, o visą dėmesį sutelkti į jam pateikiamas idėjas ir sąvokas, kad jos rastų atgarsį mokinio gyvenime. Tuomet, pasak M. Reinio, jaunam žmogui užteks protinių ir dvasinių jėgų atlaikyti gyvenimo sukrėtimus ir rasti tinkamus atsakymus į gyvenimo iššūkius¹⁸.

¹⁶ Pipiras, „Arkivyskupo Mečislovo Reinio pedagoginių idėjų...“, 44–45.

¹⁷ Reinys, „Mūsų laikų pedagoginė psichologija“, 51–62.

¹⁸ Pipiras, „Arkivyskupo Mečislovo Reinio rašytinis palikimas...“, 82–83.

Išvados

Arkivyskupas Mečislovas Reinys nebuvo pedagogas, tačiau jo straipsniai, publikuoti tiek leidinyje „Lietuvos mokykla“, tiek kituose leidiniuose ir skirti švietimo bei ugdymo problemoms analizuoti, iki šiol nepraradę aktualumo. Juose M. Reinys plėtojo modernias švietimo ir ugdymo idėjas, atitinkančias laisvojo ugdymo paradigmą.

M. Reinys akcentuoja ne vien žinių ir vertybių perdavimo būtinybę, bet ir asmeninį susižavėjimą perduodama tiesa: žinia, kad ji pasiektų norimą tikslą, turi būti susieta su tikrove. M. Reinio požiūriu, visame ugdymo procese reikia ieškoti jungčių: nuo teorinių žinių iki prasminių klausimų kėlimo ir Didžiosios Priežasties radimo.

Straipsnyje „Nauju keliu“ trumpai ir koncentruotai, akcentuojant ugdytinio ir ugdytojo sąveiką, pateikiama arkivyskupo M. Reinio pedagoginių idėjų visuma. Vėlesniuose straipsniuose M. Reinys grįžta prie čia trumpai pristatytų temų, jas išplėsdamas, išgvilvendamas, moksliskai pagrįsdamas. Šios M. Reinio idėjos nepraradusios aktualumo ir šiandien, kai švietimo sistemoje reikia sugrįžti prie rinkos ekonomikos dėsnių neribojamo tobulėjimo ir nepamiršti filosofinės ir net transcendentinės ugdymo proceso prigimties.

Siekiant protinio ir dorinio subrendimo bei kūno sveikatos aktualios šios M. Reinio nurodytos priemonės:

1. Atsigręžimas į asmenį. Ugdymo programos, metodai ir priemonės turi derėti su ugdytinio amžiumi, psichine branda, lytimi, temperamentu.
2. Žinių ir gyvenimo sintezė. Svarbu ne vien perteikti žinias, tačiau ugdyti ir ugdytinio savarankiškumą, kritiškumą, argumentaciją.
3. Vertybinės sistemos formavimas. Mokymas ir auklėjimas turi papildyti vienas kitą: ugdymo procese nepakanka vien žinių – reikalingi pavyzdžiai, aplinkos pažinimas, kultūrinis išprusimas, net religinė praktika.
4. Tinkamos ugdytojo savybės. Ugdytojas turi pasižymėti tinkamomis konkrečiai mokyklos aplinkai charakterio savybėmis, gabumais, doru gyvenimu.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. *Arkivyskupas Mečislovas Reinys*. Chicago, 1977.
2. Aramavičiūtė, Vanda. „Arkivyskupas Mečislovas Reinys kaip pedagogas“. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 24, 459–463. Vilnius: Katalikų akademija, 2004.
3. *Biblija, arba Šventasis Raštas*. Ekumeninis leidimas. Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija, 2001.
4. Butkienė, Ona Giedrutė. „Mečislovo Reinio indėlis į Lietuvos pedagoginę psichologiją“. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 24, 465–483. Vilnius: Katalikų akademija, 2004.
5. Gudelis, Steponas ir Vytautas Karvelis. „Arkivyskupo prof. dr. Mečislovo Reinio darbai Lietuvos psichologijos baruose“. *Logos* 10 (1995 / 1996): 38–50.
6. Jasėnas, Justas ir Aldona Vasiliauskienė. „Arkivyskupas Mečislovas Reinys – dorovės puoselėtojas ir ugdytojas“. *Jaunųjų mokslininkų darbai* 3 (2004): 40–48.

7. Katelytė, Rita. „Mečislovo Reinio laisvai versto Psichologijos vadovėlio psichologijos terminų reikšmė ir kilmė“. *Terminologija* 16 (2009): 198–216.
8. Katilius, Algimantas. „Mečislovo Reinio studijos“. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 24, 485–490. Vilnius: Katalikų akademija, 2004.
9. „Jo Eksc. Vysk. Mečislovas Reinyš“. *Lietuvos Katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai III* (1939): 475–481.
10. Pipiras, Nerijus. „Mečislovo Reinio pedagogikos idėjos ir jų reikšmė šiandienos dorinio ugdymo programose“. *Jaunųjų mokslininkų darbai* 49 (1) (2019): 46–51.
11. ---. „Arkivyskupo Mečislovo Reinio pedagoginių idėjų sklaida Lietuvoje veikiančiose katalikiškose mokyklose“. *Pedagogika* 136 (4) (2019): 42–50.
12. ---. „Arkivyskupo Mečislovo Reinio rašytinis palikimas grindžiant švietimo ir ugdymo idėjas nepriklausomoje (1918–1940) ir atkurtoje (nuo 1990) Lietuvoje“. Socialinių mokslų (edukologija) srities daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas, 2023.
13. Pipiras, Nerijus ir Kęstutis Žemaitis. „Religingumo reikšmė asmenybės ugdymui arkivyskupo Mečislovo Reinio raštuose“. *Soter* 66 (94) (2018). doi:10.7220/2335-8785.66(94).3.
14. Pupšys, Vladas. „Lietuvos mokyklos vizija arkivyskupo prof. dr. Mečislovo Reinio publikacijose“. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*. T. 18. Vilnius: Katalikų akademija, 2003.
15. Reinyš, Mečislovas. „Mūsų laikų pedagoginė psichologija“. *Lietuvos mokykla* 2 (1930): 51–62.
16. ---. „Ar yra prieštaravimas tarp tikėjimo ir gamtos mokslų?“. *Draugija* 12 (1910): 282–295.
17. ---. „Pasaulėžiūros ingijimo kelias“. *Ateitis* 1 (1911): 83–87.
18. ---. „Auklėjimo kely“. *Atžala* (1917): 17–22.
19. ---. „Lietuvos mokyklų keliais“. *Lietuvos mokykla* (1918): 5–6; 97–106.
20. ---. „Sąmonė“. *Lietuvos mokykla* (1919): 1–8.
21. ---. „Principų ir gyvenimo sintezė“. *Židinys* 1 (1924): 28–34.
22. ---. „Lavinimo ir auklėjimo kely“. *Lietuvos mokykla* 8 (1925): 5–7.
23. ---. „Valstybė ir Bažnyčia“. *Tiesos Kelias* 1 (1925): 7–11.
24. ---. „Inteligentai ir visuomenės gyvenimas“. *Židinys* 3 (1927): 377–381.
25. ---. „Auklėjimo kryptis“. *Lietuvos mokykla* 1 (1928): 5–8.
26. ---. „Lavinimo klausimais“. *Naujoji Vaidilutė* 1 (1929): 14–18.
27. ---. „Katalikiškas mokymas ir auklėjimas“. *Tiesos Kelias* 1 (1930): 36–41.
28. ---. „Mūsų laikų pedagoginė psichologija“. *Lietuvos mokykla* 2 (1930): 51–62.
29. ---. „Įprotis valios srityje“. *Lietuvos mokykla* 10 (1932): 217–229.
30. ---. „Iš vaiko religijos psichologijos“. *Soter* 1 (1932): 3–14.
31. ---. „Iniciatyvos keliais“. *Lietuvos mokykla* 12 (1936): 782–786.
32. ---. „Nauju keliu“. *Lietuvos mokykla* 5 (1925): 193–196.
33. Tijūnėlienė, Ona. „Mečislovo Reinio pažiūros į ugdymą ir jo psichologinius pagrindus“. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 17, 283–304. Vilnius: Katalikų akademija, 2000.
34. ---. „Moters pašaukimo pareigų vykdymo sąlyga – visavertis išsilavinimas. Arkivyskupo Mečislovo Reinio pozicija“. *Soter* 5 (33) (2001): 103–114.
35. *Tautinė mokykla. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija*. Parengė Meilė Lukšienė ir kiti. Vilnius: Žinija, 1989.
36. Vasiliauskienė, Aldona. „Arkivyskupas Mečislovas Reinyš: akademinė veikla (1922–1940)“. *Soter* 39 (67) (2011): 95–114.
37. ---. „Arkivyskupas Mečislovas Reinyš. Jo idėjas įgyvendina Rietavo „Aušros“ katalikiška vidurinė mokykla“. *Logos* 43 (2005): 210–222; 44 (2005): 124–130.

38. ---. „Arkivyskupas Mečislovas Reinys: katalikiško ugdymo svarba asmenybei“. In *Ugdymo misija dabarties visuomenėje: visuomeninių tikslų ir individualiųjų asmens poreikių sintezė*, 154–158. Vilnius: Viltis, 2003.
39. ---. „Jaunimas Mečislovo Reinio ateities vizijose“. In *Akademinis jaunimas permainų metais*, 117–124. Vilnius: VPU leidykla, 2005.
40. ---. „Kunigas Mečislovas Reinys ir „Rytas“. In *Lietuvių švietimo draugija „Rytas“*, 85–103. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013.
41. ---. „Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademikai – M. Valančiaus blaivybės idėjų tęsėjai“. *Tiltai. Priedas 6* (2001): 7–15.
42. ---. „Lietuvos katalikų universiteto kūrimo idėja ir vyskupas Mečislovas Reinys“. *Tėvynės sargas 1* (1995): 75–106.
43. ---. „Mečislovas Reinys – Lietuvos katalikų universiteto kūrėjas“. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*. T. 16. Vilnius: Katalikų akademija, 1996.
44. ---. „M. Reinys – krikščioniškosios pedagogikos universalumo puoselėtojas“. *Soter 17* (45) (2006): 85–97.
45. Vasiliauskienė, Aldona, Rasa Kareniauskaitė, Jurgita Zalagienė ir Eugenijus Zaloga. „Ryto“ veiklos atspindžiai periodikoje: kunigas Mečislovas Reinys“. In *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: draugijų reikšmė 1900–1945*. Sud. human. m. dr. A. Lapinskienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.
46. Žemaitis, Kęstutis. „Vyskupas Mečislovas Reinys – Vilkaviškio kunigų seminarijoje ir vyskupijoje“. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 24, 513–519. Vilnius: Katalikų akademija, 2004.

Gauta: 2023 11 19

Parengta: 2024 04 29

Nerijus PIPIRAS
Kaunas St. Ignatius Loyola College, Lithuania

HORIZONTS OF PERSONALITY DEVELOPMENT ACCORDING TO ARCHBISHOP MECISLOVAS REINYS: THE INTERECTION BETWEEN THE STUDENT AND THE EDUCATOR

S u m m a r y

The first part of the article presents the pedagogical attitudes of Archbishop Mečislovas Reinys, which laid the foundation for the archbishop's cherished need to move from a traditional to a free educational paradigm. The second part of the article discusses the main ideas of M. Reinys's articles published in the "Lietuvos mokykla" publication. The article discusses the pedagogical ideas of archbishop Mečislovas Reinys, presents his proposed way of solving educational and educational problems, highlights the relevance of the archbishop's thoughts on education and educational issues. Servant of God Archbishop Mečislovas Reinys's article "A New Way" was published in 1925 in the publication "Lietuvos mokykla". This is a programmatic article that summarizes the ideas of education and training discussed in several articles by Archbishop Mečislovas

Reinys and indicates the stages necessary for the transition from a traditional to a free education paradigm. In the article “A New Way”, the entire pedagogical ideas of Archbishop M. Reinys are presented in a short and concentrated way, emphasizing the interaction between the student and the educator. In subsequent articles, M. Reinys returns to the topics briefly presented here, expanding them, elucidating them, and scientifically justifying them.

KEYWORDS: education, educational, educator, traditional and free educational paradigm, knowledge of child psychology.

Nerijus PIPIRAS – kunigas, socialinių mokslų (edukologija) daktaras, Kauno šv. Ignaco Lojolos kolegijos lektorius. Tel. 862182277, el. paštas nerijus05@yahoo.com.

Nerijus PIPIRAS – priest, Doctor of Social Sciences (Education), Kaunas St. Ignatius Loyola College (Lithuania) lecturer. Phone 862182277, e-mail nerijus05@yahoo.com.

INFORMACIJA AUTORIAM

BENDROJI INFORMACIJA

Žurnale SOTER spausdinami originalūs humanitarinės, socialinės ir kitų mokslo krypčių straipsniai, nagrinėjantys su teologija, filosofija, krikščioniškąja kultūra ir religijotyra, krikščioniškąja pedagogika ir psichologija susijusią problematiką, šaltinių publikacijos, kritiniai krikščioniškųjų tekstų vertimai, leidinių recenzijos, kronika.

Į žurnalą teikiamas straipsnis turi būti nepublikuotas ir nepateiktas publikuoti kitam žurnalui.

Straipsnius galima pateikti šiomis kalbomis: lietuvių, anglų, ispanų, italų, lenkų, prancūzų, rusų, vokiečių.

Straipsniai lietuvių kalba redaguojami. Straipsniai kitomis kalbomis turi būti pateikiami suredaguoti gimtakalbio redaktorius.

RECENZAVIMAS

Gauti straipsniai anonimiškai recenzuojami dviejų nepriklausomų recenzentų, kuriuos skiria redakcinė kolegijos pirmininkas ar pavaduotojas. Autorius informuojamas, ar jo straipsnis rekomenduojamas publikuoti. Jei reikia, autorius turi atsižvelgdamas į recenzentų pastabas straipsnį pataisyti. Kitos, moksliniam straipsniams nepriskiriamos, publikacijos recenzuojamos vieno recenzento.

PRIVALOMOS STRUKTŪRINĖS RANKRAŠČIO DALYS

1. Autoriaus (autorių) vardas ir pavardė.
2. Mokslo įstaigos, kurioje jis (jie) dirba, pilnas pavadinimas.
3. Straipsnio pavadinimas.
4. Straipsnio pavadinimas anglų kalba.
5. Straipsnio santrauka (150–250 žodžių apimties) lietuvių ir anglų k. Jei straipsnis publikuojamas kuria nors kita kalba, pridedama santrauka ir šia kalba.
6. Raktažodžiai (4–5 svarbiausios sąvokos) lietuvių ir anglų kalbomis.
7. Straipsnio tekstas (nuo 20 000 iki 40 000 spaudos ženklų (įskaitant tarpus) apimties), sudarytas iš:
 - a. įvado, kuriame suformuluota mokslinė problema, atskleistas jos aktualumas;
 - b. dėstymo, jei reikia, suskirstyto į skyrius ir poskyrius, išskirtus antraštelėmis;
 - c. išvadų.
8. Numeruotas šaltinių ir literatūros sąrašas (sudarytas abėcėlės tvarka).
9. Informacija apie autorių ar autorius (lietuvių ir anglų k.; jei straipsnis skelbiamas kita kalba, pridedama informacija ir šia kalba):
 - a. autoriaus vardas, pavardė, pedagoginis ir mokslinis laipsnis;
 - b. autoriaus darbovietė;
 - c. autoriaus el. paštas.

RANKRAŠČIO MAKETAVIMAS

1. Straipsnis pateikiamas *Word* formatu, *Times New Roman* šriftu, intervalas tarp eilučių – viengubas.
2. Straipsnio pavadinimas rašomas 22 dydžio pajuodintu šriftu, pagrindinis tekstas – 12 dydžio šriftu.
3. Autoriaus (-ių) vardas, pavardė, santrauka ir raktažodžiai – 10 dydžio šriftu.
4. Straipsnio dalių pavadinimai rašomi taip: 1 lygmens pavadinimas – 14 dydžio pajuodintu šriftu, kairėje

atitraukiamas 0,5 cm nuo krašto; 2 lygmens pavadinimas – 12 dydžio pasvirusiu šriftu, atitraukiamas 0,5 cm nuo krašto.

5. Literatūros sąrašas rašomas 10 dydžio šriftu.
6. Lentelės numeruojamos ir jų pavadinimai pateikiami virš lentelės, dešinėje pusėje 10 dydžio šriftu; paveikslėlio eilės numeris ir pavadinimas pateikiamas po paveikslėliu centruojant, 10 dydžio šriftu.

CITAVIMAS IR LITERATŪROS SĄRAŠO SUDARYMAS

1. Citatos išskiriamos kabutėmis. Ilgesnės nei 400 spaudos ženklų citatos išskiriamos ne kabutėmis, bet kaip atskiras paragrafas. Prieš jį ir po jo įterpiamas vienos eilutės tarpas.
2. Nuorodos į cituojamus šaltinius ir literatūrą, taip pat pastabos pateikiamos puslapio apačioje.
3. Išnašose pirmą kartą nurodoma visas cituojamo autoriaus vardas ir pavardė, pateikiami išsamūs cituojamo leidinio bibliografiniai duomenys. Toliau trumpinama.
4. Žurnale taikomas vadinamasis antras Čikagos citavimo stilius, arba *Chicago* nuorodų ir bibliografijos metodas. Informacijos apie jį ir jo taikymo pavyzdžių galima rasti:
 - a. <https://biblioteka.vdu.lt/studijoms/bibliografines-nuorodos/cikagos-citavimo-stilius/>
 - b. https://biblioteka.vdu.lt/files/Chicago_isnasu_metodas_pvz_20170405.pdf
 - c. https://biblioteka.vdu.lt/files/Chicago_isnasu_metodas_isnasos_20170405.pdf
5. Nelietuviški asmenvardžiai ir tekste, ir išnašose pateikiami laikantis originalios rašybos.
6. Nelotyniškais rašmenimis rašomi asmenvardžiai tekste perrašomi taikant Valstybinės lietuvių kalbos komisijos patvirtintas perrašos taisykles, išskyrus straipsnius rusų k.

INFORMATION FOR AUTHORS

GENERAL INFORMATION

SOTER publishes original articles from the fields of the humanities, social and other sciences that explore issues of theology, philosophy, Christian culture and religious studies as well as Christian pedagogy and psychology. The journal also publishes primary sources, critical translations of Christian texts, reviews of publications, and a chronicle.

An article submitted for publication in the journal has to be previously unpublished and not submitted for publication in another journal.

Articles in the following languages can be submitted: Lithuanian, English, Spanish, Italian, Polish, French, Russian and German.

Articles written in Lithuanian are edited. Articles in other languages have to be submitted after being edited by a native speaker.

PEER REVIEW

The received articles are reviewed anonymously by two independent reviewers who are appointed by the chair or vice chair of the editorial board. The author is informed whether his/her article is recommended to be published. If required, the author must correct the article according to the notes of the reviewers. Other publications that are not classified as scientific articles are reviewed by a single reviewer.

REQUIRED STRUCTURAL PARTS OF THE MANUSCRIPT

1. The name and surname of the author (authors).
2. The full name of the scientific institution in which he/she (they) works (work).
3. The title of the article.
4. The title of the article in English.
5. An abstract of the article (150–250 words) in Lithuanian and English. If the article is to be published in some other language, an abstract in this language also has to be attached.
6. Keywords (4–5 essential concepts) in Lithuanian and English.
7. The text of the article (from 20,000 to 40,000 characters (including spaces) in length), which consists of:
 - a. the introduction, which establishes the scientific problem and explains its relevance;
 - b. the main body, which can be divided into chapters and sub-chapters that are separated by headings;
 - c. the conclusions.
8. Numbered list of sources and literature (in alphabetical order).
9. Information about the author or authors (in Lithuanian and English; if the article is to be published in another language, information is provided in this language as well):
 - a. the author's name, surname and a pedagogical and scientific degree;
 - b. the author's workplace;
 - c. the author's e-mail.

DESIGN OF THE MANUSCRIPT

1. The article is submitted in *Word* format, using the *Times New Roman* font and single line spacing.
2. The title of the article is written in a 22-point bold font, while the body text is written in a 12-point font.
3. The author's (authors') name, surname, abstract and keywords are written in a 10-point font.
4. The reference list is written in a 10-point font.

5. Tables are numbered and their titles are specified above them, right-aligned, in a 10-point font; the running numbers and titles of pictures are specified under the picture, centred, in a 10-point font.

QUOTATIONS AND COMPOSITION OF REFERENCE LIST

1. Quotations are indicated by quotation marks. Quotations that are longer than 400 characters are differentiated not by quotation marks but by their presentation as a separate paragraph. A single-line gap is inserted before and after the paragraph.
2. Links to the referenced sources and literature as well as notes are provided at the bottom of the page.
3. Footnotes provide the full name and surname of the referenced author and detailed bibliographical data about the referenced publication when it is referenced for the first time. Abbreviations are provided afterwards.
4. The journal follows the so-called Chicago Manual of Style, or the Chicago method of references and bibliography. Information about it as well as examples of its use can be found online:
 - a. <https://biblioteka.vdu.lt/studijoms/bibliografines-nuorodos/cikagos-citavimo-stilius/>
 - b. https://biblioteka.vdu.lt/files/Chicago_isnasu_metodas_pvz_20170405.pdf
 - c. https://biblioteka.vdu.lt/files/Chicago_isnasu_metodas_isnasos_20170405.pdf
5. Non-Lithuanian personal names are provided in their original form both in the body text and in the footnotes.
6. Personal names that have non-Latin characters are rewritten in the text in accordance with the Regulations of Re-writing approved by the State Commission of the Lithuanian Language. This rule does not apply to articles written in Russian.

Soter : religijos mokslo laikraštis : Ephemerides Sacrarum Disciplinarum Theologicae-Philosophicae Facultatis in Universitate Lituana. – Nr. 1 (1924) – Nr. [1](28) (1939); Nr. 1(29)(1999)– . – Kaunas : Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto Teologijos skyrius, 1924–1939, 1999– .

Paantr.: Ephemerides Sacrarum Disciplinarum Theologicae Facultatis in Vytauti Magni Universitate, 1930, Nr. 7; Ephemerides Sacrarum Disciplinarum Theologicae Facultatis in Universitate Vytauti Magni Kaunae, 1931, Nr. 1(12)–1938, Nr. 2(27); religijos mokslų žurnalas : Ephemerides Sacrarum Disciplinarum Theologicae Facultatis in Universitate Vytauti Magni Kaunae, 1939, Nr. [1](28); religijos mokslo žurnalas : Ephemerides Sacrarum Disciplinarum Theologicae Facultatis in Universitate Vytauti Magni, Nr. 1(29) (1999)– . Nr. 89(117). – Kaunas : Vytauto Didžiojo universitetas, 2024. –86 p.

ISSN 1392-7450 (spausdintas)

ISSN 2335-8785 (internetinis)

[https://doi.org/10.7220/2335-8785.89\(117\)](https://doi.org/10.7220/2335-8785.89(117))

SOTER

VDU mokslo žurnalas

2024. 89 (117)

Redagavo Jurgita Danilevičienė

Maketavo Kęstutis Obelenis

2024 04 11. Užsakymo Nr. K24-016. Tiražas 10 egz.

Išleido:

Vytauto Didžiojo universitetas

K. Donelaičio g. 58, LT-44248, Kaunas

www.vdu.lt | leidyba@vdu.lt